

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Evidenčné číslo: 19200/I/2012/3045529604

**ZMENY V PÔSOBNÍ SPRAVODAJSKÝCH
SLUŽIEB V MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOCH
V PODMIENKACH GLOBALIZÁCIE**

Diplomová práca

2012

Bc. Peter Pilz

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**ZMENY V PÔSOBNÍ SPRÁVODAJSKÝCH
SLUŽIEB V MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOCH
V PODMIENKACH GLOBALIZÁCIE**

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia

Študijný odbor: 6221 8 00 - Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných politických vzťahov

Vedúci záverečnej práce: doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Bratislava 2012

Bc. Peter Pilz

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu vypracoval samostatne, a že som uviedol všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

Pod'akovanie

Týmto by som sa chcel poďakovať doc. PhDr. Františkovi Škvrndovi, CSc., vedúcemu diplomovej práce, za jeho ústretovosť, cenné rady a podnetné pripomienky v priebehu písania mojej záverečnej práce.

Peter Pilz

ABSTRAKT

PILZ, Peter: *Zmeny v pôsobení spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch v podmienkach globalizácie.* - Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; katedra medzinárodných politických vzťahov. - Vedúci záverečnej práce: doc. PhDr. František Škvrnda, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2012, 88 s.

Cieľom diplomovej práce je analyzovať pôsobenie spravodajských služieb v meniacich sa podmienkach medzinárodných vzťahov v dôsledku zosilňujúcich sa procesov globalizácie. Práca je rozdelená do troch kapitol. Obsahuje jednu prílohu. Prvá kapitola je venovaná charakteristike súčasných medzinárodných vzťahov, ich povahe z hľadiska teórie medzinárodných vzťahov a medzinárodným vzťahom po rozpade bipolárneho usporiadania sveta s dôrazom na bezpečnostné aspekty. V druhej kapitole sa analyzuje pôsobenie spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch. Táto časť sa zameriava na teoretickú charakteristiku spravodajských služieb, na ich vývoj s dôrazom na obdobie studenej vojny a na zmeny v ich pôsobení v podmienkach globalizácie. Záverečná kapitola sa zaoberá vybranými aspektmi pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch – hospodárskou špionážou a kybernetickou bezpečnosťou.

Kľúčové slová:

Medzinárodné vzťahy, aktéri, obdobie bipolarity, bezpečnosť, globalizácia, postmoderna, nový svetový poriadok, spravodajské služby, bezpečnostné hrozby, studená vojna, hospodárska špionáž, kybernetická bezpečnosť

ABSTRACT

PILZ, Peter: *The Changes in the Activity of Intelligence Services in International Relations under Conditions of Globalization.* – University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Political Relations. – Thesis Supervisor: doc. PhDr. František Škvrnda, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2012, 88 p.

Master thesis aims to analyze the activity of intelligence services in the changing conditions of international relations in consequence of amplifying processes of globalization. The thesis is divided into three chapters and includes one annex. The first chapter characterizes contemporary international relations, their nature in term of the international relations theory, and the international relations after the end of bipolarity with an emphasis placed on security aspects. The next chapter analyzes the activity of intelligence services in international relations. This part is aimed at theoretical characteristics of the intelligence, the evolution of intelligence with an emphasis placed on The Cold War, and the changes in its activity under conditions of globalization. Finally, the last chapter deals with the selected aspects of the activity of intelligence services in contemporary international relations - economic espionage and cybersecurity.

Key Words:

International Relations, Actors, Bipolarity, Security, Globalization, Postmodernity, New World Order, Intelligence Services, Security Threats, Cold War, Economic Espionage, Cybersecurity

Zoznam skratiek a symbolov	6
Zoznam príloh	9
ÚVOD.....	10
Cieľ a metodika práce	12
1. Charakteristika súčasných medzinárodných vzťahov.....	13
1.1 Povaha medzinárodných vzťahov	13
1.2 Medzinárodné vzťahy po rozpade bipolárneho usporiadania sveta	22
2. Pôsobenie spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch.....	33
2.1 Teoretická charakteristika spravodajských služieb	33
2.2 Vývoj spravodajských služieb s dôrazom na obdobie studenej vojny.....	44
2.3 Zmeny v pôsobení spravodajských služieb v podmienkach globalizácie	52
3. Vybrané aspekty pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch	61
3.1 Hospodárska špionáž.....	61
3.2 Kybernetická bezpečnosť	70
Diskusia.....	78
ZÁVER	80
Zoznam použitej literatúry	81
Prílohy	i

Zoznam skratiek a symbolov

ACINT	Acoustic intelligence (akustické spravodajstvo)
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations (Združenie národov juhovýchodnej Ázie)
ASIS	American Society for Industrial Security (Americká spoločnosť pre priemyselnú bezpečnosť)
BRIC(S)	Brazília, Rusko, India, Čína, (Juhoafrická republika)
CIA	Central Intelligence Agency (Ústredná spravodajská služba)
COMINT	Communications Intelligence (komunikačné spravodajstvo)
ČLR	Čínska ľudová republika
ČSSR	Československá socialistická republika
DEA	Drug Enforcement Administration (Národný úrad pre kontrolu obchodu s drogami)
DGSE	Direction générale de la sécurité extérieure (Generálne riaditeľstvo pre vonkajšiu bezpečnosť)
DIA	Defense Intelligence Agency (Agentúra obranného spravodajstva)
DNI	Director of National Intelligence (Riaditeľ národného spravodajstva)
DST	Direction de la surveillance du territoire (Riaditeľstvo teritoriálneho dozoru)
ELINT	Electronic intelligence (elektronické spravodajstvo)
EMP	Elektromagnetický impulz
EÚ	Európska únia
FAPSI	Федеральное агентство правительственной связи и информации (Federálna agentúra vládnych spojení a informácií)
FBI	Federal Bureau of Investigation (Federálny vyšetrovací úrad)
FSB	Федеральная служба безопасности (Federálna služba bezpečnosti)
FSLN	Frente Sandinista de Liberación Nacional (Sandinovský front národného oslobodenia)
G7	Skupina ministrov financií Francúzska, Nemecka, Talianska, Veľkej Británie, Japonska, USA a Kanady
GCHQ	Government Communications Headquarters (Vládne komunikačné ústredie)
GRU	Главное разведывательное управление (Hlavná správa rozvedky)
HDP	Hrubý domáci produkt

HIV	Human immunodeficiency virus (vírus ľudskej imunitnej nedostatočnosti)
HUMINT	Human intelligence (spravodajstvo využívajúce ľudské zdroje)
IMINT	Imagery intelligence (zobrazovacie spravodajstvo)
INR	Bureau of Intelligence and Research (Úrad pre spravodajstvo a výskum)
IRINT	Infrared intelligence (infračervené spravodajstvo)
KGB	Комитет государственной безопасности (Výbor pre štátnu bezpečnosť)
LASINT	Laser intelligence (laserové spravodajstvo)
LSD	Dietylamid kyseliny D-lysergovej (halucinogénna droga)
MASINT	Measurement and signature intelligence
MEC	Middle European Conference (Stredoeurópska konferencia)
MGB	Министерство государственной безопасности (Ministerstvo štátnej bezpečnosti)
MI5	Military Intelligence, Section 5 (Vojenské spravodajstvo, sekcia 5)
MI6	Military Intelligence, Section 6 (Vojenské spravodajstvo, sekcia 6)
MMF	Medzinárodný menový fond
NACIC	National Counterintelligence Center (Národné centrum kontrašpionáže)
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Severoamerická dohoda o voľnom obchode)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliancia)
NGA	National Geospatial-Intelligence Agency (Národná agentúra geokozmického spravodajstva)
NGO	Non-governmental organization (mimovládna organizácia)
NRO	National Reconnaissance Office (Národný prieskumný úrad)
NSA	National Security Agency (Národná bezpečnostná agentúra)
NSC	National Security Council (Výbor pre národnú bezpečnosť)
NUCINT	Nuclear intelligence (nukleárne spravodajstvo)
ONCIX	Office of the National Counterintelligence Executive (Úrad národnej kontrašpionážnej exekutívy)
OPINT	Optical intelligence (optické spravodajstvo)
OSINT	Open-source intelligence (spravodajstvo z otvorených zdrojov)
OSN	Organizácia Spojených národov
OSS	Office of Strategic Services (Úrad pre strategické služby)
PHOTINT	Photographic intelligence (fotografické spravodajstvo)
PR	Public relations (vzťahy s verejnosťou)

PZI	Priame zahraničné investície
RINT	Unintentional radiation intelligence (mimovoľné radiačné spravodajstvo)
SIGINT	Signals intelligence (signálové spravodajstvo)
SIS	Secret Intelligence Service (Tajná spravodajská služba)
SR	Slovenská republika
SRN	Spolková republika Nemecko
SS	Security Service (Bezpečnostná služba)
SVR	Служба Внешней Разведки (Služba vonkajšej rozvedky)
TECHINT	Technical intelligence (technické spravodajstvo)
TNK	Transnacionálne korporácie
UNDP	United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)
UNOCHA	United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (Úrad OSN pre koordináciu humanitárnych záležitostí)
UAV	Unmanned aerial vehicle (bezpilotné lietadlo)
UCAV	Unmanned combat air vehicle (bezpilotné bojové lietadlo)
USA	United States of America (Spojené štáty americké)
WTO	World Trade Organization (Svetová obchodná organizácia)
ZHN	Zbrane hromadného ničenia
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

Zoznam príloh

Príloha A Organizačná štruktúra Spravodajského spoločenstva USA (v reformovanej podobe z roku 2006)

ÚVOD

Problematika spravodajských služieb, ktorá bola dlhodobo tabuizovaná, v súčasnosti priťahuje pozornosť teoretikov, médií, investigatívnych žurnalistov, ako aj širokej verejnosti. Jedni im pripisujú nezastupiteľnú úlohu pri zaisťovaní národnej bezpečnosti v súčasných podmienkach nových bezpečnostných hrozieb, iní ich zase vnímajú vo svetle častých afér, ktoré sprevádzali spravodajské služby počas celej ich existencie. Pri skúmaní problematiky spravodajských služieb je nutné vychádzať z uceleného systematického obrazu a z overených zdrojov. Pri častom výskyte spravodajských hier a prípadov zneužívania spravodajskej činnosti je totiž možné naraziť na množstvo dezinformácií, úvah, dohadov, poloprávd, propagandy i (často nezmyselných) konšpiračných teórií. Koniec koncov, konšpirácia predstavuje základný princíp pôsobenia spravodajských organizácií, keďže ich fungovanie v medzinárodných vzťahoch je spojené s utajovaním ich činnosti.

Cieľom práce je analyzovať pôsobenie spravodajských služieb v meniacich sa podmienkach medzinárodných vzťahov v dôsledku zosilňujúcich sa procesov globalizácie. Za účelom splnenia tohto cieľa sme sa zamerali na tri základné problémy, ktoré predstavujú tri kapitoly práce.

Prvou oblasťou skúmania sú súčasné medzinárodné vzťahy. Potrebné je najprv teoreticky vymedziť a definovať medzinárodné vzťahy, identifikovať ich jednotlivé druhy, ako aj aktérov a charakterizovať povahu medzinárodných vzťahov. V dôsledku ich zložitosti, mnohostrannosti a dynamickosti však nie je možné nájsť zhodu ohľadom ich najvýznamnejšej črty. Preto sa uvádzajú viaceré kľúčové aspekty, ktoré uprednostňujú liberáli na jednej strane a realisti na strane druhej. Viac priestoru je venovaného pohľadu (neo)realizmu – bezpečnostnej dimenzii medzinárodných vzťahov. Uvedená je typológia bezpečnostných hrozieb a bližšie sú charakterizované atribúty moci a sily, ktoré dávajú štátom unikátne postavenie na medzinárodnej scéne, a prostredníctvom ktorých sa klasifikujú formy usporiadania medzinárodných vzťahov zabezpečujúce si relatívnu stabilitu pomocou mocenskej rovnováhy. Druhý parciálny problém predstavujú medzinárodné vzťahy po rozpade bipolárneho usporiadania sveta, kedy studenú vojnu nahradil horúci mier a kedy došlo k vytvoreniu viazanej hegemonie USA a tzv. zmiešaného postvestfálskeho systému, v ktorom významnú rolu zohrávajú protirečivé

procesy globalizácie a nové typy aktérov. Medzinárodné vzťahy sú analyzované z pohľadu neoliberalov (Fukuyama), neorealitov (Mearsheimer, Huntington, Kaplan) a predstaviteľov kritických teórií (Chomsky) na pozadí štvrtej veľkej debaty formujúcej súčasné medzinárodné vzťahy. Pozornosť je venovaná aj dileme humanitárnych intervencií a polemike o udržaní hegemonistického postavenia USA. Uvádzajú sa štyri scenáre budúceho vývoja sveta, ktoré predstavujú ďalší možný stupeň prechodného obdobia medzinárodných vzťahov smerujúcich k vytvoreniu radikálne nového poriadku.

Druhou základnou oblasťou skúmania je pôsobenie spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch. Tento problém sme rozložili na tri čiastkové problémy. V prvom rade ide o teoretickú charakteristiku spravodajských služieb, ktoré sa definujú zo štyroch uhlov pohľadu – spravodajstvo ako informácia, spravodajská činnosť vo forme spravodajského cyklu (ktorý vyžaduje použitie širokej škály metód zberu informácií), v podobe súboru vykonávaných misií a spravodajské služby ako forma sociálnej organizácie. Rozoznávame vojenské a nevojenské, bezpečnostné (s vnútornou pôsobnosťou) a výzvedné (s vonkajšou pôsobnosťou), ako aj špecializované spravodajské organizácie, ktoré súhrnne tvoria jednu zo základných mocenskopolitických zložiek bezpečnostného sektora štátu. Pri skúmaní pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch je potrebné vychádzať z nového prístupu k bezpečnosti, ktorý je jadrom ich teoretickej charakteristiky. Nejednotnosť postojov voči samotnej existencii spravodajských služieb je demonštrovaná na analýze piatich základných pohľadov na ich fungovanie. Druhým parciálnym problémom je vývoj spravodajských služieb. Dôraz je nevyhnutné klásť na obdobie studenej vojny, ktoré sa označuje aj za zlatú éru pôsobenia tajných služieb a spája sa s viacerými aférami, ktoré prenikli na verejnosť, a vďaka ktorým sa do popredia dostala otázka efektívnej kontroly spravodajských služieb. Pri analyzovaní tretieho čiastkového problému, ktorým sú zmeny v pôsobení spravodajských služieb po rozpade bipolarity, sme využili komparáciu s ich pôsobením počas studenej vojny. K zmenám došlo najmä v dôsledku politických zmien prinášajúcich nové podmienky medzinárodnej bezpečnosti, prudkého vedecko-technického pokroku, procesov globalizácie a zvyšujúceho sa významu ekonomických aspektov ich pôsobenia. Analýza zmien je zasadená do dvoch období – 90. roky a obdobie po 11. septembri 2001.

Posledný základný problém, na ktorý sme sa zamerali, sú vybrané aspekty pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch – hospodárska špionáž a kybernetická bezpečnosť, ktoré sa významnou mierou zaslúžili o obrat v ich fungovaní.

Cieľ a metodika práce

Cieľom predkladanej práce je analyzovať pôsobenie spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch v podmienkach globalizácie a meniaceho sa vzťahu spoločnosti a štátu k činnosti spravodajských služieb. Pre dosiahnutie daného cieľa je najprv potrebné charakterizovať súčasné medzinárodné vzťahy, predovšetkým ich povahu z hľadiska teórie medzinárodných vzťahov, bezpečnostné aspekty a zmeny súvisiace s globalizáciou a postmodernou, ktoré od rozpadu bipolárneho usporiadania sveta formujú súčasné prechodné obdobie, v ktorom sa systém medzinárodných vzťahov nachádza. Ďalší parciálny cieľ predstavuje teoretické vymedzenie spravodajských služieb, analýza ich historického vývoja s dôrazom na obdobie studenej vojny a identifikácia zmien v pôsobení spravodajských služieb po skončení studenej vojny. Charakteristika a analýza vybraných konkrétnych aspektov pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch, ktoré sa významnou mierou zaslúžili o obrat vo fungovaní spravodajských služieb v súčasnom postvestfálskom systéme medzinárodných vzťahov, reprezentuje posledný parciálny cieľ.

Z metodologického hľadiska boli použité viaceré teoretické metodologické postupy. Na základe úvodnej heuristickej fázy, ktorá spočívala v oboznámení sa s existujúcimi zdrojmi a reflexii charakteru zvolenej problematiky, bol následne vytýčený vyššie prezentovaný hlavný cieľ práce a taktiež čiastkové ciele nevyhnutné na jeho splnenie, od ktorých sa odvíjala aj štruktúra práce. Rozdelená bola do troch kapitol, z ktorých každá rozpracúva stanovené čiastkové ciele. Z dôvodu obsiahlosti skúmanej problematiky bola v celej práci využitá metóda abstrakcie, aby sa predišlo zahlteniu nepodstatnými informáciami. Vzhľadom na charakter skúmanej problematiky je práca založená najmä na použití kvalitatívneho výskumu. V prvej kapitole boli v prevažnej väčšine použité knižné zdroje, ktoré v druhej kapitole začali dopĺňať zdroje internetové, pričom v tretej kapitole už internetové zdroje dominovali. Údaje získané zo zdrojov boli transformované do súhrnného textu pomocou metód analýzy a syntézy. Indukcia, spoločne s konkretizáciou predstavovali primárne metódy použité v tretej kapitole, avšak v celej práci dopĺňali obzvlášť v prvej kapitole prevažujúcu metódu dedukcie. V druhej i tretej kapitole je pri porovnávaní pôsobenia spravodajských služieb počas studenej vojny a po nej použitá metóda komparácie.

1. Charakteristika súčasných medzinárodných vzťahov

1.1 Povaha medzinárodných vzťahov

Slovné spojenie „medzinárodné vzťahy“ prvýkrát použil J. Bentham v roku 1798. Štúdium medzinárodných vzťahov, resp. medzinárodnej politiky sa v tom období prevažne koncentrovalo na štúdium práva, filozofie alebo histórie. Avšak koncom prvej svetovej vojny sa akademická obec začala zameriavať na skúmanie príčin spôsobujúcich vojnové konflikty a na možnosť prevencie pred nimi; do štúdia medzinárodných vzťahov tak prenikla snaha o pochopenie situácie, keď sa strach z vojny rovnal iba strachu z porážky, ktorý predchádzal prvú svetovú vojnu.¹

Vznik samostatnej vednej disciplíny „medzinárodné vzťahy“ sa spája so vznikom prvej katedry medzinárodných vzťahov na *University of Wales*, v meste *Aberystwyth* v roku 1919 a jej formovanie ako vedného odboru dodnes nie je ukončené. Existujú určité pochybnosti súvisiace s vymedzením medzinárodných vzťahov ako samostatného odvetvia. Medzi politológmi sa často vyskytuje názor, že veda o medzinárodných vzťahoch sa nachádza v preteoretickom štádiu a v súčasnosti je subdisciplínou politickej vedy. Druhý základný pohľad predstavuje názor, že ide o „autonómnu vednú disciplínu sociálnych vied a táto veda sa nachádza v stave zrodu a zatiaľ hľadá svoje odlišnosti.“² Druhé stanovisko je medzi odborníkmi rozšírenejšie; základným argumentom je odlišný jazyk, predmet, metóda i teória.³

Na rozvoj medzinárodných vzťahov ako vedeckej disciplíny mala vo veľkej miere vplyv aj potreba všeobecného pohľadu. To znamená, že medzinárodné vzťahy sa nezameriavajú na úplný alebo kompletný popis svetovej politiky, čo by malo za následok iba kopírovanie enormnej komplexnosti, na ktorej pochopenie sa vynakladá nemalé úsilie; namiesto toho sa každý aspekt medzinárodných vzťahov zameriava na kľúčové problémy a idey, ktoré vďaka svojej explanatórnej alebo kritickej sile vyvolávajú potrebu zvýraznenia.⁴

V rámci medzinárodných vzťahov je možné rozoznávať pomerne veľa druhov vzťahov medzi ich najvýznamnejšími aktérmi – národnými štátmi. Z hľadiska základnej klasifikácie na prvom mieste vystupujú medzinárodné vzťahy politické (medzinárodná

---

¹ Salmon, T. C. – Imber, M. F.: *Issues in International Relations*. 2008. s.1-11

² Lidák, J.: Súčasné chápanie teórie medzinárodných vzťahov. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.13

³ Tamtiež. s.11-19

⁴ Elias, J. – Sutch, P.: *International Relations: The Basics*. 2007. s.1-21

politika). Neustále rastúci význam majú medzinárodné ekonomické vzťahy (svetová ekonomika), pričom ekonomické a politické aspekty medzinárodných vzťahov sa často krát prelínajú, čím dochádza k vzniku ekonomickej politiky štátov. Ďalším typom stykov medzi štátmi sú kultúrne vzťahy. Z dôvodu existencie značných rozdielov medzi hlavnými svetovými kultúrami je dnes možné v rôznych častiach sveta badať problémy vznikajúce v dôsledku multikulturalizmu, resp. nedostatočnej pripravenosti na tento fenomén, ktorý je politickými lídrami presadzovaný za účelom postupnej unifikácie jednotlivých kultúr. Štvrtým základným druhom vzťahov medzi štátmi sú medzinárodné právne vzťahy (medzinárodné právo), ktoré vzájomné vzťahy regulujú. Poslednú, nemenej dôležitú kategóriu medzinárodných vzťahov predstavujú vojenské vzťahy – v kombinácii s politickými, hospodárskymi a technickými vzťahmi.⁵ Úroveň vojenskej sily jednotlivých štátov sa stala fundamentálnou podstatou rovnováhy síl a rozhodujúcu rolu zohrávala predovšetkým v období studenej vojny. I dnes však kladenie dôrazu na zbrojenie a vojenský potenciál tvoria základ zahranično-politických stratégií štátov. Stávame sa tak svedkami „špirálového modelu bezpečnosti, keď sa mocenská rovnováha stabilizuje na čoraz vyšších hladinách vojenskej sily.“⁶

Neexistuje jeden všeobecne akceptovaný spôsob definovania alebo chápania medzinárodných vzťahov. Zo samotného názvu je zrejmé, že v najzákladnejšom zmysle ide o výskum vzťahov medzi národmi, čiže o štúdium dynamicky sa meniacich interakcií národných štátov – suverénnych, teritoriálne ohraničených politických jednotiek. Obvykle sa uvádza, že národný štát, napriek zásadným zmenám medzinárodnej klímy súvisiacich s nástupom globalizácie, i naďalej predstavuje „primárnu formu politickej organizácie a miesto autority.“⁷

Pri pohľade na súčasný svet však môžeme badať, že niektorí hlavní aktéri medzinárodných politických vzťahov nepredstavujú národy. V poslednej dekáde sa čoraz viac preferuje výraz „svetová“ alebo „globálna“ politika, ktorej centrom záujmu už nie je štát, ale určitá predstava o globálnom spoločenstve alebo globálnej civilizácii, v ktorej dominantnú úlohu zohrávajú medzinárodné medzivládne organizácie (OSN, MMF, WTO), regionálne integračné zoskupenia (EÚ, ASEAN, NAFTA), mimovládne organizácie (Červený kríž, *Amnesty International*, *Greenpeace*, *Carbon Disclosure Project*), vplyvné nadnárodné korporácie s ročnými obrátmi prevyšujúcimi hrubý národný produkt mnohých

---

⁵ Lidák, J.: Súčasný chápanie teórie medzinárodných vzťahov. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.19–26

⁶ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.170

⁷ Lidák, J.: Súčasný chápanie teórie medzinárodných vzťahov. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.12

krajín a v poslednej dobe i subnárodní aktéri. Takisto viacero oblastí, ktoré sú bežne spájané so štúdiom medzinárodných vzťahov (epidémia HIV v Afrike, dodržiavanie ľudských práv a pod.), presahujú ich chápanie v užšom zmysle. Keďže spektrum otázok a problémov, ktorými sa medzinárodné vzťahy zaoberajú, zasahujú do politiky, ekonomiky, sociológie, práva, rozvojových štúdií, geografie, histórie, ochrany životného prostredia, etiky či strategických alebo bezpečnostných štúdií, môžeme konštatovať, že medzinárodné vzťahy sú všeobecným deskriptorom pre komplexnú, multidisciplinárnu oblasť poznania, ktorú zdieľajú s politikou.⁸

Zložitosť medzinárodných vzťahov má za následok existenciu veľkého počtu rozdielnych definícií. Môžeme sa stretnúť so všeobecnými definíciami, ktoré hovoria o vede o medzinárodnom spoločenstve alebo o medzinárodnom živote. Na základe inej definície predstavujú medzinárodné vzťahy „štúdium všetkých vzájomných ľudských vzťahov cez národné hranice a štúdium faktorov, ktoré túto interakciu ovplyvňujú.“⁹ J. Lidáček pod pojmom medzinárodné vzťahy rozumie „celý súhrn medzinárodného diania daný jednak zahraničnopolitickými aktivitami jednotlivých štátov, tak aj činnosťou medzinárodných a nadnárodných inštitúcií, organizácií. Výsledkom je vytvorenie určitých regionálnych situácií, ale i celkovej svetovej konštelácie, ktorá má svoju logiku a samopohyb a pôsobí spätne na politické možnosti alebo vývoj jednotlivých štátov.“¹⁰ Podľa O. Krejčího predstavujú medzinárodné vzťahy „súhrn politických, ekonomických, sociálnych a ekologických vzťahov medzi štátmi a ostatnými aktérmi svetového systému.“¹¹

Teória medzinárodných vzťahov sa vo svojich počiatkoch formovala na pozadí debaty medzi idealisticko-liberálnou a realistickou paradigmou. Politický liberalizmus považuje (primárne hospodársku) kooperáciu medzi aktérmi a posilňovanie medzinárodného práva za kľúčové pre dosiahnutie trvalého mieru a spoločenského progresu. Najvýznamnejším aktérom sú preto podľa liberálov medzinárodné organizácie.

Predstavitelia realizmu a neorealizmu, ktorí politiku stotožňujú s bojom o moc, považujú za kľúčovú črtu medzinárodných vzťahov štúdium povahy a konania národných štátov ako hlavných aktérov, označované tiež za vysokú politiku, ktorá je spojená predovšetkým s otázkami vojny a mieru v súčinnosti s diplomaciou – s bezpečnostnou

---

⁸ Elias, J. – Sutch, P.: *International Relations: The Basics*. 2007. s.1-21

⁹ Pearson, F. S. – Rochester, J. M.: *Medzinárodné vzťahy*. 1992. s.15

¹⁰ Lidáček, J.: Súčasný chápanie teórie medzinárodných vzťahov. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.12

¹¹ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.680

dimenziou medzinárodných vzťahov – a s aspektmi sily a moci.¹² Vojenská sila bola dlhodobo fundamentálnym prostriedkom pri dosahovaní cieľov aktérov medzinárodných politických vzťahov. Uvádza sa, že medzinárodné vzťahy dlho existovali „v tieni vojny“;¹³ pomocou ktorej sa do polovice 20. storočia bežne riešili problémy v medzinárodnom systéme. Podľa dostupných údajov vo vojnách 20. storočia zahynulo 140 – 150 miliónov ľudí – viac, než počas celej predošlej histórie ľudstva. Prevládal tradičný prístup k chápaniu medzinárodnej bezpečnosti, ktorý kládol dôraz na konfliktný charakter jej zaistenia. Pod pojmom bezpečnosť sa v rámci tohto prístupu rozumie absencia vojen, ozbrojených konfliktov a ich hrozieb pre štát, pričom hlavným prostriedkom na dosiahnutie daného stavu je vojenská sila štátu, ktorej význam sa podčiarkuje. S bezpečnosťou v tomto chápaní úzko súvisí štátna suverenita a obrana jeho obyvateľov i územia; pre aktérov medzinárodných politických vzťahov sa zaistenie bezpečnosti zaraďuje medzi najvyššie štátne priority.

Medzinárodné prostredie, v ktorom centrálny význam prislúchal vojne, sa začalo meniť vplyvom špecifickej mocenskej rovnováhy vychádzajúcej z bipolárneho usporiadania sveta a s tým spojeného masového raketovo-jadrového zbrojenia v oboch mocenských blokoch. Atómové zbrane sa vďaka svojej ničivej sile stali nástrojom zadržovania vojny a na základe niekoľko dekad trvajúceho jadrového patu medzi oboma supervelmocami sa ku koncu studenej vojny dospelo k záveru, že úplné víťazstvo vo svetovej jadrovej vojne nemôže existovať. S koncom studenej vojny sa preto spája odklon od skúmania použitia vojenskej sily v medzinárodných vzťahoch a pozornosť sa venuje novým bezpečnostným hrozbám prevažne nevojenského charakteru; do popredia sa dostáva tzv. nový prístup k bezpečnosti a politický i ekonomický neoliberalizmus.¹⁴

Bezpečnostné hrozby, pôsobiace v medzinárodných vzťahoch destabilizačne, môžeme rozdeliť do troch základných skupín – vojenské, nevojenské a zmiešané. Medzi vojenské bezpečnostné hrozby sa zaraďujú regionálne vojny a ozbrojené konflikty. Po rozpade bipolarity vznikali najmä v dôsledku etnických sporov, politického a hospodárskeho rozvratu najmä afrických štátov a ako pokračovanie dlhotrvajúcich kríz hlavne v Ázii, s čím súvisia i vojenské intervencie medzinárodného spoločenstva vychádzajúce z koncepcie humanitárnych intervencií. Do tejto skupiny hrozieb sa zaraďuje aj ilegálna proliferácia ZHN (šírenie technológií na ich výrobu a skryté úsilie štátov zahájiť

---

¹² Škvrnda, F. – Liďák, J.: Vývoj teórie medzinárodných politických vzťahov – teórie, paradigmy a spory. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.33-39

¹³ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.37

¹⁴ Škvrnda, F.: Medzinárodná bezpečnosť. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.179-186

ich výrobu), obchod s konvenčnými zbraňami a v určitých prípadoch aj rast vojenských výdavkov. V rámci nevojenských bezpečnostných hrozieb, ktoré predstavovali po skončení studenej vojny novú kvalitatívnu transformáciu v bezpečnostnej oblasti, sa obvykle uvádzajú štyri kategórie: sociálno-ekonomické hrozby spojené s významným a dlhodobým rastom negatívnych javov, ktoré sa podieľajú na úpadku štátu alebo regiónu (chudoba, nezamestnanosť, hlad, stav vzdelanosti, zdravotného a sociálneho zabezpečenia); sociálno-demografické hrozby späté s negatívnym demografickým vývojom (príliš vysoký alebo nízky prirodzený prírastok obyvateľstva), so zdravotným stavom obyvateľstva (epidémie, pandémie, častý výskyt civilizačných ochorení) a s neprimeranými migračnými procesmi (nárast ilegálnej migrácie); hrozby spojené so zlým vládnutím (klientelizmus a korupcia vo verejnej správe, zlé fungovanie bezpečnostného sektora, absencia či nedokonalosť noriem a z toho vyplývajúci chaos a nárast násilia a kriminality); environmentálne hrozby, ktoré súvisia s ľudskou aktivitou poškodzujúcou životné prostredie a so zvýšeným výskytom ekologických katastrof v dôsledku činnosti človeka. V súvislosti s nevojenskými bezpečnostnými hrozbami sa okrem uvedených kategórií ešte zvyknú samostatne zvýrazňovať kybernetická, energetická, surovinová a potravinová bezpečnosť, prípadne globalizačné bezpečnostné hrozby. S používaním ozbrojeného násilia pri sledovaní politických cieľov sú spojené zmiešané bezpečnostné hrozby. Patrí sem predovšetkým pôsobenie medzinárodných teroristických organizácií a skupín, subjektov medzinárodného organizovaného zločinu a rôznych náboženských či nacionalistických subjektov, ktorých činnosť vykazuje prvky extrémizmu. Za súčasť zmiešaných bezpečnostných hrozieb sa tiež považuje privatizácia bezpečnostného sektora odzrkadľujúca sa v rozširovaní pôsobnosti súkromných vojenských a spravodajských spoločností a súkromných armád, ktoré za sebou zanechali najmä civilné obeť a kontroverzie vo vojnách v Afganistane, Iraku a Afrike.¹⁵

V skutočnosti neexistuje zhoda ohľadom najvýznamnejšej črty medzinárodných vzťahov. Prevláda dokonca všeobecná nezhoda v otázke, aké by mali byť z etického a politického hľadiska priority vo svetovej politike. Za jeden z kľúčových aspektov súčasného sveta však môžeme s určitosťou označiť jeho prepojenosť – z geografického, intelektuálneho a spoločenského hľadiska. Takisto moc, sila, konflikt, donútenie, autorita či vplyv ostávajú pre medzinárodné vzťahy centrálnymi prostriedkami na analyzovanie sporov ohľadom hodnôt. Neoddeliteľnou súčasťou a zároveň najdôležitejším aktérom

---

¹⁵ Tamtiež. s.191-197

svetového politického systému je aj v súčasnosti štát, politická inštitúcia s vymedzeným územím, obyvateľstvom a vládou schopnou presadiť svoju suverenitu; „inštitúcia organizovaného, suverénneho a legalizovaného násillia na určitom obývanom území.“¹⁶

Unikátne postavenie na medzinárodnej scéne dávajú štátu atribúty moci a sily. Moc sa chápe ako schopnosť aktéra medzinárodných politických vzťahov presadzovať vlastné záujmy a zároveň pôsobiť na ostatných aktérov s možnosťou ich ovládania či podriadenia. Ak je pri získavaní a uplatňovaní moci rozhodujúca sila, násillie alebo donútenie, ide o tzv. tvrdú moc (*hard power*); ak kľúčovú úlohu zohráva vplyv nadobudnutý vďaka autorite, prestíži, hodnotám, presviedčaniu či ideám, ide o tzv. mäkkú silu (*soft power*), ktorej uplatňovanie na začiatku 21. storočia naberá na význame. Pri štúdiu moci ako fundamentálneho prvku medzinárodných politických vzťahov je nevyhnutné hľadiť na ňu cez prizmu triády moci, ktorú okrem vojenskej sily tvoria aj bohatstvo (ekonomická podmienenosť moci) a poznanie (rastúci význam informácií a vplyv masovokomunikačných prostriedkov).¹⁷

Prostredníctvom moci sa na jednej strane môže dosahovať spoločenská harmónia či kooperácia, na strane druhej sa však ľahko môže zmeniť na asociálny nástroj. Vo všeobecnosti sa moc ďalej rozdeľuje na absolútnu a relatívnu. Absolútna moc predstavuje podobu potenciálu štátu – jeho vybavenosť materiálnymi (geografická poloha, prírodné zdroje, počet obyvateľov, priemyselná kapacita, vojensko-technický potenciál) a duchovnými (kvalita vlády – úroveň zahraničnej politiky, úroveň diplomacie a ozbrojených síl, kvalita populácie, odhodlanie verejnosti) prostriedkami pri presadzovaní vlastných cieľov. Avšak pri vyhodnocovaní mocenského potenciálu je potrebné brať do úvahy moc relatívnu, ktorá reprezentuje vzájomný pomer pôsobenia jednotlivých absolútnych mocí.¹⁸ Ani relatívna moc ale nemusí byť bezchybným indikátorom prípadných kvalitatívnych zmien v medzinárodných vzťahoch. Hoci moc Spojených štátov sa javí v druhej polovici 20. storočia ako klesajúca vzhľadom na mocenské potenciály iných štátov, uvádza sa, že USA disponujú rozsiahlymi zdrojmi tzv. štruktúrnej moci, ktoré im umožňujú naďalej si zachovať hegemonistické postavenie v medzinárodnom systéme. Rozlišujú sa štyri vzájomne prepojené štruktúry moci v medzinárodných vzťahoch: znalostná štruktúra (moc ovplyvňovať myšlienky iných), finančná štruktúra (moc obmedziť alebo uľahčiť prístup ku kreditu), bezpečnostná štruktúra, ktorá formuje

---

¹⁶ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.18

¹⁷ Škvrnda, F.: Moc v medzinárodných politických vzťahoch a ich usporiadanie. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.163-178

¹⁸ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.17-29, 185-201

vyhliadky ohľadom bezpečnosti a produkčná štruktúra, ktorá ovplyvňuje šance na lepší život z pohľadu výrobcov a spotrebiteľov.¹⁹

Štáty, usporiadané v medzinárodnom politickom systéme podľa ich nerovných mocenských potenciálov, vytvárajú hierarchickú štruktúru, ktorá je vedľajším produktom ich činnosti pri snahe o dosiahnutie iných cieľov. Môžeme tu badať analógiu s tzv. „neviditeľnou rukou“ slobodného trhu, ktorý je rovnako formovaný konaním sebeckých a individualistických aktérov, ktorí majú na zreteli v prvom rade svoj vlastný prospech. Korelácia nie je náhodná. Osobitosti politického systému totiž zodpovedajú prostrediu, v ktorom sa nachádza; od 16. storočia je medzištátny systém „politickou superštruktúrou kapitalistickej sveto-ekonomiky.“²⁰ Podoba svetového politického systému so svojimi základnými črtami, ako aj možnosti jeho ďalšieho vývoja, sú teda determinované primárne kapitalizmom.²¹

Z hľadiska moci disponovali najmä vďaka prevládajúcej vojenskej sile a ovládaniu kľúčových technológií najvýznamnejšou funkciou a historicky najväčším vplyvom v medzinárodných politických vzťahoch veľmoci a neskôr supervelmoci. Pri zaisťovaní vlastnej bezpečnosti sú veľmoci absolútne sebestačné, charakterizuje ich veľký vojensko-politický, kultúrny a ekonomický potenciál, vďaka čomu sa v minulosti stali centrami moci so smerodajným vplyvom na medzinárodnej scéne. Do popredia sa neskôr dostali supervelmoci (ZSSR a USA v období studenej vojny, USA po zániku bipolarity), ktoré mali vytýčené globálne (prípadne i kozmické) ciele a taktiež adekvátne nástroje na ich uskutočnenie. Podstatnou črtou supervelmoci je rovnako jej schopnosť druhého – odvetného úderu pri použití zbraní hromadného ničenia.²² Popri supervelmociach figurujú v súčasnej mocenskej pyramíde svetového politického systému taktiež veľmoci nižšieho stupňa, označované aj za stredné mocnosti (napr. Francúzsko), ktoré sú schopné svojím raketojadrovým arzenálom odstrašiť potenciálnych protivníkov, chýba im však schopnosť druhého úderu. Supervelmociam tak môžu konkurovať iba v určitých oblastiach. V mocenskej hierarchii ďalej nasledujú stredne veľké a malé štáty, ktoré nie sú mocnosťami, a tzv. mikroštáty (s menej ako jedným miliónom obyvateľov) odkázané na vplyv externých síl.²³ Čo sa týka postavenia malých štátov vo svetovom politickom

---

¹⁹ Griffiths, M. – O’Callaghan, T. – Roach, S.C.: *International Relations: The Key Concepts*. 2008. s.258-260

²⁰ Wallerstein, I.: *Patterns and Perspectives of the Capitalist World-Economy*. 1993. In: *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*. s.508

²¹ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.127-157

²² Škvrnda, F.: *Moc v medzinárodných politických vzťahoch a ich usporiadanie*. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.163-178

²³ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.150-157

systeme, sú považované za „vákuum v oblasti vysokého politického tlaku. Ich život nie je daný ich silou, ale tým, že nikto neusiluje o ich územie, alebo tým, že majú byť uchované ako nárazníkové štáty či ako závažie v mocenskej rovnováhe záujmov silných národov. Keď táto rovnováha zmizne, malé štáty obvykle miznú s ňou.“²⁴

Hoci štátom formálne prislúcha právna rovnosť, na základe ktorej si môžu vytýčiť ciele i stratégie svojej zahraničnej politiky, možnosti uskutočniť dané ciele a stratégie už pre rôzne štáty nie sú rovnaké; zodpovedajú usporiadaniu medzinárodných politických vzťahov podľa osi moci. Formy tohto usporiadania je možné klasifikovať na základe charakteru – na rovnovážne (spolupráca aktérov) alebo nerovnovážne (nestabilita konania aktérov, vzájomná rivalita); z hľadiska spôsobu dosahovania mocenskej rovnováhy na anarchické (absencia centrálnej moci) alebo hierarchizované; a podľa počtu centier moci na multipolárne, bipolárne a unipolárne usporiadanie. Multipolaritu charakterizuje existencia troch a viac hlavných veľmocí, ktoré disponujú relatívne rovnakou mocou. Za ideálny model multipolárneho usporiadania sa považuje systém európskeho koncertu, ktorého súčasťou bol balancér (Veľká Británia), špecifikum multipolarity. V bipolárnom usporiadaní sú centrá moci dve.²⁵ Tento model reprezentovalo obdobie studenej vojny; moc oboch supervelmocí však nebola približne rovnaká. Sovietsky pól bol markantne slabší ako jeho západný rival v ekonomickom zmysle. Jeho schopnosť zapojiť sa do trvalých pretekov v jadrovom zbrojení a propagovanie konvenčnej vojenskej sily v zahraničí však ukryli základnú slabinu tohto mocenského bloku. Rovnováha strachu tak nastolila bipolárnu stabilitu.²⁶ Pre unipolaritu je charakteristické jedno centrum moci, ktorému vo vojenskej, politickej, ekonomickej či kultúrnej oblasti nedokáže žiadny iný aktér konkurovať. Dochádza tak k vzniku hegemonistického usporiadania, v ktorom je postavenie supervelmoci natoľko dominantné, že ostatní aktéri konajú z dôvodu vyvíjaného tlaku v súlade s jeho záujmami. Napriek (alebo v dôsledku) existencii britskej či neskôr americkej hegemonie v modernej dobe je hegemonizmus v medzinárodných vzťahoch označený rezolúciou OSN č.103 z roku 1979 za neprípustný. Podľa definície OSN ide o „prejav politiky štátu alebo skupiny štátov usilujúci politicky, ekonomicky, ideologicky alebo vojensky kontrolovať, dominovať a podriaďovať si iné štáty, národy alebo

---

²⁴ Spykman, N. J.: *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. 2007. s.20

²⁵ Škvrnda, F.: Moc v medzinárodných politických vzťahoch a ich usporiadanie. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.163-178

²⁶ Griffiths, M. – O'Callaghan, T. – Roach, S.C.: *International Relations: The Key Concepts*. 2008. s.17-20

časti sveta.“²⁷ Ak hegemón pri presadzovaní vlastných cieľov sklzáne k bezohľadnému porušovaniu všeobecne uznávaných noriem medzinárodného spoločenstva a k používaniu násilia, stávame sa svedkami imperiálneho usporiadania.²⁸

Existuje určitá „tendencia kruhovej zmeny štruktúry systému od multipolarity k bipolarite a následne k hegemónii, a potom znova k multipolarite či bipolarite.“²⁹ Je možné konštatovať, že všetky významné vojny v dejinách ľudstva boli orientované na výmenu hegemóna v štruktúre. Do konfliktu sa tak už niekoľko storočí dostáva snaha o nadobudnutie pozície hegemóna a úsilie zabrániť vytvoreniu hegemónie. V otázke, ktorá forma usporiadania medzinárodných politických vzťahov je najstabilnejšia, sa odborníci rozchádzajú. Každý model rozptýlenia moci v systéme má svojich zástancov, žiadny však nedokáže zabezpečiť jeho stabilitu či medzinárodný mier, preto nemožno považovať danú kruhovú zmenu štruktúry za definitívnu a počet rozhodujúcich aktérov za vojnu určujúci.

S otázkou usporiadania medzinárodných politických vzťahov je úzko spätý azda najdiskutovanejší koncept medzinárodných vzťahov – problematika mocenskej rovnováhy. Napriek početným definíciám je možné ju vo všeobecnosti považovať za „zákonitosť“, ktorá usporiadaním vzťahov suverénnych štátov dáva svetovému politickému systému relatívnu homeostatickú stabilitu.“³⁰ Podstatu mocenskej rovnováhy trefne vystihol M. Sheehan: „Slovné spojenie ‘mocenská rovnováha’ v sebe zahŕňa určitú stálosť – ‘rovnováha’ je hotový produkt. Realita medzinárodných vzťahov je však taká, že pohyb a zmena, nie strnulosť, sú ich charakteristickými črtami... Moc nie je nikdy permanentne vyvážená, presnejšie povedané, štáty sa musia permanentne angažovať v procese vyvažovania moci, jej prispôsobovania, upravovania a kultivovania, ako odpoveď na nepretržitý príliv a odliv moci v rámci systému.“³¹

Potreba existencie určitého mechanizmu, pomocou ktorého by bolo možné aspoň dočasne nastoliť poriadok a rovnováhu v medzinárodnom systéme, vychádza zo samotného charakteru medzinárodných politických vzťahov, ktoré sú vo svojej podstate anarchické a asymetrické. Asymetria súvisí s nerovnomerným rozdelením moci medzi jednotlivých aktérov, v dôsledku čoho rozhodujúca úloha pripadá veľmociam alebo superveľmociam. Anarchia zase definuje podobu medzištátnych vzťahov v podmienkach absencie nadštátnej

---

²⁷ UN General Assembly: *Inadmissibility of the policy of hegemonism in international relations*. [cit.2012-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f03424.html>>

²⁸ Škvrnda, F.: Moc v medzinárodných politických vzťahoch a ich usporiadanie. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.163-178

²⁹ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.157

³⁰ Tamtiež. s.681

³¹ Sheehan, M.: *The Balance of Power: History & Theory*. 1996. s.13

moci, právnej a morálnej autority; neoznačuje však sama o sebe chaotické prostredie s úplnou absenciou moci a poriadku - ten zabezpečuje práve mocenská rovnováha. Otázne je, nakoľko efektívne; v určitých situáciách totiž vojnám zabraňuje, v iných ich podnecuje.³²

Vzhľadom na dlhodobú nemennosť ľudskej povahy a z toho vyplývajúcu nemennosť základných črt politiky ako takej, predstavuje dnes anarchia dosiahnutý civilizačný vrchol, napriek tomu, že má k dokonalosti ďaleko. Konštanta medzinárodného politického systému – mocenská anarchia – tak naďalej ostáva zdrojom bezprávia, resp. obmedzenej morálky a práva; zahraničná politika štátov má možnosť formovania sa len v medziach bezpečnostnej dilemy, ktorá je podstatnou súčasťou hry s nulovým súčtom; a na medzinárodné vzťahy tak môžeme i dnes aplikovať Hobbesove „bellum omnium contra omnes“³³ (vojna všetkých proti všetkým). Štáty, sledujúc svoje egoistické ciele, usilujú minimálne o sebazáchovu, maximálne o nadvládu v systéme, nikdy však nie o rovnováhu systému.³⁴

Je zrejmé, že zmeny v rámci existujúceho medzinárodného politického i ekonomického systému už nemôžu priniesť nič nové - nič, čo by už v minulosti nebolo aplikované; pre vývoj spoločnosti sú jednoducho bezvýznamné. Z tohto dôvodu sa čoraz častejšie vedú diskusie o akomsi novom medzinárodnom či svetovom poriadku, ktorý by so sebou mal priniesť zmenu systému ako celku. Kým však nenastane revolúcia v myšliach ľudí, skutočný civilizačný pokrok bude iba minimálny.

1.2 Medzinárodné vzťahy po rozpade bipolárneho usporiadania sveta

Významný medzník vo vývoji medzinárodných vzťahov predstavuje rozpad ich bipolárneho usporiadania viažuci sa na koniec studenej vojny. Bipolarita charakterizovala situáciu v medzinárodných vzťahoch v podstate od ukončenia druhej svetovej vojny, kedy svetu dominovali dve superveľmoci hlásajúce protikladné ideológie – ZSSR a USA – až do začiatku 90. rokov 20. storočia. Koniec studenej vojny sa konkrétne spája s rokom 1989, teda s oficiálnym kolapsom komunizmu v strednej a východnej Európe (s „pádom Berlínskeho múru“) a rozpadom ZSSR, ku ktorému došlo v roku 1991 v dôsledku vnútorného zlyhania sovietskeho komunistického systému. Uvádza sa, že historicky šlo

---

³² Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.127-141, 150-157

³³ Hobbes, T.: *Leviathan (neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského)*. 1941. s.164

³⁴ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.127-141, 150-157

vôbec o prvý prípad takej radikálnej systémovej zmeny v medzinárodných vzťahoch pokojnou cestou.³⁵

Po rozpade bipolárneho usporiadania sveta sme sa stali svedkami existencie jedinej svetovej supervelmoci, ktorá z takmer polstoročia trvajúceho studenovojujného „zápasu“ vzišla ako jasný víťaz. Vplyv USA, ktorý bol pred rokom 1989 limitovaný prevažne na oblasť západnej pologule, dnes takmer žiadne hranice nepozná; došlo k vytvoreniu špecifickej unipolarity s hegemoniou Spojených štátov, ktoré sa pasovali do úlohy „svetového policajta“. Od začiatku 21. storočia však začalo v postmodernej spoločnosti globalizujúceho sa sveta dochádzať k zvýšenej dynamizácii procesov a do popredia začali prenikať tendencie smerujúce k multipolárnemu usporiadaniu medzinárodných vzťahov, ktoré sa tak v súčasnosti nachádzajú v určitom prechodnom období smerujúc k formujúcemu sa novému svetovému poriadku.³⁶ Súčasný medzinárodný vzťahy charakterizuje „zmiešaný postvestfálsky systém“³⁷, v ktorom popri národných štátoch významnú úlohu zohrávajú i nové typy neštátnych aktérov, predovšetkým medzinárodné organizácie a nadnárodné spoločnosti, čo odzrkadľuje narastajúci význam oblastí, ktoré nespádajú do kategórie tzv. veľkej politiky, úzko spätých s mocenskými ambíciami štátov.³⁸

Pre dané prechodné obdobie je charakteristické zosilňovanie procesov globalizácie, ktorú je možné vo všeobecnosti vnímať ako „spontánny, neriadený proces stále intenzívnejšej integrácie krajín sveta v jedinom ekonomickom systéme.“³⁹ Práve koniec studenej vojny zrušil bariéry, čo držali globalizáciu „v šachu“ a umožnil tak jej ďalšie šírenie. Z iného uhla pohľadu to bola kontinuita globalizácie, ktorá prispela k oslabeniu ZSSR a v konečnom dôsledku i ku koncu studenej vojny. Mnoho početnosť rôznorodých efektov i nejednotných definícií globalizácie, ako aj protirečivosť jej pôsobenia, majú významný podiel na zvýšenej zložitosti súčasných medzinárodných vzťahov.⁴⁰

S globalizáciou sa spájajú fenomény internacionalizácie (vysoké úrovne medzinárodnej interakcie a interdependencie vo svetovej ekonomike), transnacionality (rast PZI, vďaka čomu dochádza k celoplanetárnej pôsobnosti nadnárodných

---

³⁵ Cox, M.: International history since 1989. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.111-136

³⁶ Lidák, J.: Medzinárodné vzťahy v stručnej historickej perspektíve. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. 49-65

³⁷ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.249

³⁸ Tamtiež. s.248-259

³⁹ Mezřický, V.: Povaha globalizace, základní problémy, její pozitivita a negativa. 2006. In: *Globalizace a globální problémy*. s.11

⁴⁰ Clark, I.: Globalization and the post-cold war order. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.634-647

korporácií), taktiež vytváranie celosvetových výrobných a informačných sietí, ako aj štruktúr vo všetkých oblastiach ľudskej činnosti a čoraz väčšie prelínanie zahraničnej a vnútornej politiky.⁴¹ Za jeden z najvýznamnejších efektov globalizácie sa považuje tzv. kompresia časopriestoru – redukcia priestoru a času, ktoré sú pre šírenie vplyvu vzdialených udalostí a pre pohyb ľudí a tovaru po planéte potrebné, v dôsledku rapídneho rozvoja dopravy a komunikačných technológií; svet sa tak mení na „globálnu dedinu“, kde je všetko čoraz viac navzájom prepojené a priblížené. Globalizácia, ako multidimenzionálny pojem, v sebe zahŕňa v prvom rade ekonomickú, kultúrnu (proces univerzalizácie, resp. westernizácie či amerikanizácie) a politickú dimenziu (diskusia o globálnom vládnutí a rekonfigurácii politickej moci); uvádza sa ešte aj vojenská a environmentálna dimenzia. Politická globalizácia už však nie je spontánnym neriadeným procesom, ale zámernou činnosťou aktérov medzinárodných vzťahov za účelom dosahovania nimi vytýčených cieľov.

Napriek tomu, že globalizačné procesy vedú k vytváraniu novej jednoty sveta, regionalizmus a fragmentácia politickej moci sú rovnako prejavmi globalizácie; odzrkadľujú potrebu viacerých regiónov vyvíjať regionálne inštitúcie v dôsledku ich zdanlivo vyššieho stupňa bezpečnostnej autonómie po rozpade bipolarity. Dochádza tak ku konsolidácii politickej moci do regionálnych aliancií a organizácií, pričom štáty strácajú (najmä ekonomickú) moc v prospech globálnych síl. Logickým dôsledkom je rozmach nacionalistickej politiky a separatistických hnutí, čiže spustenie protikladných dezintegračných procesov. Keďže v súčasnom medzinárodnom systéme pôsobia faktory, ktoré prispievajú k stabilite a prosperite v jednej jeho časti, ale môžu viesť k celkom odlišným dopadom v inej, líšia sa aj pohľady odborníkov na globalizáciu. Liberáli vidia v globalizácii nevyhnutnú silu otvárajúcu možnosti pre najchudobnejšie krajiny sveta, pričom zdôrazňujú bezpečnostné dôsledky globálneho kapitalizmu (integrovanejší svetový ekonomický systém redukuje možnosť vojny). Obvykle zastávajú teóriu hyperglobalizácie (prvá línia), ktorá znamená koniec národného štátu v jeho doterajšej podobe; ústrednú rolu preberajú TNK, ktoré sú zároveň hnacou silou globalizácie. Modifikovaná prvá línia už namiesto konca štátu uvažuje iba s procesom transformácie štátu a povahy medzinárodnej politiky a zavádza koncepciu „súťažiacieho štátu“ bojujúceho o život v neoliberalných ekonomických podmienkach. Globálny skepticizmus predstavuje druhú líniu pohľadu na globalizáciu – vníma ju ako dlhodobý historický trend rastúcej vzájomnej prepojenosti

---

⁴¹ Škvrnda, F.: Základné črty medzinárodných politických vzťahov v podmienkach postmodernej spoločnosti globalizujúceho sa sveta. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.137-143

vo svetovej politike, nie ako nový fenomén. Z tohto uhla ide o nevyhnutný mýtus, ktorý použili rozvinuté štáty na ochranu vlastných záujmov a obhájenie zjednocovania sveta pod ich dominanciou, o čom svedčí aj pokračujúca koncentrácia PZI v triáde ekonomickej moci, najvyššie úrovne prepojenosti práve v týchto oblastiach, ako aj prehĺbovanie priepasti medzi Severom a Juhom. Tretia línia, opierajúca sa o kritický postpozitivismus, napáda spôsob, akým sa na globalizáciu hľadá a zdôrazňuje silu myšlienok, ktoré sa primárne zaslúžili o dominanciu vízie hyperglobalizácie v našom bežnom chápaní súčasných procesov zmeny v globálnej politike. Dochádza tak k vytváraniu pocitu absencie alternatívy, ba dokonca až k vnímaniu globalizácie ako životného faktu, ktorý je aj so svojimi efektmi mimo ľudskej kontroly. K štvrtej línii sa zaraďujú antiglobalizačné hnutia poukazujúce na negatívne dopady globalizácie a s ňou spojené etické dilemy.⁴²

Doterajší vývoj potvrdil, že jednostranná glorifikácia globalizácie ako záruky liberalizácie a ako „nezastaviteľného buldozéra, ktorý zrovnáva priestor pre svetovú univládu a pred ktorým niet úniku“, je neopodstatnená.⁴³

S koncom studenej vojny víziu nadchádzajúceho nového svetového poriadku so značným optimizmom prezentoval po prvýkrát prezident USA, George H. W. Bush, pred Kongresom 11. septembra 1990. Podľa neho nastupuje „nová éra – viac vyslobodená od hrozby teroru, silnejšia v honbe za spravodlivosťou a bezpečnejšia v hľadaní mieru, éra, v ktorej národy sveta... môžu prosperovať – svet, kde vláda zákona nahradí vládu džungle, kde národy uznávajú zdieľanú zodpovednosť za slobodu a spravodlivosť, svet, kde silní rešpektujú práva slabého.“⁴⁴

Aj pomocou možností propagandy, ktoré ostali v rukách iba tých najmocnejších, teóriu medzinárodných vzťahov v 90. rokoch minulého storočia ovládol neoliberalný inštitucionalizmus a medzinárodný systém ako taký začal v globálnom meradle operovať pod striktnou disciplínou neoliberalnej ekonomickej agendy ustanovenej transnacionálnou elitou. Jednu z najplyvnejších teórií tábora liberálnych optimistov, ktorá ovplyvnila nemalý počet popredných politických zástupcov mocností a naďalej určuje chod svetovej politiky, trefne definujúc vodcovskú utópiu Západu, vypracoval teoretik F. Fukuyama.⁴⁵ Podľa neho národy sveta po konci bipolarity prijali univerzálne hodnoty demokracie,

---

⁴² Elias, J. – Sutch, P.: *International Relations: The Basics*. 2007. s.132-155,

Clark, I.: Globalization and the post-cold war order. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.634-647

⁴³ Rosenberg, M. a kol.: *Vývojové tendencie svetového hospodárstva*. 2004. s.243

⁴⁴ Clark, I.: Globalization and the post-cold war order. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.636

⁴⁵ Fischer, P.: Život v dejinné jednokolejce - Co zbylo z Konce dějin Francise Fukuyamy? 2009. In: *Mezinárodní politika*. s.4-6

Ľudských práv a kapitalistického ekonomického systému – hodnoty s koreňmi v ekonomických, kultúrnych a politických systémoch Západu. Sily individualizmu tak zaznamenali obrovské víťazstvo. Podľa Fukuyamu sa skončila jedna fáza histórie a v súčasnej dobe už neexistuje žiadna alternatíva liberálnemu kapitalizmu; všetky už boli odskúšané a zlyhali.⁴⁶ Liberálny pohľad, v konečnom dôsledku predpovedajúci menej nebezpečné časy s dôrazom na enormný potenciál „nového sveta“, sa opiera primárne o pacifický charakter západnej formy demokracie, ktorú je preto nutné čo najviac vo svete šíriť. Mier a prehlbovanie integrácie medzi demokraciami následne majú zabezpečovať multilaterálne inštitúcie, ktorých význam bude mať stúpajúcu tendenciu.⁴⁷ Pri pohľade na exponenciálny rast množstva demokracií vo svete môžeme badať, že predpokladom zabezpečenia mieru prostredníctvom eliminovania režimov nezodpovedajúcich požiadavkám liberálnych demokracií založených na voľnom trhu, je v postudenovojnovom období na „programe dňa“.

Je však možné konštatovať, že idealistické presvedčenie o bezpečnejšom a predvídateľnejšom svete, ktoré v spoločnosti prevažovalo v čase skončenia studenej vojny, sa ukázalo ako neopodstatnené. Práve naopak – studenú vojnu nahradil „horúci mier“.⁴⁸ Objavili sa nové destabilizujúce prvky a bezpečnostné hrozby nielen vojenského charakteru. Vojny sú i naďalej každodennou realitou medzinárodných vzťahov. Uvádza sa, že v období rokov 1990 – 2008 prebiehalo (prevažne v rozvojovom svete) každý rok v priemere 23 hlavných ozbrojených konfliktov, pričom najvyšší počet významných konfliktov (31) bol zaznamenaný v roku 1991. Začiatkom roku 2010 prebiehalo vo svete šesť vojen, v ktorých ročný počet obetí bol vyšší ako 1000 a zároveň štrnásť iných ozbrojených konfliktov s nižším počtom obetí za rok, ktoré však prekonal hranicu 1000 od svojho vypuknutia.⁴⁹ O približovaní sa ku globálnej katastrofe zase vypovedá posunutie ručičky na symbolických „hodinách posledného súdu“ (ktoré nastavuje Bulletin amerických jadrových vedcov od roku 1947) začiatkom roku 2012; v súčasnosti sa nachádza v polohe o päť minút dvanásť (v roku 1991 to bolo o 17 minút dvanásť) najmä

---

⁴⁶ Fukuyama, F.: *Konec dějin a poslední člověk*. 2002. s.23-69

⁴⁷ Cox, M.: *International history since 1989*. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.111-136

⁴⁸ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.648

⁴⁹ SIPRI: *SIPRI Yearbook 2011 – Armaments, Disarmament and International Security*. [cit.2012-08-02]. Dostupné na internete: <<http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf>>

z dôvodu rastúceho medzinárodného napätia a nečinnosti ohľadom kľúčových globálnych problémov.⁵⁰

Idea, že svet v 90. rokoch nečelí takej „ružovej“ – liberálmi propagovanej budúcnosti, ale ostáva rovnako nebezpečný alebo dokonca ešte nebezpečnejší ako v predošlom období, je charakteristická pre predstaviteľov neorealizmu. S pesimistickým tvrdením, že kolaps bipolárneho usporiadania, ktoré po druhej svetovej vojne produkovalo stabilitu a poriadok, bude viesť k novým problémom a nestabilite obzvlášť v Európe, kde staré etnické spory vyjdú na povrch a zatlačia kontinent späť do chaosu nie nepodobného medzivojnovému obdobiu, prišiel J. Mearsheimer.⁵¹ Jeho obraz Európy kráčajúcej „späť do budúcnosti“ sa zhmotnil v podobe oživeného etnického nacionalizmu, náboženských sporov a regionálneho napätia vo viacerých častiach sveta, najmä vo východnej Európe. Neľútostné boje na území bývalej Juhoslávie, vypuknutie rusko-čečenskej vojny či vojna v Perzskom zálive nenasvedčovali nástupu nového svetového poriadku založeného na mieri a úcte k spravodlivosti.⁵²

O nevyhnutnosti konfliktu ako historicky preukázaného faktu hovorí S. Huntington, podľa ktorého bude po skončení studenej vojny dochádzať ku kľúčovým konfliktom, ktoré už však nebudú mať ekonomický alebo ideologický základ, ale ich hnacou silou budú odlišnosti jednotlivých hlavných svetových kultúr. Civilizačný charakter konfliktu považuje za finálnu fázu evolúcie konfliktu v modernom svete, pričom predpovedaná zrážka civilizácií sa má odohrať medzi Západom a ostatnými regiónmi sveta, ktoré si neosvojili hodnoty, ako napr. rešpekt pre individualizmus, ľudské práva, demokraciu a sekularizmus. Danému konfliktu sa údajne nie je možné vyhnúť.⁵³ S prihliadnutím na extrémny vplyv a venovanú pozornosť dielu Huntingtona predovšetkým v USA sa vynára polemika, nakoľko ide o súčasť pokusu Spojených štátov nájsť alebo vytvoriť nového nepriateľa, ktorý by im umožnil jednoduchšie obhájiť ich pokračujúcu hegemoniu a s tým spojené konanie v období po studenej vojne, a nakoľko ide o výrazne „západný“ pohľad s preceňovaním možností vlastnej civilizácie. Konflikty vyvierajúce z kultúrnych (náboženských) odlišností však odzrkadľujú realitu – či už ide o pokračujúci boj medzi

---

⁵⁰ Bulletin of the Atomic Scientists: *Doomsday Clock moves to five minutes to midnight*. [cit.2012-09-02]. Dostupné na internete: <<http://www.thebulletin.org/content/media-center/announcements/2012/01/10/doomsday-clock-moves-to-five-minutes-to-midnight>>

⁵¹ Cox, M.: *International history since 1989*. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.111-136

⁵² Lidák, J.: *Medzinárodné vzťahy v stručnej historickej perspektíve*. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. 49-65

⁵³ Cox, M.: *International history since 1989*. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.111-136

militantnými zložkami islamu a liberálnymi demokraciami alebo o napätie medzi tradičnejším hodnotovým systémom ázijských krajín a rozvinutejším Západom.

Z ekonomického hľadiska významným faktorom prispievajúcim ku konfliktom a nepokojom ostáva aj po skončení studenej vojny rozdelenie sveta na relatívne bohatý Sever, kde sa realizuje prevažná väčšina ekonomickej aktivity, a veľmi chudobný Juh. O protirečivých dôsledkoch rozpadu bipolarity pre rozvojový svet svedčí „udivujúci nárast rozdielov ekonomík... z pomeru 1:30 v roku 1960 až na súčasných 1:100 a viac medzi štvrtinou najchudobnejších a štvrtinou najbohatších štátov sveta... Megatrend nárastu priepastných rozdielov medzi jednotlivcami, skupinami, národmi aj globálnymi regiónmi... je istou cestou k najostrejším, aj vojnovým konfliktom v medzinárodných vzťahoch.“⁵⁴ Prehlbujúca sa chudoba tak od 90. rokov predstavuje i naďalej realitu pre väčšinu svetovej populácie, keďže rozvojové krajiny tvoria v súčasnosti rozsiahly globálny subsystém, v ktorom žije cca 80 % celého ľudstva.⁵⁵ O hrozbách vyplývajúcich z ignorovania diania v upadajúcich regiónoch sveta zo strany Západu pojednáva R. Kaplan. Význam ekonomického a sociálneho kolapsu v rôznych častiach Afriky pre pochopenie budúceho charakteru svetovej politiky stotožňuje s významom situácie na Balkáne pred dvomi balkánskymi vojnami a následným prepuknutím prvej svetovej vojny. Tvrdí, že nie je možné izolovať čoraz intenzívnejšie politické napätie spôsobené zaostalosťou v určitých regiónoch od rozvinutého sveta, a očakávanie, že chudobní budú nehybne stáť a jednoducho sa stotožnia s faktom, že kapitalizmus triumfoval na Západe, ale zlyhal takmer všade inde, považuje za naivné a nebezpečné.⁵⁶

K pôvodne očakávanému presunu zdrojov (používaných v čase studenej vojny primárne na zbrojenie) na riešenie sociálno-ekonomických problémov kolabujúcich regiónov nedošlo a vojenské výdavky začali v celosvetovom meradle od roku 1998 opätovne rásť. Uvádza sa, že výdavky ministerstva obrany USA sa zvýšili od roku 2000 z 294,4 miliárd na 663,8 miliárd dolárov v roku 2010 (vrátane 130 miliárd na vojnu v Iraku a Afganistane). Po pripočítaní výdavkov na vývoj a údržbu jadrových zbraní, protiteroristických a iných vojenských výdavkov sa však celková suma v roku 2010 dostala až na úroveň 1 bilióna dolárov (približne 40 % federálneho rozpočtu USA).⁵⁷ S rastúcimi vojenskými výdavkami dochádza zároveň k redukcii zahraničnej rozvojovej pomoci, ktorá

---

⁵⁴ Lysák, L.: *Začiatok nového svetového poriadku*. [cit.2012-10-02]. Dostupné na internete: <www.nezes.sk/aktivity/ROZHOVOR.doc>

⁵⁵ Rosenberg, M. a kol.: *Vývojové tendencie svetového hospodárstva*. 2004. s.170

⁵⁶ Cox, M.: *International history since 1989*. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.111-136

⁵⁷ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.651-652

v období studenej vojny bola výrazne motivovaná práve bipolárnym súperením. V rozvojových štátoch, ktoré sa na základe Washingtonského konsenzu v 90. rokoch dostali pod väčšiu kontrolu Západu a jeho ekonomických inštitúcií (najmä MMF a Skupiny Svetovej banky), dochádza k prehĺbovaniu začarovaného kruhu chudoby a k čoraz ťažšiemu presadzovaniu sa na svetových trhoch, ktorých základy sú položené na nerovných vzťahoch v medzinárodnom obchode.⁵⁸ Od 60. rokov 20. storočia sa väzby medzi centrom a perifériou, resp. Severom a Juhom zvyknú označovať za neokoloniálne, pričom po rozpade bipolarity je možné badať zosilnenie tejto tendencie.⁵⁹

Práve kritické hlasy poukazujúce na zhubné konanie Západu a odmietajúce „mainstreamové“ teórie medzinárodných vzťahov, ktorým dominuje tzv. neo-neo syntéza založená na vzájomnom priblížení pohľadov neoliberalizmu a neorealizmu, sa zaslúžili o rozvinutie štvrtej veľkej debaty formujúcej medzinárodné vzťahy v podstate od 90. rokov až po súčasnosť. Skutočným „srdcom“ dnešných medzinárodných vzťahov je teda spor medzi pozitivistami, ktorí zlyhali v predpovedaní a uspokojivom objasnení procesov vedúcich k rozpadu bipolarity, a ich kritikmi - postpozitivistami, podľa ktorých medzinárodné vzťahy nie sú iba „objektívne merateľnou realitou nezávislou od ľudského vedomia, ale aj súhrnom predstáv, ktoré ovplyvňujú konanie ich aktérov.“⁶⁰ Niekedy sa táto debata označuje aj za spor medzi racionalizmom, ktorý má spoločné charakteristiky s pozitivismom, a reflektivismom. K postpozitivistickým teóriám, ktoré od skončenia studenej vojny zaznamenávajú dynamickejší rozvoj v porovnaní s tradičnými teóriami, sa zaraďujú tri najvplyvnejšie smery: kritické teórie, ktorých jadro predstavuje neomarxizmus, postmodernizmus a feminizmus.⁶¹ V agende týchto teórií môžeme nájsť otázky chudoby, migrácie, chorôb, náboženského a kultúrneho pluralizmu, ľudských práv, humanitárnych intervencií, environmentalistiky, ale tiež genderové otázky. Poukazujú pritom na skutočnosť, že suverénny štát už nemusí byť tým najužitočnejším nástrojom pri pojednávaní o týchto problémoch.⁶²

Významný kritik N. Chomsky vidí zmenu po rozpade bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov primárne iba v zmene vonkajšieho vzhl'adu fundamentálneho charakteru medzinárodného systému, ktorý tak i naďalej ostáva vykorisťovateľský

---

⁵⁸ Mezřický, V.: Národní stát a globalizace. 2006. In: *Globalizace a globální problémy*. s.76-79

⁵⁹ Yew, L.: *Neocolonialism*. [cit.2010-13-02]. Dostupné na internete: <<http://www.postcolonialweb.org/poldiscourse/neocolonialism1.html>>

⁶⁰ Škvrnda, F. – Liďák, J.: Vývoj teórie medzinárodných politických vzťahov – teórie, paradigmy a spory. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.35

⁶¹ Tamtiež. s.35, 42-47

⁶² Elias, J. – Sutch, P.: *International Relations: The Basics*. 2007. s.1-21

a rozdelený na bohaté mocné štáty – centrum a vysoko závislé rozvojové štáty – perifériu. Jadro svojej kritiky zameriava na hegemoniu Spojených štátov, ktoré opisuje ako imperiálnu a expanzívnu mocnosť s cieľom urobiť svet bezpečnejším pre nadnárodné spoločnosti. Globálny dosah USA je spájaný s ich schopnosťou „vyrábania súhlasu“ na domácej pôde a s efektívnym ovplyvňovaním verejnej mienky za používania prostriedkov mediálneho imperializmu, čím dochádza k minimalizovaniu spochybňovania ich zahraničných akcií. Tie sú navyše čoraz častejšie vedené „pod plášťom“ humanitárneho intervencionizmu, ktorý Chomsky označuje za starý imperializmus v nových ideologických „šatách“, alebo vo forme preventívnych vojen, ktoré okrem rozsiahlej skazy prispievajú aj k rapídному nárastu medzinárodného terorizmu.⁶³

Dilema humanitárnych intervencií, ktorá začala v medzinárodných vzťahoch rezonovať súbežne s volaním po ukončení chudoby vo svete, je spojená s rozmachom nových druhov bezpečnostných hrozieb a potrebou vyvinúť efektívne globálne riadenie nutné na tľmočenie multilaterálnej odpovede na tieto hrozby, s čím však nevyhnutne súvisí oslabovanie štátnej suverenity, ktoré má svojich odporcov i zástancov. Termín „ľudská bezpečnosť“, ktorý spája ekonomické a rozvojové otázky s vojenskými a bezpečnostnými záležitosťami, sa stal súčasťou jazyka medzinárodných vzťahov publikovaním Správy o ľudskom rozvoji Rozvojovým programom OSN (UNDP) v roku 1994. Odvtedy má Úrad OSN pre koordináciu humanitárnych záležitostí (UNOCHA) za úlohu umiestniť ideu ľudskej bezpečnosti, ktorá „je ďaleko viac než len absencia násilného konfliktu; zahrňuje ľudské práva, dobré vládnutie a prístup k ekonomickým príležitostiam, vzdelaniu a zdravotnej starostlivosti...“⁶⁴ do centra politiky OSN, ktorá však doposiaľ nebola schopná konať v prípadoch humanitárnej pohromy efektívne a včas, prípadne sme svedkami konania selektívneho či neoprávneného.⁶⁵ Kritici tu vidia analógiu s koloniálnymi vojnami minulosti, kedy rešpektovanie štátnej suverenity ustupuje pred ochranou ľudských práv do úzadia za prvoradým účelom posilnenia pozície globálneho kapitalizmu vo svete. Z pohľadu postmodernizmu súčasné protirečivé pôsobenie Západu najmä v arabskom svete odráža krízu západnej modernej spoločnosti, ktorej možnosti rozvoja dospeli do konečného štádia. Destabilizácia regiónov, ktoré by mohli predstavovať konkurenciu pre dominantný západný svet, tak v konečnom dôsledku najviac ohrozuje

---

⁶³ Cox, M.: International history since 1989. 2001. In: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*. s.111-136

⁶⁴ UNDP: *Human Security*. [cit.2012-15-02]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/nhdr/support/financing/humansecurity/>>

⁶⁵ Elias, J. – Sutch, P.: *International Relations: The Basics*. 2007. s.158-178

postupne sa rozkladajúcu moc civilizácie, ktorá v súčasnosti nepozná východisko z globálnej finančnej a hospodárskej krízy, do ktorej ju definitívne vtiahli sebedeštruktívne sily kapitalizmu v roku 2008.⁶⁶

V súčasnosti sa vedú diskusie, ako dlho sa ešte udrží hegemonistické postavenie USA, ktoré sa v súčasnosti otriasa v základoch. Za stabilný prvok pri prechode k multipolarite v medzinárodných politických vzťahoch sa považuje nový „štvoruholník síl“ – krajiny BRIC, ku ktorým sa v roku 2011 pripojila Juhoafrická republika (rozhodujúcou silou sú však i naďalej pôvodné štyri krajiny; vzhľadom na charakter literatúry sa ďalej bude pracovať s pojmom BRIC) a došlo k zmene názvu na BRICS. Daný štvoruholník znižuje potenciál viazanej hegemonie USA – dominancie tzv. triády (USA, Japonsko, západná Európa).⁶⁷ V súčasných medzinárodných vzťahoch, pri pohľade na čoraz častejšie unilaterálne silové aktivity a zvyšovanie vojenských výdavkov USA na jednej strane, a na formujúcu sa svetovú ekonomickú veľmoc číslo jeden – ČĽR – na strane druhej, sme svedkami scenára známeho z histórie, kedy sa dominantná mocnosť sústreďuje na vojenskú oblasť a kandidát na nástupcu zase na ekonomiku. Druhý prístup je považovaný za úspešnejší.⁶⁸ Prognóza vývoja do roku 2025, ktorú zverejnila v roku 2008 CIA, už taktiež oproti svojej staršej verzii uvažuje o multipolárnej budúcnosti a období zmien namiesto kontinuity. Podiel štátov BRIC na svetovom HDP bude podľa očakávaní vyšší než podiel štátov G7. Hneď prvý scenár budúceho vývoja v danej prognóze navyše nesie označenie „Svet bez Západu“.⁶⁹

Z hľadiska tradičného ponímania teórie medzinárodných vzťahov sa najčastejšie uvažuje o štyroch možných scenároch budúceho vývoja sveta. Prvý predpokladá nielen zachovanie, ale aj posilnenie hegemonie USA, ktoré uspejú v upevňovaní svojej vojenskej nadradenosti, udržaní si statusu ekonomického a inovačného motora a naďalej ostanú zdrojom ideologického odôvodnenia svojho postavenia. Pri zlyhaní snahy upevňovať hegemoniu USA alebo efektívne posilňovať kooperáciu pri riadení globálnych procesov (šírenie ZHN, masová migrácia, posilňovanie medzinárodného terorizmu, globálna hospodárska kríza, energetická a potravinová bezpečnosť) môže v medzinárodných vzťahoch nastať chaos. Sám hegemon sa môže ľahko stať zdrojom nestability, čomu zodpovedajú napr. po všetkých stránkach neúspešné intervencie v Afganistane a Iraku.

---

⁶⁶ Škvrnda, F.: *Zabitie Muammara Kaddáfího - zrod legendy?* [cit.2012-14-03]. Dostupné na internete: <http://www.noveslovo.sk/c/27049/Zabitie_Muammara_Kaddafiho_-_zrod_legendy_>

⁶⁷ Škvrnda, F.: *Moc v medzinárodných politických vzťahoch a ich usporiadanie*. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.173-177

⁶⁸ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.165-167

⁶⁹ National Intelligence Council: *Global Trends 2025: A Transformed World*. 2008. s.2-3, 7, 37

Tretím scenárom je efektívny multilateralizmus, ktorý najviac presadzujú štáty BRIC, EÚ a niektoré moslimské štáty. Predpokladá nárast významu medzinárodného práva a medzinárodných organizácií regulujúcich globálny rozvoj za súčasnej výraznejšej kooperácie mocností a rastu ich vzájomnej dôvery. Iba na základe tohto scenára je možné vytvoriť svet bez jadrových zbraní. Avšak pri pokračujúcom poklese dôvery medzi mocenskými centrami na začiatku 21. storočia je možné predpokladať, že sa tento najmenej konfrontačný scenár začne naplňovať až ako dôsledok významnej krízy. Paralelné svety, resp. neefektívny multilateralizmus predstavujú štvrtú možnosť vývoja. Charakteristický pre tento scenár je pluralitný svet s malou kooperáciou a dôverou, kde existujú paralelné svety s odlišnými koncepciami globalizácie. Hrozí, že Západ si plne neuvedomí rastúcu moc nových ekonomických centier Východu a Juhu a pred rastúcou konkurenciou sa bude uzatvárať. Upevňovanie pozície NATO v ponímaní globálnej bezpečnosti navyše bude paralelne posilňovať pôsobnosť Šanghajskej organizácie spolupráce.⁷⁰

Uvedené scenáre však predstavujú iba akýsi ďalší možný stupeň prechodného obdobia medzinárodných vzťahov, ktoré smerujú k vytvoreniu skutočne radikálne nového poriadku vo svetovom politickom systéme a k významnejšej zmene, aká nastala po rozpade bipolarity. Rímsky klub vo svojej publikácii zo začiatku 90. rokov s určitosťou pojednáva o nadchádzajúcej „prvej globálnej revolúcii“ a o potrebe a možnostiach jej účinného riadenia. Predpovedá nevyhnutnú zmenu v paradigme dosahovania ekonomického rastu, keďže exponenciálne krivky rastú donekonečna iba v matematike.⁷¹ Konečným cieľom by malo byť vytvorenie určitej podoby svetového štátu – nového svetového politického systému bez hegemóna, ale aj bez mocenskej rovnováhy. V odborných kruhoch totiž čoraz častejšie rezonuje idea, že „fundamentálnou príčinou vojny je absencia medzinárodnej vlády; inými slovami, anarchia suverénnych štátov.“⁷² Potreba zvýšenej kooperácie kvôli tlaku globálnych problémov a rastúcemu vedomiu potreby zaistiť trvalo udržateľný rozvoj by mohla byť zdrojom reorganizácie svetového politického systému. Pri pohľade na úvahy „západného“ sveta však existuje i riziko vytvorenia univerzálneho impéria násilím, prípadne riziko zjednotenia ľudstva pod vplyvom ničivých následkov v poradí tretieho globálneho vojnového konfliktu.⁷³

---

⁷⁰ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.660-663

⁷¹ King, A. – Schneider, B.: *The First Global Revolution – A Report by the Council of the Club of Rome*. 1991.

⁷² Wight, M.: *Power Politics*. 2002. s.101

⁷³ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.177-181

2. Pôsobenie spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch

2.1 Teoretická charakteristika spravodajských služieb

Viacvýznamový anglický výraz *intelligence* v preklade súhrnne označuje (okrem inteligencie) najmä spravodajské informácie, spravodajskú službu (tajná služba je synonymom), spravodajskú činnosť, špionáž, spravodajstvo. Slovenský ekvivalent s podobne širokým uplatnením v danej oblasti absentuje. Pri všeobecnej charakteristike pôsobenia spravodajských služieb môžeme vychádzať z výrazov „spravodajská činnosť“ alebo „spravodajstvo“, ktoré sa pri použití v súvislosti s aparátom spravodajských služieb v odborných kruhoch definujú v širšom strategickom zmysle a v užšom taktickom význame. Strategickým spravodajstvom sa štandardne označuje „vedomosť a informovanosť o okolitom svete – to, čo predchádza rozhodnutiu a konaniu prezidenta“, ⁷⁴ čiže snahy hláv štátov poznať potenciálne riziká a príležitosti na národnej i medzinárodnej úrovni pri formulovaní politiky a vojenských plánov. Na význam spravodajských informácií kládol dôraz napríklad aj bývalý prezident USA, W. J. Clinton, ktorý sa počas svojho funkčného obdobia nechal počuť, že „každé ráno začína svoj deň so spravodajským hlásením“. ⁷⁵

V užšom alebo taktickom zmysle spravodajstvo označuje dianie a podmienky na špecifických bojiskách či vojnových poliach, čo vojenský dôstojníci nazývajú „prehľad o situácii“.

Rozlišujú sa štyri základné definície spravodajskej činnosti. Najčastejšie sa strategické spravodajstvo vzťahuje na informáciu ako reálny produkt, ktorý sa získava, analyzuje a interpretuje za účelom hlbšieho pochopenia domácich podvrtných aktivít alebo politických, ekonomických, sociálnych a vojenských situácií vo svete. Spravodajstvo v zmysle informácie má v sebe obvykle zakomponovaný tajný prvok, čím sa odlišuje od bežne dostupných informácií. ⁷⁶ Podľa M. Lowenthala „spravodajstvo existuje, pretože

---

⁷⁴ Johnson, L. K.: Introduction. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.1

⁷⁵ Center for the Study of Intelligence: *William J. Clinton, 1993-2001*. [cit.2012-15-02]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/our-first-line-of-defense-presidential-reflections-on-us-intelligence/clinton.html>>

⁷⁶ Johnson, L. K.: Introduction. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.1-16

vlády sa usilujú ukryť informácie pred inými vládami, ktoré sa následne pokúšajú tajné informácie odhaliť pomocou prostriedkov, ktoré si želajú udržať v tajnosti.“⁷⁷

Pri získavaní spravodajských informácií však prevládajú práve tzv. „open-source“ informácie z verejne prístupných zdrojov. Uvádza sa, že niekedy viac ako 95 % informačného mixu určeného politickým lídrom v USA vo forme spravodajských hlásení je založených na otvorených zdrojoch.⁷⁸ Avšak zvyšná malá časť pochádzajúca z utajených operácií môže mať životne dôležitý význam. Podľa neokonzervatívneho odborníka na spravodajské služby, A. Shulskeho, spravodajstvo často znamená „prístup k informáciám, ku ktorým sa druhá strana snaží odoprieť prístup“.⁷⁹ V takom prípade sa získavanie informácií stáva zložitou a v určitých prípadoch i nebezpečnou úlohou, ktorá môže niekedy zahŕňať prelomenie šifrovanej komunikácie, inokedy preniknutie do nepriateľského tábora cez rozličné obranné mechanizmy. Krádež citlivých, prísne strážených informácií je niekedy jediným spôsobom, ako odhaliť tajomstvá, ktoré môžu predstavovať potenciálnu hrozbu pre bezpečnosť obyvateľov či zahraničných spojencov daného štátu.

Z tohto pohľadu je možné na strategické spravodajstvo metaforicky nazerať ako na skladačku puzzle – úsilie sa vynakladá na zhromaždenie čo najväčšieho počtu častí skladačky, na dosiahnutie kompletného obrazu. Takmer vždy však budú jestvovať chýbajúce časti – otázky, na ktoré nemožno poznať odpovede a tajomstvá, ktoré ostanú ukryté mimo dosah. Na vyplnenie prázdnych častí puzzle sa využívajú odhady profesionálnych pracovníkov. Vzhľadom na povahu medzinárodných vzťahov, v rámci ktorých spravodajské služby pôsobia, môžeme konštatovať, že zriedka operujú v plne transparentnom prostredí. Nevyhnutným javom je aj preto existencia spravodajských zlyhaní, či už v súvislosti so zle načasovaným a nepresným varovaním pred nebezpečenstvami alebo s nesprávnym vyhodnotením informácií v dôsledku chýbajúcich častí celkového obrazu či mylnej analýzy dostupných častí.

Na základe druhej definície sa spravodajská činnosť považuje za proces – rad interaktívnych, postupne na seba nadväzujúcich fáz, formálne nazývaný „spravodajský cyklus“, ktorý je nevyhnutným predstupňom pre následné rozhodovacie činnosti. Z tohto uhla pohľadu spravodajstvo predstavuje „zámernú a systematickú ľudskú činnosť, ktorá zahŕňa všetky fázy utajovaného získavania a spracovávania utajených či latentných informácií protihráča či protivníka a ich následné odovzdanie oprávnenému príjemcovi.

---

⁷⁷ Lowenthal, M. M.: *Intelligence - From Secrets to Policy*. 2003. s.1

⁷⁸ Brown, H. – Rudman, W. B.: *Preparing for the 21st century - An appraisal of U.S. intelligence (Report of the Commission on the Roles and Capabilities of the US Intelligence Community)*. 1996. s.88

⁷⁹ Shulsky, A. N. – Schmitt, G. J.: *Silent warfare - understanding the world of intelligence*. 1993. s.193

Ich účelom je odpovedať na relevantné otázky a/alebo získať včasné varovanie, potrebné na naplánovanie a uskutočnenie budúcich krokov.“⁸⁰

Koncept spravodajského cyklu, odrážajúci deľbu práce a vnútorné organizačné členenie v spravodajských službách, je možné charakterizovať na základe siedmych po sebe idúcich fáz, ktoré sú navzájom prepojené spätnými väzbami. Začiatok spravodajskej činnosti je spojený s definovaním požiadavky určitej nadriadenej autority na získanie potrebných nových informácií obvykle ohľadom hrozieb a príležitostí smerom dovnútra i navonok štátu. Pokračuje sa naplánovaním ďalšieho postupu, s čím súvisia v prvom rade pridelené sily a určenie metód použitých pri získavaní daných informácií, stanovenie rozpočtu a časového rámca, čiže príprava plánu. V tejto fáze dochádza tiež k detailnému rozboru zadania; pomocným krokom je zodpovedanie piatich základných otázok (kto, čo, kde, kedy, ako a prečo) vzťahujúcich sa na subjekty, o ktorých je potrebné sa čosi dozvedieť. Nasleduje samotný zber požadovaných informácií utajenými aj neutajenými spôsobmi a prostriedkami, ktorých použitie je v iných oblastiach ľudskej činnosti zakázané. Zhromaždené „surové“ informácie musia byť vhodným spôsobom prvotne spracované do čitateľného textu, aby boli pripravené na ďalšie použitie. Potom dochádza k rozhodujúcej fáze – k analyzovaniu obsahu nazbieraných informácií, čím vzniká spracovaná spravodajská informácia, ktorá už nie je iba súhrnom pôvodných dát, ale má významnú pridanú hodnotu vzhľadom na sledované záujmy. Analytický proces je tvorený niekoľkými postupnými myšlienkovými krokmi: ohodnotenie vstupných informácií (využíva sa semikvantitatívna škála označujúca napr. dôveryhodnosť zdroja, relevantnosť a úplnosť informácie písmenami alebo číslami), vlastná analýza vstupných informácií (selekcia ohodnotených informácií analytikom a vytvorenie hypotéz), integrácia informácií do súvislého vzorca a ich interpretácia v zmysle popisu stavu i prognózy trendov a ich alternatív. Je teda vytvorený výstupný – finálny produkt (odpoveď na zadanie), ktorý bol patrične študovaný a korektne interpretovaný. V tejto predposlednej fáze sa stretávame s ďalšou unikátnou črtou spravodajského procesu: z dôvodu ochrany zdrojov podliehajú dané správy odstráneniu údajov, ktoré by mohli identifikovať ich originálny pôvod, čiže akékoľvek overovanie je znemožnené. Určí sa tiež stupeň utajenia a pri následnom schvaľovaní výstupného textu sa dôkladne posúdi dodržanie požadovaných atribútov, ktorými sú presnosť, objektivnosť, použiteľnosť, relevantnosť (významnosť) a včasnosť. Na začiatku 21. storočia sa dynamicky rozvíjajúcej analytickej činnosti v rámci pôsobenia

---

⁸⁰ Zeman, P.: *Co je zpravodajství*. [cit.2012-22-02]. Dostupné na internete: <http://www.abds.sk/co_je_zpravodajstvi>

spravodajských služieb pripisuje neustále rastúci význam. Posledným krokom je šírenie, resp. odovzdanie danej správy pôvodnému zadávateľovi alebo oddielom v teréne či vysokým štátnym funkcionárom, ktorí pri plánovaní svojich ďalších politických iniciatív alebo vojenských ťahov na tieto materiály spoliehajú. V spravodajskej činnosti však neexistuje definitívny produkt; získaná informácia sa stáva začiatkom nového cyklu, pretože okrem odpovedí určuje aj nové otázky a požiadavky.⁸¹

Pri získavaní informácií využívajú spravodajské služby širokú škálu metód, ktoré podliehajú neustálej zmene a vývoju. V minulosti sa zber spravodajských informácií uskutočňoval takmer výlučne prostredníctvom činnosti špiónov, ktorí pozorovali nepriateľské aktivity a kradli, prípadne dekodovali dokumenty. Len posledných sto rokov (vďaka technologickému pokroku) je spravodajským službám umožnené získavať rozsiahle množstvo informácií aj pomocou rôznorodých mechanických systémov, ktoré sú často používané v značnej vzdialenosti od cieľa. V súčasnosti tak spravodajské služby pri svojej činnosti využívajú ľudské zdroje, technické prostriedky a otvorené zdroje.⁸²

HUMINT označuje metódu získavania informácií prostredníctvom práce špiónov, ktorými sú najčastejšie spolupracovníci – agenti danej spravodajskej služby. V porovnaní s high-tech elektronickými systémami môže tento spôsob získavania poznatkov pôsobiť obsolétne, avšak aj v dnešnej dobe dochádza k situáciám, kedy informácia získaná ľudskými zdrojmi je tou najužitočnejšou a najaktuálnejšou - obzvlášť v prípade, keď sa kľúčové aktivity cieľa uskutočňujú mimo dosah elektronických zariadení (najmä satelitov). Význam HUMINT-u vyzdvihol E. Kam vyjadrením, že najdôležitejšie tajomstvá protivníka „často existujú v myslí jediného človeka... alebo ich zdieľa iba zopár najvyššie postavených činiteľov.“⁸³ V podmienkach súčasných medzinárodných vzťahov sa navyše spoliehanie spravodajských služieb výhradne na technické prostriedky neosvedčilo; príkladom môžu byť spravodajské hlásenia o existencii ZHN a o bezprostrednom nebezpečenstve ich použitia Irakom, na základe čoho sa rozpútala vojenská intervencia.⁸⁴ Na druhej strane, okrem technických obmedzení využívania ľudských zdrojov sa problematickým ukázalo byť (obzvlášť v období studenej vojny) spoliehanie na charakter konkrétnych spolupracovníkov a ich dôveryhodnosť. HUMINT totiž závisí najmä od

---

⁸¹ Zeman, P.: *Zpravodajský cyklus – klišé nebo nosný koncept?* [cit.2012-23-02]. Dostupné na internete: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=30274>>

⁸² Metscher, R. – Gilbride, B.: *Intelligence as an Investigative Function*. [cit.2012-18-02]. Dostupné na internete: <<http://www.ifpo.org/articlebank/intelligence.pdf>> s.7-10

⁸³ Kam, E.: *Surprise Attack - The Victim's Perspective*. 1988. s.62

⁸⁴ Lerner, K. L. – Lerner, B. W.: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume II*. 2004. s.89

bezchybne vykonaných náborových procesov a udržania mien a umiestnenia zahraničných agentov v tajnosti.

Využívanie technických prostriedkov v spravodajstve sa nazýva TECHINT; jeho hlavnými zložkami sú SIGINT (elektromagnetické, resp. signálové spravodajstvo), IMINT (zobrazovacie spravodajstvo, resp. optoelektronické snímanie) a MASINT. Najrozšírenejšie je využívanie metód SIGINT-u, ktoré možno rozdeliť na COMINT – komunikačné spravodajstvo získavané prostredníctvom zachytávania cudzích komunikačných spojení (napr. odpočúvanie rádiového či telefonického spojenia, kontrola elektronickej komunikácie); a ELINT, čiže elektronické spravodajstvo získavané z nekomunikačných elektromagnetických signálov, najmä z radarov (zahŕňa aj telemetrické spravodajstvo).⁸⁵ IMINT, v minulosti známy ako fotografické spravodajstvo (PHOTINT), dnes kvôli svojej nákladnosti využívajú iba niektoré štáty. Do tejto skupiny sa zaraďujú metódy získavania informácií snímkaním pomocou sledovacích balónov, špionážnych satelitov, bezpilotných lietadiel a lietadiel s ľudskou posádkou.⁸⁶ Poslednú skupinu technického spravodajstva predstavuje MASINT, termín používajúci sa pre formy informácií získaných analýzou signálov, snímok alebo dát od agentov. Patrí sem šesť podskupín: akustické spravodajstvo (ACINT), ktoré zahŕňa zber a analýzu dát získaných zo zvukových vln (napr. detekcia vojenských plavidiel a ich zbraní podmorským sonarom); infračervené spravodajstvo (IRINT); laserové spravodajstvo (LASINT) využívajúce laserový lúč, ktorý pri nasmerovaní na uzavretú miestnosť môže byť použitý na detekciu vibrácií produkovaných zvukovými vlnami; nukleárne spravodajstvo (NUCINT) predstavujúce informácie získané zo zberu a analýzy radiácie vyžarujúcej z rádioaktívnych zdrojov; optické spravodajstvo (OPINT) zahrňujúce celé spektrum viditeľného svetla; a mimovoľné radiačné spravodajstvo (RINT) zaoberajúce sa monitorovaním elektromagnetického spektra prvkov spravodajstva, ktoré nie sú nositeľom informácie (napr. vysoko rádioaktívny materiál, ktorý môže byť použitý v sofistikovanom jadrovom zariadení).⁸⁷

S nástupom globalizácie a rozvojom informačných technológií začalo väčšinu spravodajských informácií predstavovať spravodajstvo z otvorených zdrojov (OSINT), ktorými sú predovšetkým internet, médiá, sprístupnené vládne spisy či iné štátne

---

⁸⁵ Knight, J.: SIGINT (Signals Intelligence). 2004. In: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume III*. s.79-80

⁸⁶ Lerner, K. L. – Lerner, B. W.: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume II*. 2004. s.99-100

⁸⁷ Lerner, K. L. – Lerner, B. W.: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume II*. 2004. s.253-254

dokumenty cieľových krajín, rôzne databázy, súdne spisy, ale tiež autobiografie spravodajských dôstojníkov či odborná literatúra. Otvorené zdroje majú potenciál poskytovať niektoré kľúčové informácie rýchlejšie a efektívnejšie, ako je tomu pri utajovaných metódach zberu informácií, a môžu sa tiež využívať pri vytváraní politického, ekonomického a vojenského kontextu nutného pre počiatočnú orientáciu v špecifickej kríze. OSINT však so sebou prináša aj určité negatíva. Verejne prístupné informácie môžu obsahovať nepresnosti, neobjektívne a predpojaté pohľady, irelevantné dáta alebo dokonca až dezinformácie. S expanziou internetu sa navyše spája problém zahltenia informáciami, vďaka čomu sa kladie väčší dôraz na analytický proces, ktorý sa tým pádom predlžuje. Obmedzená je taktiež aplikovateľnosť tejto metódy získavania poznatkov v uzavretých spoločnostiach, v ktorých obvykle médiá podliehajú štátnej kontrole a propagande.⁸⁸

Z tretej perspektívy možno na spravodajskú činnosť nazerať ako na súbor misií vykonávaných tajnými službami, pričom získavanie a analyzovanie informácií je len jednou z nich. Dôležitú úlohu zohrávajú misie kontrarozvedky a s tým súvisiace protiteroristické misie, pri ktorých národy využívajú metódy zamerané na prekáženie tajných operácií, ktoré sú proti nim namierené nepriateľskými spravodajskými službami alebo teroristickými organizáciami a na sledovanie a marenie podvratnej činnosti domácich radikálov. S konšpiráciami a kontroverziami sa spája ďalší typ spravodajských misií – tajné operácie, pre ktoré sa zvyknú používať eufemizmy, ako napríklad tichý variant, tretí variant (medzi diplomaciou a otvorenou vojnou) či špeciálne operácie. Zväčša predstavujú utajenú intervenciu do vnútorných záležitostí iných národov alebo organizácií v snahe vylepšenia bezpečnosti a dosiahnutia iných cieľov vlastného národa, predovšetkým v oblasti ekonomickej prosperity. Zaraďuje sa sem široká škála aktivít - od šírenia dezinformácií až po organizovanie podvratných operácií polovojenských skupín.⁸⁹

Operácie zamerané na zmenu režimu v cudzích krajinách, ktoré predstavujú prekážku pri uskutočňovaní vlastných politických a ekonomických cieľov, sú integrálnou súčasťou americkej zahraničnej politiky už vyše sto rokov⁹⁰, hoci predmetom odborných

---

⁸⁸ Matey, G. D.: *Intelligence Studies at the Dawn of the 21st Century – New Possibilities and Resources for a Recent Topic in International Relations*. [cit.2012-05-01]. Dostupné na internete: <<http://redalyc.uaemex.mx/pdf/767/76712470005.pdf>> s.8-9

⁸⁹ Johnson, L. K.: Introduction. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.1-16

⁹⁰ Uvádza sa, že pod priamym vedením USA bolo do roku 2006 zvrhnutých 14 zahraničných vlád: havajská monarchia (1893); Kuba, Portoriko a Filipíny (všetky tri sa počas španielsko-americkéj vojny v 1898 dostali pod vojenskú a politickú moc USA); Nikaragua (1910); Honduras (1911); Irán (1953); Guatemala (1954); Južný Vietnam (1963); Čile (1971); Grenada (1983); Panama (1989); Afganistan (2001); Irak (2004). Kinzer, S.: *Overthrow – America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*. 2006.

diskusí (predovšetkým medzi stúpenkami kritických teórií medzinárodných vzťahov) sa stali až v druhej polovici minulého storočia - v súvislosti s odtajnením spisov pojednávajúcich o špeciálnych operáciách amerických spravodajských služieb v minulosti. Nárast záujmu širokej verejnosti o tento aspekt spravodajskej činnosti bol naposledy zaznamenaný po invázii do Iraku v roku 2003, s ktorou sa spája okrem zlyhania amerických spravodajských agentúr (pri chybnom vyhodnotení vojenského potenciálu Iraku súvisiacom s potvrdením existencie ZHN na jeho území) i kontroverzné zvrhnutie a poprava S. Husajna.⁹¹

V súvislosti s tajnými operáciami, ktoré majú najväčšiu zásluhu na negatívnej publicite spravodajských služieb, sa najčastejšie objavujú etické dilemy. Vyplýva to najmä z ich protirečivého pôsobenia; vďaka možnosti využívať na dosahovanie cieľov v podstate akékoľvek dostupné prostriedky nesú priamu alebo nepriamu zodpovednosť za milióny ľudských úmrtí v priebehu 20. storočia. Na druhej strane však tajné operácie môžu tiež zabrániť vypuknutiu vojen alebo prispieť k ich ukončeniu a neexistuje žiadny spôsob, ako vyčíslieť zachránené životy uplatnením týchto metód.⁹²

Pomocou štvrtej definície sa spravodajské služby charakterizujú ako forma sociálnej organizácie. V tomto prípade ide o zoskupenie ľudí a organizácií vytvorených za účelom realizácie daných troch základných druhov spravodajských misií.⁹³ Existujú tri základné modely usporiadania a riadenia spravodajských služieb v rámci štátu. Pre komunistické krajiny v období studenej vojny bol príznačný silne centralizovaný model, v ktorom boli spravodajské služby spojené do jednej organizácie, v rámci ktorej boli aj riadené (model KGB v ZSSR, Štátna bezpečnosť v ČSSR). Usporiadanie menšieho počtu spravodajských služieb, ktoré v sebe zlučujú viaceré služby, zodpovedá čiastočne centralizovanému modelu (v SR spája Slovenská informačná služba všetky nevojenské spravodajské služby a Vojenské spravodajstvo všetky vojenské). Vo veľkých štátoch, kde pôsobí vyšší počet rôzne veľkých, relatívne autonómnych spravodajských služieb, sa uplatňuje voľný model (USA, Veľká Británia, Izrael, Ruská federácia).⁹⁴

V Spojených štátoch sa všetkých hlavných šestnásť spravodajských organizačných jednotiek súhrne nazýva Spravodajské spoločenstvo, ktoré údajne zamestnáva okolo

---

⁹¹ Kinzer, S.: *Overthrow – America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*. 2006.

⁹² Andregg, M.: Intelligence ethics – Laying a foundation for the second oldest profession. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.52-55

⁹³ Johnson, L. K.: Introduction. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.1-16

⁹⁴ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.87

200 000 pracovníkov a má ročný rozpočet cca 50 miliárd dolárov, vďaka čomu sa stalo historicky najväčším a najnákladnejším súborom spravodajských organizácií na svete.⁹⁵ Spravodajské spoločenstvo ako celok je vedené prezidentom USA a Výborom pre národnú bezpečnosť (NSC), ktorí sa spoliehajú na poradnú činnosť Úradu riaditeľa národného spravodajstva (DNI) manažujúceho všetkých šestnásť spravodajských agentúr.

Podľa základnej klasifikácie sa spravodajské organizácie na základe zamerania svojej činnosti rozdeľujú na vojenské a nevojenské. V Spojených štátoch pôsobia vojenské spravodajské služby pod záštitou Ministerstva obrany (základnými sú spravodajské služby Armády, Námorníctva, Letectva a Námornej pechoty USA) a nevojenské spravodajské služby spadajú pod správu civilných ministerstiev (FBI a DEA pod Ministerstvo spravodlivosti, INR pod Ministerstvo zahraničných vecí, Spravodajstvo pobrežnej stráže pod Ministerstvo vnútornej bezpečnosti, spravodajské jednotky Ministerstva financií a Ministerstva energetiky). V porovnaní s inými krajinami má unikátnu pozíciu CIA, ktorá sa nachádza mimo akéhokoľvek vládneho rezortu, je teda nezávislou agentúrou, avšak integračnou súčasťou Spravodajského spoločenstva.⁹⁶ Špecifikom USA je tiež častý výskyt bojov medzi jednotlivými spravodajskými službami alebo medzi spravodajskými službami a políciou, ako aj „vymykanie“ sa určitých tajných služieb spod kontroly nadradených orgánov.

V rámci oboch základných druhov spravodajských služieb pôsobia aj agentúry so špecializovaným zameraním. V USA je to spomedzi nevojenských služieb napr. spravodajské oddelenie Ministerstva energetiky, ktoré zodpovedá za sledovanie svetových dodávok a zásob uránu a iných jadrových materiálov, ako aj za ochranu národných zbrojárskych laboratórií. Spomedzi vojenských spravodajských služieb v USA má napr. NGA pri zahraničnom sledovaní na starosti fotografovanie a snímkovanie, NSA dekódovanie komunikácie a elektronické odpočúvanie, NRO koordináciu vývoja, spúšťanie a manažovanie špionážnych satelitov a DIA zase stojí na čele vojenskej spravodajskej analýzy.⁹⁷

Z hľadiska dvoch geografických dimenzií (lokálnej a globálnej) sa vo všeobecnosti vojenské i nevojenské spravodajské služby ďalej inštitucionálne rozlišujú na služby s vnútornou pôsobnosťou – bezpečnostné (kontrašpionáž, kontrarozvedka) a s vonkajšou

---

⁹⁵ Wirtz, J. J.: The American approach to intelligence studies. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.28-29

⁹⁶ Príloha A

⁹⁷ Wirtz, J. J.: The American approach to intelligence studies. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.28-36

pôsobnosťou – výzvedné (špionáž, rozvedka).⁹⁸ V Spojených štátoch je typickou výzvednou službou orientovanou na zahraničie CIA, pričom kontrarozvedku na domácom území má na starosti FBI. V súčasných britských spravodajských službách sa SIS (známa aj ako MI6) zaoberá zahraničnou špionážou a SS (známa pod názvom MI5) domácou kontrašpionážou. Podobne v Ruskej federácii je FSB zameraná smerom dovnútra a SVR do zahraničia; vo Francúzsku DST zodpovedá za domáce aktivity a DGSE pôsobí v zahraničí.⁹⁹

Špionáž, ktorú možno považovať za „skrytú dimenziu medzinárodnej politiky“¹⁰⁰, nie je medzinárodným právom nijak obmedzovaná či sankcionovaná, ak nie je priamo spojená so sabotážnou alebo inou deštruktívnou činnosťou. Navyše činnosť výzvedných služieb v medzinárodných vzťahoch je utajená; verejnosť o ich silových aktivitách nie je informovaná (prípadne až s oneskorením), čiže morálne aspekty sa zohľadňujú iba výnimočne, obvykle až pod medzinárodným tlakom. V porovnaní s bezpečnostnými službami má zahraničná rozvedka neporovnateľne širší priestor na manévrowanie a vlády jej tiež ponechávajú väčšiu voľnosť v konaní, keďže svoje aktivity primárne uskutočňuje mimo legislatívneho rámca materskej krajiny. Veľkými výzvednými službami už v súčasnosti disponujú obvykle iba veľké štáty; v malých štátoch sa buď vôbec nenachádzajú alebo majú veľmi úzke zameranie. Typickým príkladom sú informačné služby pôsobiace v postsocialistických štátoch, ktorých kompetencie sa týkajú iba získavania a spracovávania informácií.

Ďalšími klasifikačnými kritériami spravodajských služieb môžu byť ich sila a veľkosť. Silné spravodajské služby, na rozdiel od slabých, ktorými sú predovšetkým informačné služby, sú oprávnené vykonávať okrem informačnej činnosti aj iné druhy aktivít a obvykle sa vyznačujú aj relatívne veľkým vplyvom v štáte. Vývojovým trendom je narastanie počtu slabých spravodajských služieb, ktoré však najmä vďaka globalizačným procesom a zvyšujúcej sa hodnote významných informácií môžu taktiež nadobudnúť vplyv v rámci štátu. Od sily spravodajskej služby obvykle závisí aj jej veľkosť. Klasifikácia podľa tohto kritéria je však problematická, pretože základný ukazovateľ veľkosti – počet zamestnancov a spolupracovníkov - je takmer vždy utajovaným údajom.¹⁰¹

---

⁹⁸ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.79-85

⁹⁹ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.422-425

¹⁰⁰ Tamtiež. s.423

¹⁰¹ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.79-89

Vzhľadom na skutočnosť, že primárnym cieľom činnosti spravodajských služieb je zaistenie bezpečnosti a ochrany štátov špecifickým spôsobom, pri skúmaní pôsobenia a postavenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch je potrebné vychádzať z tzv. nového prístupu k bezpečnosti, ktorý predstavuje jadro ich teoretickej charakteristiky. Nový – širší prístup k bezpečnosti, ktorý začal v 80. rokoch minulého storočia nahrádzať tradičný (štátno-centristický) prístup, charakterizuje bezpečnosť v širšom zmysle, nielen v súvislosti s absenciou vojen a ozbrojených konfliktov, ochranou štátu pred zvrhnutím vlády externými silami či „úsilím o zachovanie politického a spoločenského sebaurčenia a blahobytu štátu“.¹⁰² Zmena pohľadu na bezpečnosť súvisí predovšetkým s nárastom bezpečnostných hrozieb nevojenského charakteru po skončení studenej vojny a s nutnosťou ich bližšieho skúmania. V súvislosti s pôsobením spravodajských služieb sa za najzávažnejší nevojenský problém v súčasnosti považuje činnosť medzinárodnej teroristickej siete a subjektov medzinárodného organizovaného zločinu.

Podstatou bezpečnosti v novom prístupe už nie je iba prežitie subjektu, ale najmä zaistenie podmienok pre jeho rozvoj (prístup k moderným technológiám, k prírodným – obzvlášť energetickým - zdrojom, udržiavanie ekonomického rozvoja, zamedzenie environmentálnej degradácii, problémy zachovania identity aktérov). Schopnosť aktéra medzinárodných politických vzťahov dosahovať v prvom rade sociálno-ekonomický rozvoj sa stala základnou požiadavkou bezpečnosti. Zdôrazňuje sa multidimenzionálnosť bezpečnosti ako jadro moderného ponímania národného záujmu; za jej základné sektory sa v súčasnosti podľa predstaviteľov Kodanskej školy okrem vojenského (ofenzívne a defenzívne schopnosti štátov) vymedzujú politický (organizačná stabilita štátov, systémov vlád a ideológií, ktoré ich legitimizujú), ekonomický (prístup k zdrojom, financiám a trhom nutným na zachovanie prijateľnej životnej úrovne a štátnej moci), ekologický (zachovanie miestnej a planetárnej biosféry ako základného podporného systému, od ktorého závisí každé ľudské jednanie), kultúrny a sociálny sektor bezpečnosti (zachovanie tradičných modelov jazyka, kultúry, náboženskej a národnej identity a zvykov v podmienkach evolúcie).¹⁰³ S novým prístupom súvisí tiež nárast množstva bezpečnostných aktérov, najmä neštátnych, ktorí pri zaistovaní bezpečnosti kladú dôraz na kooperatívny prístup a otvorenosť pri riešení problémov. Významným prvkom je i fakt, že

---

¹⁰² Škvrnda, F.: Medzinárodná bezpečnosť. 2010. In: *Medzinárodné politické vzťahy*. s.184

¹⁰³ Buzan, B. a kol.: *The European Security Order Recast – Scenarios for the Post-Cold War Era*. 1990. s.9

napriek rastu rozsahu i významu nevojenskej bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch nedochádza k priamoúmernému poklesu riešenia problémov vojenským spôsobom.¹⁰⁴

Rozhodujúca úloha pri zaisťovaní bezpečnosti v súčasnom komplikovanom medzinárodnom bezpečnostnom prostredí pripadá základným mocenskopolitickým zložkám bezpečnostného sektora, ku ktorým sa okrem polície a ozbrojených síl zaraďujú aj spravodajské služby. Spoločnou charakteristikou daných útvarov je predovšetkým možnosť používať pri plnení úloh ozbrojené násilie, vďaka čomu sa zvyknú označovať aj za ozbrojené zložky. V prípade spravodajských služieb, ktorých činnosť je zväčša utajená, sa však násilie neprejavuje len otvorene vo fyzickej podobe. Využívajú sa rôznorodé skryté formy sily, vďaka čomu sa im otvára širšie spektrum možností pri realizácii záujmov a ovplyvňovaní diania, ktoré je navyše pred pohľadom verejnosti ukryté. Napriek tomu samotná realizácia násilia nie je základom pôsobenia spravodajských služieb; v súčasnej dobe je častejšie možné z ich strany badať vytváranie priestoru pre použitie sily inými mocenskopolitickými štátnymi orgánmi.¹⁰⁵ Poslaním spravodajských služieb je predovšetkým predchádzať „strategickému prekvapeniu, pripravovať dlhodobé prognózy, podporovať politické postupy a získavať utajené informácie o potrebách, zdrojoch a metódach potenciálneho protivníka“.¹⁰⁶

Povaha spravodajských služieb a charakter ich činnosti priamo závisia od politického režimu, ekonomických možností a právnej úpravy štátu, pre ktorý predstavujú zložku bezpečnostného sektora, a od naturelu medzinárodných vzťahov, v ktorých pôsobia. Keďže dochádza k utajovaniu činnosti spravodajských služieb a konšpirácia sa stala základným aspektom ich pôsobenia, na jednej strane sa im zvykne pripisovať zodpovednosť za rozličné negatívne javy v medzinárodných vzťahoch, na základe čoho je ich existencia zatracovaná, na druhej strane sa ozývajú volania po ich pomoci v tých najzložitejších situáciách. Z nejednotnosti názorov odbornej verejnosti na mnohostrannosť a zložitosť pôsobenia spravodajských služieb sa vykryštalizovalo päť základných pohľadov na ich fungovanie.¹⁰⁷ Väčšinu názorov ohľadom riešenia nových bezpečnostných problémov je možné zaradiť do stredu uvedených pohľadov, avšak s rastom nových bezpečnostných hrozieb a prvkov nestability v medzinárodných vzťahoch sa rovnomerne rozširujú aj názory presadzujúce radikálne riešenia.

---

¹⁰⁴ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. 29-37

¹⁰⁵ Tamtiež. s.55-73

¹⁰⁶ Cibula, I.: *Politici a spravodajské služby*. 2009. In: *Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti*. s.21

¹⁰⁷ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.55-73

So zástancami otvoreného militarizmu, ktorí preferujú použitie ozbrojeného násilia pri riešení spoločenských problémov, a ktorých názory na spôsoby udržania alebo nastolenia poriadku a stability sa obvykle vyznačujú prvkami extrémizmu, je spojený glorifikujúci pohľad na pôsobenie spravodajských služieb. Predstavitelia konzervativizmu a rozličné náboženské, národnostné a radikálne sociálne hnutia najčastejšie uprednostňujú podporujúci až preceňujúci pohľad, ktorý podporuje využívanie spravodajských služieb obzvlášť ako nástroja na zabránenie chaosu a eliminovanie bezpečnostných hrozieb. Pri presadzovaní svojich záujmov či hodnôt je v tomto prípade prípustné uplatňovanie násilných metód. Vyvážený pohľad je charakteristický zvažovaním výhod i nevýhod pri nasadzovaní spravodajských služieb na riešenie spoločenských problémov a berie tiež do úvahy potenciálnu protirečivosť, spojenú s ich činnosťou. Dôraz sa kladie (najmä v súčasnosti) na nutnosť stanovenia pravidiel v právnej, morálnej i politickej oblasti – na primerané usmerňovanie pôsobenia spravodajských služieb – a rovnako aj na zabezpečenie adekvátnych kontrolných mechanizmov. Tento pohľad vychádza z bezpečnostnej teórie, ako aj z poznatkov sociológie, práva a politológie. Liberáli sa zvyčajne vyznačujú kritickým prístupom k činnosti spravodajských služieb; ich postoj možno vo všeobecnosti charakterizovať ako nedôverčivý až odmietavý. Preferujú nenásilné spôsoby riešenia problémov v spoločnosti a z dôvodu existencie možností zneužitia spravodajských služieb vynakladajú úsilie na obmedzenie ich pôsobnosti, pričom akcentujú potrebu zavedenia kompletnej spoločenskej kontroly. Posledný, démonizujúci pohľad sa spája s anarchizmom a extrémnym pacifizmom. Požaduje zrušenie a zakázanie využívania spravodajských služieb, ako aj ostatných mocenskopolitických orgánov štátu pri riešení spoločenských sporov najmä kvôli ich nehumánosti a škodlivosti.

2.2 Vývoj spravodajských služieb s dôrazom na obdobie studenej vojny

Špionáž, ktorá v súčasnosti tvorí jeden z aspektov pôsobenia spravodajských služieb, zohráva v medzinárodných vzťahoch (spočiatku to bolo iba vo forme vyzvedačstva) nezastupiteľnú úlohu už vyše 4000 rokov, vďaka čomu sa označuje za „druhú najstaršiu profesiu“.¹⁰⁸ Za kolísku špionáže sa považuje Čína, kde pred 2500 rokmi Sun-c` vo svojom traktáte Umenie vojny ako prvý analyzoval špionážnu techniku

---

¹⁰⁸ Andregg, M.: Intelligence ethics – Laying a foundation for the second oldest profession. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.52

a poskytol presné inštrukcie pre organizáciu špionáže vrátane identifikácie piatich kategórií zvedov (dnešných tajných agentov), kontrarozvedky i psychologickú vojnu. Mnohé metódy, ktoré sa v tej dobe používali, sú platné aj pre dnešné spravodajské služby. Odkazy na tajnú rozvedku je možné nájsť tiež u starých Egyptanov, Peržanov, Grékov či Rimanov.¹⁰⁹

Využívanie špionáže a klamných manévrov pri vojenských ťaženiach bolo v období stredoveku charakteristické pre Arabov a Mongolov. Moderná špionáž sa však spája až s F. Walsinghamom, tajomníkom anglickej kráľovnej Alžbety I., ktorý po vzore talianskych mestských štátov vytvoril v druhej polovici 16. storočia rozsiahlu sieť agentov, ktorí prostredníctvom zriadených stálych zastupiteľstiev infiltrovali všetky významné panovnícke dvory v Európe. Došlo k vytvoreniu tajnej diplomacie (vo Francúzsku sa za jej majstra považoval kardinál Richelieu), pričom veľvyslanectvá slúžili ako oporné body výzvednej služby. Prvá ozajstná profesionálna sieť agentov orientujúca sa na politické a vojenské spravodajstvo i kontrašpionáž sa datuje na koniec 18. a začiatok 19. storočia, kedy ju vo Francúzsku vytvoril J. Fouché, šéf prvého moderného ministerstva polície napoleonskej vlády. Na jeho prácu nadviazal napríklad knieža C. Metternich, ako aj cárska Ochranka. V roku 1874 bola špionáž z hľadiska medzinárodného práva uznaná na bruselskej konferencii štátov ako povolený vojnový prostriedok. Na konci 19. storočia už všetky mocnosti disponovali stálymi profesionálnymi spravodajskými službami, ktoré mali významný vplyv na medzinárodné dianie (napr. pri zjednocovaní Nemecka, prusko-francúzskej či rusko-japonskej vojne). Význam spravodajských služieb potvrdil J. McCone, bývalý šéf CIA, keď povedal, že „všetky vojny nášho storočia, i prvá svetová, vznikli na základe chybného zhodnotenia situácie, na základe nedostatočných a zle vyhodnotených informácií.“¹¹⁰ Obe svetové vojny prebehli za značnej pomoci spravodajských služieb všetkých bojujúcich strán, pričom sa výraznou mierou zaslúžili o ich rozvoj. S prvou svetovou vojnou sa spája najmä nasadenie rádiových prístrojov, pomocou ktorých bolo spravodajským agentúram umožnené nahliadnúť do zámerov protivníka; vznikol vojskový rádiový prieskum ako nová oblasť špionáže. Uvádza sa, že britský admirál Hall na základe zachyteného nemeckého telegramu urýchlil vstup USA do vojny, čo rozhodlo o jej výsledku. Spravodajské skúsenosti z prvého globálneho konfliktu, ako aj technologický pokrok sa premietli do vytvárania nových spravodajských agentúr

---

¹⁰⁹ Pringle, R. W. – Ransom, H. H.: *Intelligence (International Relations)*. [cit.2012-20-02]. Dostupné na internete: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/289760/intelligence>>

¹¹⁰ Piekalkiewicz, J.: *Historie světové špionáže (agenti, systémy, akce)*. 2004. s.12

v 20. a 30. rokoch, obzvlášť v totalitných štátoch (v Taliansku, Nemecku a ZSSR), ale tiež v niektorých európskych demokraciách. Následné prepuknutie druhej svetovej vojny zrýchlilo proces vytvárania spravodajských služieb na celom svete; do roku 1945 vznikli britský, nemecký a sovietsky model spravodajských služieb. V podstate každú veľkú vojenskú operáciu sprevádzala dezinformačná kampaň tajných služieb, čím sa všetky hlavné útoky stali vojensky prekvapivými (prepadnutie ZSSR, útok na Pearl Harbor, vyodenie v Normandii). V praxi sa ukázala byť počas vojny spravodajská podpora ofenzívy výraznejšia, ako bola pomoc služieb defenzíve.¹¹¹

Krátko po skončení druhej svetovej vojny sa rozpútal zápas medzi dvomi protichodnými ideológiami – demokratickým kapitalizmom západného sveta a sovietskym socializmom - ktorý sa, dominujúc svetovej politike v druhej polovici 20. storočia, do histórie zapísal pod názvom studená vojna. Ako prví ju otvorene deklarovali J. V. Stalin a W. Churchill v roku 1946. Došlo k vytvoreniu bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov, v ktorých rozhodujúcu rolu zohrávali jediné dve superveľmoci (USA a ZSSR) stojace na čele dvoch veľkých mocenských blokov, ktoré rozdeľovali svet na Západ a Východ. Ideologické pozadie konfliktu definitívne potvrdil prejav amerického prezidenta H. S. Trumana v roku 1947, na základe ktorého bola sformulovaná nová smernica zahraničnej politiky USA, tzv. Trumanova doktrína. Z dôvodu obáv amerických politických lídrov z hrozby šírenia bolševickej revolúcie smerom na západ zaviedla doktrína koncepciu zadržiavania komunizmu vo svete, ktorej významnou súčasťou sa stali tajné operácie CIA a propaganda. V súvislosti s doktrínou bol v tom istom roku prijatý v USA Národný bezpečnostný zákon, ktorý reorganizoval americké ozbrojené sily, zahraničnú politiku a Spravodajské spoločenstvo. Bol zriadený NSC, ktorý slúžil ako kľúčový strategický plánovací orgán pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku (členmi boli prezident, viceprezident, minister zahraničných vecí a minister obrany); CIA, ktorá nadväzovala na špiónážnu činnosť OSS; a taktiež Ministerstvo obrany USA.¹¹² Odpoveďou ZSSR bola reorganizácia výzvedných služieb, výsledkom ktorej bolo v roku 1947 vytvorenie Informačného výboru pri Rade ministrov, ktorý riadil vojenskú aj nevojenskú zahraničnú rozvedku. Nasledujúci rok sa však vojenská rozvedka osamostatnila a v roku 1952 sa nevojenská rozvedka stala opäť 1. správou MGB, čiže

---

¹¹¹ Tamtiež. s.11, 78, 82, 105, 131, 196, 266; Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.423

¹¹² Wendt, S.: *Cold War (1945-1950), The Start of the Atomic Age*. 2004. In: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume I*. s.230-233

výbor zanikol. Zlom nastal v roku 1954, kedy bola vytvorená nová organizačná podoba sovietskych spravodajských služieb – KGB – s trvaním až do roku 1991.¹¹³

So začiatkom studenej vojny sa spája aj začiatok atómového veku a používanie nových raketovojadrových ZHN ako vojenského odstrašovacieho prostriedku. Oblasť výskumu a vývoja jadrových zbraní sa preto zaradila medzi priority spravodajských služieb superveľmocí a o niečo neskôr aj veľmocí. Spojené štáty už v roku 1942 spustili oficiálny výskumný projekt (známy ako *Manhattan Project*) týkajúci sa vývoja atómovej zbrane a v roku 1945 vykonali prvý úspešný test. Snahy USA o udržanie jadrového monopolu a utajenie výsledkov výskumu pred ZSSR však boli prekazené prácou sovietskych špiónov. Najznámejšími protagonistami atómovej špionáže boli manželia Rosenbergovci pôsobiaci v USA a K. Fuchs, fyzik narodený v Nemecku, ktorý počas druhej svetovej vojny pracoval na nukleárnom programe vo Veľkej Británii a následne v amerických laboratóriách na projekte *Manhattan*. Sovietskemu zväzu po celý čas poskytoval kľúčové spravodajstvo o takmer každom aspekte výskumu západného bloku. Na základe získaných detailných plánov sa podarilo ZSSR zhotoviť repliku americkej plutóniovej bomby, ktorej test uskutočnil v roku 1949, čím dohnal náskok USA.¹¹⁴ V súvislosti s podpísaním dvoch tajných dokumentov medzi Izraelom a Francúzskom v roku 1957, na základe ktorých získal Izrael ako prvý štát na Blízkom východe jadrový reaktor, bola založená nová izraelská výzvedná spravodajská služba – Lekem (Úrad vedeckých vzťahov, resp. Agentúra pre nukleárne záležitosti), ktorej prioritou bola ochrana tajomstva izraelského jadrového programu a zhromažďovanie nových informácií z tejto oblasti. O existencii danej tajnej služby vedelo do roku 1986 iba zopár osôb v Izraeli.¹¹⁵

Nasledujúci rok po úspešnom atómovom teste ZSSR vydal NSC dokument s označením NSC-68, ktorý sa stal jadrom zahraničnej studenovojujovej politiky USA na ďalších 20 rokov. Predpovedal časovo neobmedzené trvanie konfliktu so ZSSR s odporúčaním uplatňovania politiky, ktorá bude uprednostňovať vojenské akcie pred diplomatickými. Obsahom dokumentu bola tiež žiadosť o výrazné navýšenie vojenských výdavkov v období mieru, ktorej Trumanova administratíva, ako aj tie nasledujúce, vyhověli.¹¹⁶

---

¹¹³ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.133

¹¹⁴ Piekalkiewicz, J.: *Historie světové špionáže (agenti, systémy, akce)*. 2004. s.428-434

¹¹⁵ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.142

¹¹⁶ Fisher, Ch. T.: *Cold War (1950-1972)*. 2004. In: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume I*. s.233-238

Logickým vyústením stupňovania vzájomného napätia a pretekov v zbrojení medzi mocenskými pólmi bolo zintenzívnenie činnosti spravodajských služieb oboch supervelmocí, ako aj ich spojencov združených v dvoch vojenskopolitických zoskupeniach (od 1949 NATO, od 1955 Varšavská zmluva), pričom vzájomne bojujúce tajné služby „vyplňali medzeru medzi diplomaciou a vojenským útokom“.¹¹⁷ Pri absencii tradičného vedenia vojny sa práve oblasť spravodajstva stala základným bojiskom, keďže obe strany sa pokúšali nahliadnuť do nepriateľských kapacít, vybavenia a zámerov, pričom usilovali o podlomenie pozície protivníka využívaním tajných, psychologických či podvratných operácií.¹¹⁸ Obdobie studenej vojny sa zvykne označovať aj za „zlatý vek spravodajských služieb“¹¹⁹, ktoré zaznamenali intenzívny rozvoj či už v oblasti HUMINT-u alebo TECHINT-u, primárne vďaka postupne narastajúcim vládnym výdavkom smerujúcim do týchto organizácií. Podľa predpokladov disponovali sovietske spravodajské služby v 80. rokoch až 400 000 pracovníkmi a spolupracovníkmi.¹²⁰ Uvádza sa, že v 50. rokoch dosahoval rozpočet CIA dvojnásobnú výšku rozpočtu Ministerstva zahraničných vecí USA. Najväčší význam bol však pripisovaný spravodajským agentúram orientujúcim sa na SIGINT, čoho dôkazom je, že NSA, ktorá bola zriadená v roku 1952, získala dvojnásobný rozpočet v porovnaní so CIA; GCHQ, založená v roku 1946 vo Veľkej Británii, zase zamestnávalo počas 60. rokov približne 11 000 pracovníkov a predsedalo ďalším 4 000 členom vojenského personálu, vďaka čomu v kategórii veľkosti prekonala či už SIS alebo MI5 viac ako štvornásobne.¹²¹ Progresívne odvetvie komunikačných technológií predstavovalo príležitosť pre rozšírenie možností špionáže. Už v roku 1946 bola podpísaná tajná dohoda o spolupráci spravodajských služieb zaoberajúcich sa SIGINT-om, UKUSA, medzi Veľkou Britániou, USA, Kanadou, Austráliou a Novým Zélandom. Prostredníctvom tejto kooperácie došlo „k celosvetovému pokrytiu všetkých najvýznamnejších komunikačných kanálov.“¹²²

TECHINT zaznamenal počas studenej vojny kvalitatívnu zmenu. Výsledkom vedeckotechnickej revolúcie bolo zvýšenie kvality klasických spravodajských nástrojov, používať sa však začali aj nové moderné prostriedky špionáže, ako napríklad satelity,

---

¹¹⁷ Lorenc, A.: *Dešifrovaný svet*. 2000. s.18

¹¹⁸ Corera, G.: *How vital were Cold War spies?* [cit.2012-02-03]. Dostupné na internete: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8184338.stm>>

¹¹⁹ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.155

¹²⁰ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.423

¹²¹ Aldrich, R. J.: *'Grow your own': Cold War intelligence and history supermarkets*. [cit.2012-05-03]. Dostupné na internete: <http://wrap.warwick.ac.uk/925/1/WRAP_Aldrich_0672848-240609-h.aldrich.grow.pdf> s.14

¹²² Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.130

špionážne lietadlá či elektronický prieskum, vďaka čomu sa ku kľúčovým možnostiam získavania informácií zaradili pozemný a letecký rádiolokačný odposluch a kozmická špionáž. Satelitná špionáž sa stala významným elementom dôvery medzi superveľmocami, ktoré túto metódu využívali ako prostriedok na včasné odhalenie a prevenciu pred prekvapivými útokmi. Obe strany preto mlčky kooperovali pri zákaze anti-satelitnej výbavy, ktorá by mohla ohroziť tento prvok stability.¹²³

Na základe dohody UKUSA bol v 60. rokoch vybudovaný *Echelon* - globálna špionážna sieť pozostávajúca z vlastných pozemných staníc, satelitov a iných odpočúvacích stanovísk a počítačov na filtrovanie údajov, určená najmä na monitorovanie nevojenských cieľov, čo bolo dovtedy nevídané. Uvádza sa, že po rokoch zdokonaľovania tohto systému nie je voči nemu žiadny druh komunikácie imúnny. Dokáže zachytiť káblovú, telefónnu i bezdrôtovú komunikáciu, rádiové a mikrovlňné signály, e-mail, faxy, SMS a pomocou ponoriek aj dáta z optických káblov vedených po dne oceánov. Široké uplatnenie má preto aj pri hospodárskej špionáži.¹²⁴

K špecifickej oblasti, v ktorej sa spravodajské služby dvoch blokov angažovali, patrila kultúra. Faktom je, že najväčšie kultúrne udalosti konajúce sa počas studenej vojny vo východnej i západnej Európe boli priamymi manifestáciami utajeného aparátu buď Washingtonu alebo Moskvy. Pre CIA bolo navyše charakteristické tajné financovanie odborových zväzov a politických strán v západnej Európe, ale tiež všetkých druhov kultúrnych, intelektuálnych a umeleckých hnutí; ideológia hrala kľúčovú úlohu pri formovaní americkej zahraničnej politiky.¹²⁵ Súčasťou propagandistických operácií CIA bolo aj financovanie rozhlasovej stanice Slobodná Európa a Rádia Slobody počas studenej vojny, ktoré vysielali do ZSSR a štátov východnej Európy program nastavený na prelomenie komunistickej vládnej totalitnej kontroly nad správami, zábavou a kultúrou a na priblíženie amerických pohľadov na svet. Tieto programy prispeli k udržiavaniu disidentských hnutí za železnou oponou a v konečnom dôsledku aj k definitívnemu pádu sovietskeho komunizmu.¹²⁶

Čo sa týka podmienok, v ktorých spravodajské služby oboch mocenských pólov vykonávali svoju činnosť, zásadným rozdielom sa ukázala byť sloboda pohybu agentov.

---

¹²³ Whitaker, R.: *Security and Intelligence in the Post-Cold War World*. [cit.2012-08-03]. Dostupné na internete: <<http://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5610/2508>> s.121

¹²⁴ Lerner, K. L. – Lerner, B. W.: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume I*. 2004. s.370-372

¹²⁵ Aldrich, R. J.: *'Grow your own': Cold War intelligence and history supermarkets*. [cit.2012-05-03]. Dostupné na internete: <http://wrap.warwick.ac.uk/925/1/WRAP_Aldrich_0672848-240609-h.aldrich.grow.pdf> s.8-9

¹²⁶ Johnson, L. K.: Introduction. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.1-16

Kým v komunistickom bloku boli cudzinci, ale tiež domáci obyvatelia pod neustálou kontrolou a osoby sem cestujúce museli spĺňať prísne podmienky obmedzujúce ich možnosti pohybu i nadväzovania kontaktov, agentom z tohto bloku bolo umožnené pohybovať sa v kapitalistických štátoch Západu neobmedzene. V dôsledku špecifik bipolarity a jej kontrastných ideológií došlo k vytvoreniu nového typu spravodajských špecialistov, ktorých môžeme označiť za prebehlíkov. Počas trvania studenej vojny prebehlo z jedného mocenského bloku do druhého veľké množstvo agentov, ktorých informácie boli vždy cenené. Obzvlášť spravodajské služby Západu dosiahli svoje úspechy z významnej časti práve vďaka prebehlíkovi z Východu.¹²⁷ Výnimkou neboli ani prípady dvojitého prebehlíka, ktoré sa stali súčasťou komplikovaných spravodajských hier charakteristických pre obdobie studenej vojny, alebo častý výskyt tzv. krtoch – agentov cudzej tajnej služby pôsobiacich priamo vo vlastnej službe.¹²⁸ Za „pravdepodobne najhoršiu spravodajskú katastrofu v histórii USA“¹²⁹ sa označuje kolaborácia A. Amesa, dôstojníka a analytika kontrarozvedky CIA a R. Hanssena, agenta FBI, so sovietskym režimom a neskôr s Ruskou federáciou. Uvádza sa, že Hanssen, ktorý bol súčasťou amerického systému kontrašpionáže, bol sám aktívnym špiónom 22 rokov (v rokoch 1979 – 2001). Spoločne s Amesom, ktorému za ukradnuté prísne tajné americké dokumenty sovietske a ruské tajné služby zaplatili vyše 4 milióny dolárov, odhalili niektoré z najcitlivejších prvkov technického spravodajstva USA – vrátane detailov o odpočúvacích zariadeniach umiestnených v budove novej ruskej ambasády vo Washingtone D.C.¹³⁰

Hoci sa pôsobenie spravodajských služieb v sledovanom období koncentrovalo viac na politickú ako vojenskú oblasť (s výnimkou Izraela¹³¹), bolo možné badať z ich strany používanie násilia a agresívnosti v čoraz väčšej miere – najmä vzhľadom na tajné operácie zamerané na štátne prevraty a likvidácie vrcholných politických činiteľov v Afrike a Latinskej Amerike, ale aj pri protirečivých aktivitách na Balkáne, v rozdelených štátoch po druhej svetovej vojne (Vietnam, Kórea) i na Blízkom východe. Súčasťou spravodajských služieb sa stali rozličné zložky špeciálneho určenia, ktoré okrem plnenia obranných cieľov vykonávali aj sabotáže a diverzné akcie na nepriateľskom území, a využívali sa aj na boj

---

¹²⁷ Piekalkiewicz, J.: *Historie světové špionáže (agenti, systémy, akce)*. 2004. s.424-425

¹²⁸ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.147-148

¹²⁹ U.S. Department of Justice: *A Review of FBI Security Programs*. [cit.2012-11-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/agency/doj/fbi/websterreport.html>>

¹³⁰ Tamtiež.

¹³¹ Izraelské výzvedné služby fungovali vo vojnovom režime a orientovali sa primárne na vojenskú obranu štátu.

proti medzinárodnému terorizmu (ZSSR v Afganistane, USA pri rukojemníckej dráme v Teheráne).¹³²

Usmerňovaním činnosti spravodajských služieb, ktoré v demokratických krajinách fungovali bez efektívneho parlamentného dohľadu a v komunistických štátoch ich iba v obmedzenej miere kontrolovala komunistická strana, sa kvôli čoraz častejším kontroverzným aktivitám v zahraničí, ako aj kvôli domácej afére *Watergate*, začali v 70. rokoch ako prví zaoberať vedúci predstavitelia USA. Míľnikmi sa stali roky 1976-1977, kedy sa schválilo zriadenie stálych Osobitných výborov pre spravodajstvo pre obe komory Kongresu USA. Nasledovalo vytvorenie Parlamentnej kontrolnej komisie v SRN v roku 1978.¹³³ Parlamentná kontrola spravodajských služieb a existujúci legislatívny rámec sa postupne stali základnou požiadavkou v každej demokratickej krajine a problematika pôsobenia tajných služieb prestala byť tabu a začala byť predmetom verejných (mediálnych) diskusií. Dostupnými sa stali predovšetkým odtajnené informácie o špeciálnych zahraničných operáciách CIA. Na ilustráciu môžeme uviesť zopár príkladov. „V rokoch 1953-1954 CIA uskutočnila dve... operácie – zvrhnutie vlády M. Mosaddeka v Iráne a prevrat proti prezidentovi J. A. Guzmánovi v Guatemale... zbavili moci dvoch vodcov pokladaných za prokomunisticky orientovaných a nahradili ich predstaviteľmi, ktorí sa pridržiavali západnej orientácie.“¹³⁴ Podobný scenár sa pod záštitou CIA o niečo neskôr odohral napríklad aj v Južnom Vietname, Čile, Grenade, Paname či pri pokusoch o zavraždenie konžského protikoloniálneho vodcu, P. Lumumbeho. Rozsiahle operácie spojené s pokusmi o atentát na F. Castra boli zase namierené proti Kube. Spájajú sa s neúspešnou tajnou paramilitaristickou operáciou na zvrhnutie Castrovho režimu, známou pod názvom invázia v Zátok svíň z roku 1961; konkrétnymi plánmi vojenskej intervencie; a plánmi na likvidáciu Castra zahŕňajúcimi kroky od použitia látok podobných LSD v televíznom štúdiu na oslabenie jeho prestíže, cez použitie jedu spoločne aj na R. Castra a Che Guevaru, až po vyprovokovanie útokov Kubáncov na zástupcov socialistických krajín a organizáciu povstání na Kube za pomoci vytvorených partizánskych vojsk.¹³⁵

---

¹³² Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.129-130, 146-147

¹³³ Cibula, I.: *Zmeny v spravodajských službách po skončení studenej vojny, resp. skončení bipolárneho usporiadania sveta*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.abds.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.5

¹³⁴ U.S. Senate: *Final Report of the Select Committee to study Governmental operations with respect to Intelligence activities*. [cit.2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://archive.org/details/finalreportofsel06unit>> s.45

¹³⁵ U.S. Senate: *Alleged assassination plots involving foreign leaders – An interim report of the Select Committee to study Governmental operations with respect to Intelligence activities*. [cit.2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://archive.org/details/allegedassassina00unit>> s.19-45, 71-91, 124-148

Otázka legislatívneho obmedzovania a kontroly tajných operácií CIA nasmerovaných na zasahovanie do vnútorných záležitostí zahraničných vlád počas trvania studenej vojny sa však ukázala byť problematickou, ba až kontraproduktívnou. Svedčí o tom napríklad úprava národnej legislatívy z 80. rokov zakazujúca americkým tajným službám podieľať sa na pokusoch o zvrhnutie ľavicovej vlády sandinistov (FSLN) v Nikaragve, ktorí v roku 1979 zosadili diktátora A. S. Debayla z vedúcej pozície v krajine. Snaha Kongresu vyústila do politickej aféry *Irán-Contras*, ktorá bola odhalená v roku 1986, pričom negatívne dôsledky, nielen v zmysle globálneho spochybňovania americkej dôveryhodnosti, má pre Spojené štáty dodnes. Napriek rozhodnutiu Kongresu spustila CIA na základe „tichého“ nariadenia Reaganovej administratívy ilegálnu operáciu na predaj zbraní vtedajšiemu oficiálnemu nepriateľovi – Iránu¹³⁶ a desiatky miliónov takto získaných dolárov následne zasielala vojenskej organizácii v Nikaragve s názvom *Contras*, ktorá mala za úlohu zvrhnúť vládu sandinistov. Praktiky tejto organizácie samy o sebe porušovali viaceré národné i medzinárodné zákony; okrem útoku na nechránené a neozbrojené ciele a zabíjania takmer výlučne civilistov na priamy príkaz CIA, získavala peniaze aj z predaja veľkého množstva kokaínu v USA za asistencie CIA. Tajná operácia porušila medzinárodné i vnútroštátne právo v mnohých bodoch, v konečnom dôsledku však naplnila politické ciele USA. Vytvorila v Nikaragve chaos, ktorý v kombinácii so skrytou ekonomickou vojnou a psychologickými operáciami vedenými zo zahraničia nakoniec viedli k odstaveniu ľavicovej strany od moci v roku 1990.¹³⁷

2.3 Zmeny v pôsobení spravodajských služieb v podmienkach globalizácie

Takmer polstoročie bol globálny antagonizmus bipolarity stredobodom pozornosti a fungovania spravodajských služieb. Kolaps sovietskeho bloku, signalizujúci ukončenie studenej vojny, sa stal prevratnou udalosťou v histórii moderného spravodajstva a spôsobil evolúciu v definovaní národnej bezpečnosti, ktorá sa začala chápať viac v zmysle ekonomickej sily a vitality ako v zmysle vojenských možností. Hrozba použitia raketovojadrových ZHN pri globálnom vojenskom konflikte a hrozba šírenia komunizmu

---

¹³⁶ Irán bol v tej dobe na zozname krajín podporujúcich terorizmus, čiže oficiálne nebolo možné tam exportovať zbrane.

¹³⁷ Gilman, L.: *Iran-Contra Affair*. 2004. In: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume II*. s.155-157

sa stali minulosťou a z dôvodu prvotne idealistických vízií o nadchádzajúcich definitívne bezpečných časoch časť liberálov a neoliberálov samotnú existenciu spravodajských služieb (nielen v štátoch socialistického režimu), ktoré považovali za prežitok minulosti, začala spochybňovať. Avšak ukázalo sa, že studenú vojnu nahradil horúci mier prinášajúci iné druhy nebezpečenstiev lokálneho i medzinárodného rozsahu, na ktoré spravodajské služby môžu zamerať svoju činnosť.¹³⁸

V súvislosti s novým prístupom k bezpečnosti, ktorý definuje (sociálno-ekonomický) rozvoj ako fundamentálnu požiadavku bezpečnosti, dochádza k zmenám v úlohách spravodajských služieb, ktorých agenda sa už neorientuje výlučne iba na ochranu štátu pred vonkajšími či vnútornými hrozbami viažucimi sa na tradičný prístup k bezpečnosti. Keďže vzrástol význam mäkkej bezpečnosti na úkor vojenskej bezpečnosti, spravodajské služby sa po konci studenej vojny začali orientovať na obranu predovšetkým pred nevojenskými bezpečnostnými hrozbami, z ktorých môžeme vyčleniť hrozby súvisiace s medzinárodným terorizmom a medzinárodným organizovaným zločinom ako prvoradé v agende tajných služieb. Ich novým poslaním sa taktiež stalo podieľanie na rozvoji štátu (posudzujúc širšie spektrum bezpečnostných kritérií) a vzájomná spolupráca pri zaisťovaní bezpečnosti, ako aj spolupráca s ostatnými subjektmi, ktoré nie sú mocenskopolitickými orgánmi.¹³⁹

I. Gabal identifikuje dve kľúčové nevojenské asymetrické hrozby, na prevenciu ktorých sa musia v súčasnosti koncentrovať spravodajské služby. Prvou je teroristická hrozba, ktorá je namierená proti obyvateľstvu, infraštruktúre a existencii základných pomerov z hľadiska demokracie, slobôd či práva. Druhú hlavnú hrozbu predstavuje hrozba narušenia suverenity, pomerov a geopolitického smerovania hospodárskymi prostriedkami. Sem sa zaraďuje široká škála hrozieb „od energetickej bezpečnosti, cez kontrolu nad vitálnou infraštruktúrou až po penetráciu verejného a politického života – od korupcie, cez masívne investície a zmeny vlastníckych pomerov až po oblasť médií, oblasť PR, aktívnu komunikáciu alebo internetovú infraštruktúru.“¹⁴⁰ Taktiež novovzniknuté epicentrá regionálnej nestability, rozkvet obchodu s drogami či ľuďmi, medzinárodná migrácia

---

¹³⁸ Whitaker, R.: *Security and Intelligence in the Post-Cold War World*. [cit.2012-08-03]. Dostupné na internete: <<http://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5610/2508>>

¹³⁹ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.57, 69-72, 158

¹⁴⁰ Gabal, I.: *Zpravodajské služby v novém kontextu?* [cit.2012-11-03]. Dostupné na internete: <http://www.europeum.org/doc/pdf/Ivan_Gabal_zari_final.pdf> s.2

obyvateľstva alebo opätovný nárast rizika proliferácie ZHN si vyžadujú nasadenie sofistikovaných prostriedkov spravodajských služieb.¹⁴¹

Pôsobenie spravodajských organizácií v podmienkach postmodernity a globalizácie môžeme rozdeliť do dvoch období, v ktorých tajné služby prešli dynamickými zmenami: obdobie 90. rokov po skončení studenej vojny a obdobie po teroristických útokoch z 11. septembra 2001.

Prvé obdobie sa spája s úvahami o „konci zlatej éry spravodajských služieb“¹⁴² predovšetkým z dôvodu obmedzovania ich právomocí, znižovania dovtedy štedrých finančných prostriedkov i stavu personálu. Uvádza sa, že začiatkom 90. rokov došlo v najväčších spravodajských službách k 30 % úbytku personálu.¹⁴³ Nové podmienky medzinárodnej bezpečnosti zastihli existujúce spravodajské organizácie nepripravené a predstavovali pre ne výzvu; nevyhnutnosťou bolo hľadanie novej agendy a čo najrýchlejšia adaptácia. Uvádza sa, že celé obdobie 90. rokov bolo poznačené „krízou identity spravodajských služieb“¹⁴⁴ a neistotou ohľadom zmyslu spravodajskej činnosti.

Rozpad bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov totiž so sebou priniesol rozsiahle zmeny v podobe nových podmienok i faktorov, ktoré determinovali činnosť spravodajských služieb a predstavovali hnaciu silu pre reformy spravodajských štruktúr. Tieto zmeny môžeme rozdeliť do štyroch základných skupín. V prvom rade ide o politické zmeny priamo súvisiace s koncom studenej vojny, za víťaza ktorej sa považujú štáty Západu na čele s USA. S rozplynutím sovietskej hrozby spravodajské služby bývalého kapitalistického mocenského bloku, ktorých kontrašpionáž bola takmer výlučne zameraná na KGB, náhle stratili nepriateľa. Ruská federácia sa stala v dôsledku vnútorného chaosu neškodnou a v 90. rokoch hrozbu v žiadnom zmysle nepredstavovala ani ČLR. Západ sa tak ocitol v pozícii slobodného obracania svojej pozornosti na ciele podľa vlastného výberu bez nutnosti anticipovať ťahy antagonistu. Pri hľadaní protivníka následne naráža

---

¹⁴¹ Cibula, I.: *Zmeny v spravodajských službách po skončení studenej vojny, resp. skončení bipolárneho usporiadania sveta*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.6

¹⁴² Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.60

¹⁴³ Zeman, P.: *Zpravodajské služby po 11. září*. [cit.2012-05-03]. Dostupné na internete: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=6401>> s.64

¹⁴⁴ Cibula, I.: *Zmeny v spravodajských službách po skončení studenej vojny, resp. skončení bipolárneho usporiadania sveta*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.4

na islamský fundamentalistický terorizmus, ktorý bol v roku 2001 oficiálne prehlásený za nepriateľa číslo jeden.¹⁴⁵

Druhá skupina faktorov vychádza zo zmien na poli vedy a techniky; súvisí s tzv. informatizáciou spoločnosti. Predovšetkým od 90. rokov minulého storočia sa v dôsledku rozvoja informačných a komunikačných technológií vo svete zaznamenáva masívny nárast množstva dostupných informácií na zber a analýzu. Objavuje sa preto reálne riziko zahltenia informáciami. Ich analýza navyše musí byť k dispozícii rýchlejšie a v častejších intervaloch, aby zodpovední politickí predstavitelia držali krok s dianím na medzinárodnej i domácej scéne. V informačnom veku už spravodajstvo nie je ani tak o prenikaní do cudzích tajomstiev ako o separovaní použiteľných a podstatných informácií z prívalu dát z otvorených zdrojov. Geopolitické zmeny a rozmach internetu tak spôsobili revolúciu OSINT-u, ktorý podľa dostupných zdrojov tvorí v USA 80 – 95 % spravodajského informačného mixu.¹⁴⁶ Technická revolúcia vo všeobecnosti a konkrétne OSINT prispievajú k meniacemu sa tradičnému konceptu spravodajstva, v ktorom vzrastá význam súkromného sektora a dochádza k multiplikácii konkurencie na poli produkcie spravodajstva. V roku 1999 napríklad americká súkromná firma *Space Imaging* spustila do prevádzky špionážny satelit *Ikonos II*, ktorý dokáže zhotoviť snímky takmer každého miesta na planéte v kvalite rovnajúcej sa špičkovým tajným vládnym satelitom USA, pričom tieto snímky firma predáva komukoľvek, kto disponuje požadovanými finančnými prostriedkami. Uvádza sa, že do roku 2015 bude väčšina malých alebo stredne veľkých štátov schopná získavať spravodajstvo zo širokej škály komerčných satelitov.¹⁴⁷ V podmienkach liberalizácie tak prestávajú byť určité metódy monopolom spravodajských služieb. Svedčí o tom napríklad aféra mediálnej spoločnosti *News Corporation* vo Veľkej Británii, ktorá ilegálne odpočúvala telefóny obetí násilných trestných činov, politikov a celebrit;¹⁴⁸ prostredníctvom svojej spravodajskej televízie *Sky News* ilegálne vnikala do

---

¹⁴⁵ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.157-158; Whitaker, R.: *Security and Intelligence in the Post-Cold War World*. [cit.2012-08-03]. Dostupné na internete: <<http://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5610/2508>>

¹⁴⁶ Matey, G. D.: *Intelligence Studies at the Dawn of the 21st Century – New Possibilities and Resources for a Recent Topic in International Relations*. [cit.2012-05-01]. Dostupné na internete: <<http://redalyc.uaemex.mx/pdf/767/76712470005.pdf>> s.5, 8

¹⁴⁷ Pillar, P. R.: *Adapting intelligence to changing issues*. 2007. In: *Handbook of Intelligence Studies*. s.156-161

¹⁴⁸ Greene, R. A.: *Murdoch's scandal-hit News of the World to shut down*. [cit.2012-18-03]. Dostupné na internete: <http://articles.cnn.com/2011-07-07/world/uk.phonehacking_1_andy-coulson-clive-goodman-james-murdoch?_s=PM:WORLD>

cudzích e-mailov;¹⁴⁹ a využívaním zvláštnej jednotky (najmä hackerov) *Operational Security* sabotovala konkurentov, keď ilegálne získavala kódy kariet iných káblových spoločností, ktoré následne zverejňovala pre užívateľov na internete, čím dochádzalo k oslabovaniu konkurencie a dokonca aj k pádu jedného z hlavných konkurentov vo Veľkej Británii.¹⁵⁰

Tretia skupina zmien súvisí s procesmi globalizácie, v rámci ktorých na pozadí ekonomického a politického neoliberalizmu dochádza v medzinárodných vzťahoch k vyšším stupňom interdependencie, oslabovaniu významu štátu a rastu počtu aktérov, z ktorých sa čoraz väčší význam v rámci bezpečnostného prostredia pripisuje transnacionálnym elementom pôsobiacim v globálnom kontexte (TNK, NGO, medzinárodným teroristickým organizáciám a medzinárodnému organizovanému zločinu). Keďže ekonomická sila mnohých (najmä ekonomicky-priemyselných) transnacionálnych aktérov často prevyšuje ekonomické možnosti štátov, privátne záujmy môžu byť nadradené záujmom národným, prípadne sa za ne môžu vydávať. Výsledkom je menej a ťažšie čitateľné bezpečnostné prostredie, v rámci ktorého produkujú obvykle skryté a nejednoznačné záujmy transnacionálnych aktérov chaos. NGO navyše môžu mať potenciál na ovplyvňovanie verejnej mienky a tým pádom aj národnej politiky; ilegálne medzinárodné siete zase predstavujú hrozbu nenávratného naštartenia pomerov v štáte.¹⁵¹

Zmeny vo fungovaní spravodajských služieb po konci studenej vojny boli v neposlednom rade v dôsledku globálneho víťazstva kapitalizmu determinované i zvyšujúcim sa významom ekonomických aspektov ich pôsobenia, s čím súvisí predovšetkým zintenzívnenie záujmu štátov, ich spravodajských agentúr i neštátnych subjektov o hospodársku špionáž a kontrašpionáž (o tejto problematike bližšie pojednáva nasledujúca kapitola). So zvyšujúcou sa dôležitosťou ekonomického hľadiska sa spája tiež privatizácia a komercializácia v oblasti zaistenia národnej bezpečnosti, kritická potreba účinného boja proti medzinárodnému organizovanému zločinu, ale takisto aj otázka samotnej ekonomickej efektívnosti tajných služieb (požiadavka racionálneho

---

¹⁴⁹ ČT24: *Sky News priznala, že dvakrát vnikla do cizích mailů.* [cit.2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/171196-sky-news-priznala-ze-dvakrat-wnikla-do-cizich-mailu/>>

¹⁵⁰ Hughes, M.: *News Corp firm is accused of sabotaging rival.* [cit.2012-11-04]. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/9168531/News-Corp-firm-is-accused-of-sabotaging-rival.html>>

¹⁵¹ Laml, R.: *Spravodajstvo 21. storočia.* [cit.2012-19-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/spravodajstvo_21_storocia>

stanovenia, využívania rozpočtu a vytvárania menej početných služieb so zameraním na kvalitatívnu stránku využívajúc externé subjekty na plnenie čiastkových úloh).¹⁵²

Všetky uvedené faktory vyžadovali zásadnú reorganizáciu spravodajských služieb, ktorá sa dotýkala ich formálnej stránky (zmena vonkajšej podoby, organizačnej štruktúry i samotného názvu), obsahovej stránky (zmena vnútornej podoby – ich fungovania, vzťahu k svetu i prvkov personálneho zloženia príslušníkov služieb) a systémovej stránky (celková zmena ponímania ich činnosti vzhľadom na väčšiu otvorenosť a kontrolu spravodajských organizácií). Dochádzalo k úpravám postavenia i kompetencií spravodajských služieb, s čím niekedy súviselo rušenie starých spravodajských štruktúr alebo organizačných prvkov; vytvárali sa nové pracoviská, ale aj úplne nové organizácie (zlúčením alebo na zelenej lúke) či špecializované zložky orientujúce sa predovšetkým na boj s terorizmom. Napríklad po rozpade ZSSR v roku 1991 KGB postupne nahradili viaceré spravodajské služby, z ktorých výzvednú rolu prebrala SVR (po krátkej existencii Ústrednej služby rozviedky ZSSR ju koncom roka 1991 nahradila), pričom názov vojenskej výzvednej služby (GRU) ostal nezmenený. Organizačné podoby a názvy ruských bezpečnostných služieb podliehali častejším zmenám. V roku 1993 bola vytvorená nová významná ruská spravodajská služba – FAPSI – zameraná na ochranu informácií, kryptografiu a rádiorozvedku (podobnosť s NSA a GCHQ), ktorá v tejto podobe fungovala do rozsiahlej reorganizácie ruského bezpečnostného sektora v roku 2003.¹⁵³

Realizácia spravodajskej reformy v postkomunistických štátoch bola náročnejšia ako v krajinách demokratického Západu, pretože krajiny strednej a východnej Európy zdedili staré spravodajské štruktúry, ktoré dlho fungovali ako mocenské nástroje totalitného režimu. Otázka reformy sa navyše stala súčasťou vnútropolitických bojov a prebiehala v revolučnej atmosfére, čo celý proces komplikovalo.¹⁵⁴

Pre spravodajské služby Západu predstavovali 80. a 90. roky obdobie politickej korektnosti, väčšej otvorenosti, nepriazni verejnosti a médií, narastania záujmu o „etiku spravodajskej činnosti“,¹⁵⁵ zosilňujúcej averzie voči podstupovaniu rizika a defenzívneho až alibistického postoja. Príčinou bolo dlhoročné preferovanie diaľkových technických prostriedkov (SIGINT, IMINT) na úkor HUMINT-u počas studenej vojny, ako aj

---

¹⁵² Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.159

¹⁵³ Tamtiež. s.178-179, 159-160, 163-167

¹⁵⁴ Cibula, I.: *Zmeny v spravodajských službách po skončení studenej vojny, resp. skončení bipolárneho usporiadania sveta*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.4-5

¹⁵⁵ Kohutiar, J.: *Spravodajská etika*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.39

prijímané reštriktívne vládne opatrenia a odsudzujúci pohľad verejnosti po odhalení postupov a afér tajných služieb USA z 50. a 60. rokov v druhej polovici 70. rokov. Postupný úpadok operatívnej práce spravodajských služieb vystihol hlavný pracovník oddelenia CIA pre Blízky východ: „CIA... nemá jediného náležite kvalifikovaného arabsky hovoriaceho dôstojníka s kultúrnym zázemím z Blízkeho východu, ktorý by bol ochotný hrať autentického moslimského fundamentalistu a bol ochotný dobrovoľne stráviť dlhé roky svojho života v horách Afganistanu a jeť tam hnusné jedlo a žiť bez žien... CIA je v súčasnosti nesmierne byrokratická a nechce nič riskovať... A tento postoj sa v poslednej dobe prehľbuje.“¹⁵⁶ Nadchádzajúce zmeny začali v druhej polovici 90. rokov signalizovať kritické hlasy vystupujúce proti defenzívnemu zameraniu spravodajských služieb, ktorým na vážnosti pridali teroristické útoky na východoafrické ambasády a na loď v jemenskom prístave. Za míľnik možno označiť rok 1998. Približne od tohto roku sa súbežne s americkými tajnými službami aj vo zvyšku sveta začalo prejavovať nové ofenzívne smerovanie a pridelené rozpočty spoločne s vojenskými výdavkami začali rásť.¹⁵⁷

Teroristické útoky na americké ciele z 11. septembra 2001 sa stali akceleračtorom pre implementáciu zásadných zmien v pôsobení a ponímaní spravodajských služieb v celosvetovom meradle, ktoré boli naštartované už pred danými udalosťami. V rámci posilňovania bezpečnostných opatrení v najširšom kontexte sa spravodajské služby stali najdôležitejším nástrojom deklarovanej globálnej vojny proti terorizmu, vďaka čomu sa dostali do centra pozornosti. Uvádza sa, že v Spojených štátoch došlo k najväčšej reorganizácii Spravodajského spoločenstva od roku 1947. V roku 2002 bolo vytvorené Ministerstvo vnútornej bezpečnosti, ktoré sa spoločne so Spravodajstvom pobrežnej stráže stali od roku 2003 súčasťou Spravodajského spoločenstva USA. V roku 2004 bol zriadený Úrad riaditeľa národného spravodajstva (DNI), ktorého pracovná náplň spočíva v koordinácii všetkých civilných, vojenských i technických spravodajských organizácií. V roku 2005 vydal DNI dokument týkajúci sa novej národnej spravodajskej stratégie pre USA. Nasledujúci rok sa do Spravodajského spoločenstva zaradil aj DEA pod patronátom Ministerstva spravodlivosti.¹⁵⁸

Po útokoch došlo k rekordnému rastu vojenských výdavkov USA, ktoré prekonalí najvyššie hodnoty z obdobia studenej vojny, a automaticky sa zrýchlil aj rast

---

¹⁵⁶ Gerecht, R. M.: *The Counterterrorist Myth*. [cit.2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.theatlantic.com/past/docs/issues/2001/07/gerecht.htm>>

¹⁵⁷ Zeman, P.: *Zpravodajské služby po 11. září*. [cit.2012-05-03]. Dostupné na internete: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=6401>> s.64-65

¹⁵⁸ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. 2010. s.424; Johnson, L. K.: *Handbook of Intelligence Studies*. 2007. s.363

pridelovaných finančných prostriedkov pre spravodajské služby na celom svete. Odhaduje sa, že medziročné nárasty prostriedkov pre služby od vlád a parlamentov po 11. septembri prekračujú hranicu 15 %. Obrat nastal aj v pohľade verejnosti a médií, ktoré začali vnímať činnosť tajných služieb pozitívnejšie a pre mnohých sa dokonca stali určitým symbolom nádeje, vďaka čomu význam štátu v očiach verejnosti začal stúpať. Spoliehanie sa iba na TECHINT sa ukázalo byť osudové, renesanciu preto zažíva predtým podceňovaný HUMINT. Spravodajské služby na celom svete zažívajú prílivy záujemcov o prácu, z ktorých najviac žiadaní sú prekladatelia z orientálnych jazykov. Novinkou je tiež využívanie bezpilotných lietadiel ako nosičov zbraní (UCAV), ktoré boli donedávna používané (pod označením UAV) iba na prieskum a IMINT.

V mnohých krajinách začalo dochádzať vzhľadom na obavy z terorizmu k legislatívnym úpravám na zefektívnenie spravodajskej činnosti: v USA to bola komplexná novela 16 zákonov - známa pod názvom *Patriot Act*, vo Veľkej Británii *Anti-terrorism, Crime and Security Act*, prijaté boli protiteroristické legislatívne balíčky aj v Nemecku, Taliansku, Rusku, Francúzsku, pobaltských štátoch či na Slovensku. Novely napríklad zavádzajú do praxe monitorovacie kamerové systémy umožňujúce identifikáciu osôb z obrazu, tzv. biometrické metódy; daňové a iné orgány získali nové právomoci (zmrazovanie účtov) a prístupy k dátam; niektoré tajné služby (napr. v Taliansku) majú lepšiu právnu ochranu svojich príslušníkov; sťažila sa dostupnosť šifrovacích technológií; spravodajským službám sa uľahčilo oprávnenie odpočúvania všetkého druhu (elektronická komunikácia, pohyb subjektov na internete, získanie výpisu volaných čísel). Paralelne s týmito zmenami sa začali rozvíjať aj diskusie ohľadom dilemy „ľudské práva verzus bezpečnosť občanov“. ¹⁵⁹ Stávame sa tak svedkami zintenzívňovania protikladných tendencií, keď na jednej strane posilňovanie kontrolných a represívnych funkcií štátu vedie čoraz častejšie k excesom zo strany štátnych orgánov a na druhej strane prebieha čoraz silnejší boj proti týmto trendom zo strany právnikov, ochrancov občianskych práv či populistických politikov.

Bezprecedentným sa stal i fenomén medzinárodnej spolupráce medzi spravodajskými službami za účelom efektívnejšieho boja proti novým bezpečnostným hrozbám. Vznikajú tak spojenectvá, ktoré by ešte pred niekoľkými rokmi boli

---

¹⁵⁹ Cibula, I.: *Zmeny v spravodajských službách po skončení studenej vojny, resp. skončení bipolárneho usporiadania sveta.* [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.5

nepredstaviteľné.¹⁶⁰ Spolupráca prebieha vo forme výmeny informácií o spoločnom probléme na bilaterálnej báze, vo forme výmeny styčných dôstojníkov, formou spoločných spravodajských operácií a prostredníctvom rôznych fór spolupráce spravodajských služieb na regionálnej úrovni (napr. MEC združujúca 26 služieb z 18 európskych štátov, Bernský klub, Konferencia juhovýchodnej Európy).¹⁶¹

---

¹⁶⁰ Zeman, P.: *Zpravodajské služby po 11. září*. [cit.2012-05-03]. Dostupné na internete: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=6401>> s.65-69, 72

¹⁶¹ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.160-161; Cibula, I.: *Zmeny v spravodajských službách po skončení studenej vojny, resp. skončení bipolárneho usporiadania sveta*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf> s.6

3. Vybrané aspekty pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch

3.1 Hospodárska špionáž

Hospodársku špionáž, ktorej synonymom je ekonomická špionáž, možno definovať ako „špecifický spôsob uplatňovania spravodajskej činnosti (na získavanie, sústreďovanie a spracúvanie informácií s hospodárskym významom) v záujme dosahovania cieľov ekonomickej činnosti.“¹⁶² FBI pod pojmom hospodárska špionáž rozumie „každé vedomé získanie alebo vykonanie útoku na obchodné tajomstvá za účelom vedomého prinášania prospechu akejkoľvek zahraničnej vláde, zahraničnej inštitúcii alebo splnomocnencovi cudzieho štátu.“¹⁶³

Na základe organizácií, ktoré hospodársku špionáž vykonávajú, ju môžeme charakterizovať v dvoch základných smeroch. Hospodárska špionáž v užšom zmysle slova súvisí s aktivitami štátu a je súčasťou činnosti jeho spravodajských služieb. V širšom chápaní hospodársku špionáž vykonávajú rôzne hospodárske organizácie (podniky), ktoré môžu mať aj neštátny charakter. Táto špionáž sa orientuje primárne na špecifické informácie, vďaka ktorým daný podnik zvýši svoju konkurencieschopnosť a bude môcť rozširovať pole svojej pôsobnosti a ďalej sa rozvíjať. Získané utajované informácie majú v tomto prípade obrovskú hodnotu.

Pomocou iných klasifikačných kritérií rozoznávame ďalšie dva druhy hospodárskej špionáže. Ide o vedecko-technickú špionáž, ktorá sa zameriava na získavanie hotových výrobkov, výrobných materiálov a postupov či s tým súvisiacej dokumentácie, obyčajne prostredníctvom krádeže. Slúži v prvom rade na zvyšovanie úrovne národného hospodárstva. Často sa používa aj výraz priemyselná špionáž, ktorá vyjadruje zameranie na konkrétnu oblasť hospodárstva.

Druhým typom je hospodárske, prípadne konkurenčné spravodajstvo, v agende ktorého je získavanie informácií o ekonomickej situácii konkurenta alebo nepriateľa, o jeho cieľoch, zámeroch, kontaktoch alebo problémoch za účelom zlepšovania vlastného hospodárskeho postavenia a potenciálu.¹⁶⁴ Terčom hospodárskeho spravodajstva sú najmä

---

¹⁶² Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.227

¹⁶³ FBI: *Economic Espionage*. [cit.2012-18-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fbi.gov/about-us/investigate/counterintelligence/economic-espionage>>

¹⁶⁴ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.225-228

informácie o špičkových technológiách, ale tiež firemné zoznamy zákazníkov, dáta o vývoji výrobkov, cenové dáta, údaje o predaji, marketingové plány, personálne dáta, informácie o ponuke, analýzy výrobných nákladov či informácie o strategickom plánovaní.¹⁶⁵ Do tejto kategórie spadajú aj národné hospodárske spravodajstvo na makro úrovni, ktoré môže pomôcť vládam napríklad pri rozhodovaní či zvýšiť úrokové miery, akú pozíciu zaujať pri sporných obchodných negociáciách alebo pri identifikovaní nových perspektívnych trhov (významná spravodajská funkcia pre znižovanie deficitu obchodnej bilancie USA). Orientuje sa predovšetkým na otázky obchodnej politiky, devízových rezerv, dostupnosti prírodných zdrojov a poľnohospodárskych komodít.¹⁶⁶

Rozlišujú sa tri základné typy zdrojov hospodárskeho spravodajstva – otvorené zdroje, informácie zo zahraničných zastupiteľstiev (z veľvyslanectiev a konzulátov) a utajené informácie získavané buď bez vedomia alebo súhlasu zahraničnej vlády (prostredníctvom SIGINT-u, IMINT-u a HUMINT-u).¹⁶⁷

Uvádza sa, že zahraniční konkurenti pri získavaní hospodárskeho spravodajstva vo všeobecnosti operujú tromi spôsobmi:¹⁶⁸

1. Agresívne sa zameriavajú na získanie tzv. „insiderov“ (pracovníkov s prístupom k dôverným informáciám obvykle rovnakej národnosti ako zahraničný konkurent) pracujúcich pre domáce spoločnosti a výskumné inštitúcie;
2. Uskutočňujú hospodársku spravodajskú činnosť pomocou operácií, akými sú napr. úplatkárstvo, kybernetické útoky, krádež, prehľadávanie odpadkov (pri hľadaní vyradeného duševného vlastníctva alebo prototypov) a odpočúvanie;
3. Vytvárajú zdanlivo neškodné obchodné vzťahy medzi zahraničnými spoločnosťami a domácimi odvetvami za účelom získavania hospodárskeho spravodajstva, vrátane obchodných tajomstiev.

Špionáž pracovných postupov predstavovala problém už v ranom veku. Znáмым je príklad, keď byzantský cisár Justinián vyslal v 6. storočí mníchov do Číny, aby získali tajomstvo hodvábu.¹⁶⁹ Špióni boli pravidelne nasadzovaní s cieľom odhaliť tajomstvá

---

¹⁶⁵ Naseri, H.: *Economic espionage and industrial spying*. 2005. s.9

¹⁶⁶ Gregory, S.: *Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues for Reform*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/eprint/snyder/economic.htm>>

¹⁶⁷ Manning, M. J.: *Economic Intelligence*. 2004. In: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume I*. s.375

¹⁶⁸ FBI: *Economic Espionage*. [cit.2012-18-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fbi.gov/about-us/investigate/counterintelligence/economic-espionage>>

¹⁶⁹ Schneider, J.: *Postavení zpravodajských služeb v demokratické společnosti*. 2009. In: *Spravodajské služby v demokratické společnosti*. s.10

rozličných vynálezov. Tak to bolo napríklad s porcelánom, prvým parným strojom, prvou továrňou na kontinente, tkáčskym strojom či s kaučukom. Išlo o mŕniky na ceste hospodárskej špionáže.

ZSSR už v roku 1921 vytvoril obchodno-priemyselnú časť svojej výzvednej služby. V období studenej vojny patrilo získavanie západných technológií (predovšetkým z oblasti výroby jadrových zbraní, kozmickej a výpočtovej techniky) k prvoradým úlohám východných spravodajských služieb, ktoré boli dlhodobo závislé od západných inovácií. Na zmiernenie tohto odstupu sovietske tajné služby pravidelne vysielali svojich najlepších agentov a špiónov do západných priemyselných centier. Ich cieľom bolo najmä získať kópie výkresov, skúšobné vzorky či testovacie prístroje, vďaka ktorým by mohlo dôjsť k zlepšeniu technologického stavu a výkonnosti zbrojárskeho a iného priemyslu ZSSR a tiež k zníženiu závislosti od špičkovej produkcie západných firiem. Ako príklad môžeme uviesť vývoj prvého sovietskeho osobného nadzvukového lietadla *Tupolev TU-144*, ktoré bolo pokračovateľom francúzsko-britského lietadla *Concorde*, alebo prvý úspešný test atómovej bomby, ktorá bola presnou kópiou americkej verzie. Veľkú pozornosť vedecko-technickej špionáži venovala aj ČLR a v západnom bloku najmä Izrael a Japonsko.¹⁷⁰ Vzrastajúci význam hospodárskej špionáže signalizovala aj skutočnosť, že v 80. rokoch sa už na viacerých ekonomických univerzitách v USA vyučovala daná problematika, pričom sa používali aj iné názvy (organizačné spravodajstvo, marketingové spravodajstvo, konkurenčné či finančné spravodajstvo).¹⁷¹

Po rozpade bipolárneho usporiadania sveta došlo k definitívnemu odklonu od tradičnej špionáže, zameranej na politickú oblasť a vojenské technológie, plány či zámery národov, smerom k hospodárskej špionáži orientovanej najmä na ekonomický (obchodný) výskum a vývoj a na duševné vlastníctvo. Kým klasická špionáž vo vojnových časoch bola medzi súperiacimi stranami akceptovaná ako nevyhnutný prvok pre zaistenie obrany národa, v časoch mieru je hospodárska špionáž vnímaná ako krádež intelektuálneho vlastníctva, avšak tiež ako prvok ekonomickej konkurencie, v rámci ktorej neexistujú spojenci. Napríklad Francúzsko obhajovalo v oficiálnom vyhlásení svoje odhalené aktivity hospodárskej špionáže cielené proti americkým spoločnostiam argumentom, že špionáž v modernom svete je primárne nasmerovaná na „ekonomické, vedecké, technologické

---

¹⁷⁰ Piekalkiewicz, J.: *Historie světové špionáže (agenti, systémy, akce)*. 2004. s.180, 497-498

¹⁷¹ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.227

a finančné“¹⁷² ciele. Ťažisko špionáže sa teda presúva z vojensko-politickej oblasti do ekonomicko-technologickej sféry.

V podmienkach globalizácie, globálneho hospodárstva, informatizácie spoločnosti, prudkého vedecko-technického rozvoja spojeného s čoraz väčším množstvom patentov a často krát agresívnej konkurencie, začali ekonomické aspekty zohrávať kľúčovú rolu pri zaisťovaní bezpečnosti štátov a stali sa základným ukazovateľom moci štátu, ktorý sa zároveň v dôsledku pôsobenia transnacionálnych aktérov stáva ekonomicky slabším ako v minulosti. Začalo dochádzať aj k zmenšovaniu rozdielov medzi potrebou ochrany štátnych záujmov a potrebou ochrany komerčných záujmov. Hospodárska konkurencia sa stala globálnou a dobývanie trhov a technológií nahradilo teritoriálne a koloniálne dobývanie z minulosti. Svet sa ocitol v štádiu svetovej ekonomickej vojny, čo nie je len vojenskou metaforou; veľké nadnárodné spoločnosti si už totiž bežne trénujú vlastné súkromné „armády“ na vykonávanie hospodárskej špionáže i kontrašpionáže alebo hospodárskeho spravodajstva. Využívajú pri tom tiež štátne výzvedné služby, čo predstavuje zásadne nový element hospodárskej špionáže.¹⁷³

Problém pre malé a stredne veľké štáty predstavuje skutočnosť, že transnacionálni aktéri majú v porovnaní s nimi v podmienkach globálneho ekonomického systému väčší priestor pre uskutočňovanie tohto typu aktivít. Nadnárodné spoločnosti navyše sledujú zničenie akejkoľvek konkurencie (obzvlášť ak sa na ňu vzťahujú štátne protekcionistické opatrenia) a pri odolávaní tlaku zo strany TNK majú v súčasnosti malé štáty zo spravodajského i mocenskopolitického hľadiska minimálnu šancu na úspech. Hospodárska špionáž, postupne nadobúdajúca podnikateľský charakter, sa tak v čoraz väčšej miere uskutočňuje v zmysle dosahovania zisku, čo so sebou prináša nové bezpečnostné hrozby. „Deideologizácia a depolitizácia špionáže“¹⁷⁴ okrem toho vedú aj k zmene charakteru ľudí pracujúcich v tejto oblasti. Prevalu získavajú ľudia ochotní vykonávať pri úsilí o elimináciu či oslabenie konkurencie v záujme dosahovania čo najvyšších ziskov čokoľvek bez ohľadu na budúce dôsledky alebo morálne hľadisko.¹⁷⁵

V etape globalizácie sú ekonomický status národa (závislý od schopnosti efektívne konkurovať na svetovom trhu) a konkurencieschopnosť spoločností v prevažnej miere determinované schopnosťou vyvíjať, komercializovať a získať ekonomické výhody

---

¹⁷² Knight, J.: Economic Espionage. 2004. In: *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security – volume I.* s.373

¹⁷³ Centre for Counterintelligence and Security Studies: *Economic Espionage*. [cit.2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/threat/handbook/economic.pdf>> s.29-33

¹⁷⁴ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.226

¹⁷⁵ Tamtiež. s.226-227

z vedeckých a technologických inovácií. Preto sme svedkami zintenzívňovania snáh o ochranu obchodných tajomstiev a duševného vlastníctva, spoločne s narastajúcim úsilím o získanie daných tajomstiev a patentov, ako aj vládnych a podnikových finančných a obchodných dát.

Keďže internet a technologický pokrok pokračujú v pretváraní spôsobu, akým sa obchoduje a konkurencia spoločne s hospodárskym tlakom vytvárajú rýchlejšie a efektívnejšie spôsoby podnikania, narastajúce ekonomické zločiny, predovšetkým v podobe hospodárskej špionáže, majú vážny dopad. V dôsledku dostupnosti internetu a jednoduchšieho toku informácií a komunikácie po celom svete sa koncept hraníc a národných jurisdikcií pri snahách o boj proti týmto zločinom ukázal byť zložitým problémom. Organizované skupiny kriminálnikov tak môžu páchať hospodárske zločiny, ktorých účinky sa čoraz častejšie prejavujú na miestach odlišných od lokality páchatel'ov, a tým pádom sa vyhýbať trestom. Objavuje sa preto potreba zvýšenej medzinárodnej kooperácie medzi orgánmi trestného súdnictva.¹⁷⁶

Spojené štáty, vystupujúce v medzinárodných vzťahoch po konci studenej vojny ako jediná superveľmoc, sú stále centrom svetovej vedy, výskumu a vývoja nových produktov i technológií (na čo aj vynakladajú najväčšie finančné prostriedky) a zároveň sú najsilnejšou a technicky najrozvinutejšou ekonomikou. Väčšina vynálezcov z rôznych kútov sveta sa navyše usiluje patentovať svoje objavy v Spojených štátoch. Uvádza sa, že na začiatku tretieho milénia USA disponovali približne desaťnásobne väčším objemom duševného vlastníctva (vrátane patentovaných vynálezov, materiálu chráneného autorskými právami a vlastníckych informácií) ako zvyšok industrializovaných krajín dokopy. Najmä vďaka týmto faktorom a vďaka expanzii používania počítačov (čo celý proces špionáže enormne uľahčuje) sa po skončení studenej vojny stali USA spoločne so štátmi západnej Európy (v menšej miere) hlavnými terčmi novej vlny hospodárskej špionáže rovnako zo strany nepriateľ'ov, ako aj zo strany spojencov.

Na základe dostupných údajov útočí na duševné vlastníctvo amerických korporácií aktívne najmenej dvadsaťtri zahraničných vlád. Iná štúdia hovorí, že zo 173 krajín 100 používalo zdroje na získanie americkej technológie a 57 z nich sa zapájalo do tajných operácií proti americkým korporáciám. Strata pokročilej technológie v prospech cudzích vlád prostredníctvom agresívnej hospodárskej špionáže pritom môže okrem straty

---

¹⁷⁶ Naseri, H.: *Economic espionage and industrial spying*. 2005. s.1-8

pracovných miest a blahobytu znamenať aj oslabenie ekonomickej základne, stratu politického vplyvu, technologickej prevahy či znevýhodnené ozbrojené sily.¹⁷⁷

Podľa Úradu Bieleho domu pre vedu a techniku hospodárska špionáž stojí americké spoločnosti odhadom 100 miliárd dolárov ročne na stratených tržbách. Prieskumy Americkej spoločnosti pre priemyselnú bezpečnosť (ASIS) poukazujú na rastúcu tendenciu strát spôsobených hospodárskou špionážou – pri skúmanej vzorke 1000 amerických firiem bolo v roku 1999 zaznamenaných 579 strát vlastníckych informácií rovnajúcich sa strate duševného vlastníctva v celkovej hodnote 45 miliárd dolárov; v roku 2001 už táto hodnota predstavovala približne 59 miliárd dolárov.¹⁷⁸

Na základe štúdie vypracovanej FBI sú do aktívnych a rozsiahlych špionážnych aktivít proti spoločnostiam a vládnym i univerzitným laboratóriám v USA zapojené predovšetkým Francúzsko, Izrael, Ruská federácia, Čína, Irán, Kuba, Holandsko, Belgicko, Nemecko, Japonsko, Kanada, India, Mexiko, Južná Kórea a niektoré škandinávské krajiny. Cieľmi sú primárne oblasti s najväčšou koncentráciou high-tech, farmaceutických, biotechnologických či chemických korporácií (napr. *Silicon Valley*), ktoré majú obvykle väzby na Ďaleký východ a mobilnú, medzinárodnú pracovnú silu. Čo sa týka amerických farmaceutických patentov, najväčšie škody prostredníctvom hospodárskej špionáže údajne napáchali India, Brazília, Argentína a Turecko.¹⁷⁹

Spojené štáty už začiatkom 90. rokov identifikovali hospodársku špionáž a krádež obchodných tajomstiev ako závažné hrozby pre národnú bezpečnosť a ekonomický blahobyt krajiny. Vtedajší prezident Clinton nariadil Spravodajskému spoločenstvu USA, aby zvýšilo svoju činnosť v oblasti hospodárskej rozviedky i kontrarozviedky. V roku 1994 bolo vytvorené Národné centrum kontrašpionáže (NACIC) ako odpoveď na zadržanie dlhoročného krta v CIA - A. Amesa. Úlohou centra bolo okrem iného zhromažďovanie informácií o zahraničných hospodársko-špionážnych aktivitách namierených proti americkým firmám a organizovanie spolupráce medzi Spravodajským spoločenstvom USA a súkromným sektorom. NACIC bolo v roku 2001 nahradené Úradom národnej kontrašpionážnej exekutívy (ONCIX). Rozšírená bola aj pôsobnosť CIA, ktorá sa začala zameriavať na odhaľovanie aktivít zahraničných výzvedných služieb týkajúcich sa

---

¹⁷⁷ Poteat, S. E.: *The Attack on America's Intellectual Property: Espionage after the Cold War*. [cit.2012-04-03]. Dostupné na internete: <<http://www.tbp.org/pages/publications/Bent/Features/W01Poteat.pdf>>

¹⁷⁸ Centre for Counterintelligence and Security Studies: *Economic Espionage*. [cit.2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/threat/handbook/economic.pdf>> s.30

¹⁷⁹ Nasheri, H.: *Economic espionage and industrial spying*. 2005. s.8-9

hospodárskej špionáže voči USA, pričom v tejto oblasti zintenzívnila spoluprácu s FBI.¹⁸⁰ V roku 1996 vstúpil v USA do platnosti Zákon o hospodárskej špionáži (podpísaný Clintonom), ktorý nariaďuje ochranu obchodných tajomstiev, pričom sa zameriava na pomoc federálnym orgánom pri zasahovaní proti priemyselnej špionáži praktizovanej zahraničnými národmi, ako aj zahraničnými i domácimi spoločnosťami.¹⁸¹

Avšak nedochádza iba k jednostrannému získavaniu konkurenčných výhod na úkor amerických firiem. V súčasnosti má už takmer každá väčšia spoločnosť v USA vlastné oddelenie konkurenčného spravodajstva, úlohou ktorého je odhaliť obchodné tajomstvá konkurentov. Napríklad *Motorola* má rozmiestnené spravodajské jednotky po celom svete.¹⁸² Známe sú tiež prípady využívania systému *Echelon* americkými a britskými spravodajskými službami na hospodársku špionáž proti európskym firmám v záujme súkromných korporácií USA. Na povrch vyšli aj informácie o podvratnej operácii amerických tajných služieb z polovice 90. rokov proti francúzskej ropnej spoločnosti *Total* v Myanmaru.¹⁸³ V roku 1995 zase CIA pomocou vopred umiestnených ploštic odpočúvala súkromné rozhovory medzi japonskými vyjednávačmi počas obchodných rokovaní s USA ohľadom možného uvalenia taríf na japonské luxusné automobily, vďaka čomu získali Spojené štáty pri negociáciách výhodu.¹⁸⁴

V súčasnosti, pri čoraz častejšom využívaní kybernetickej dimenzie na vykonávanie hospodárskej špionáže, je zložitá jej prvky okamžite a priamo zaznamenať. Špecializované bezpečnostné služby navyše verejne prezentujú iba niektoré odhalené pokusy o vykonávanie špionáže proti súkromným spoločnostiam a väčšina informácií o metódach hospodárskej špionáže ostáva pred verejnosťou ukrytá. Na ilustráciu môžeme uviesť niekoľko odhalených špionážnych aktivít hospodárskeho zamerania proti USA pod záštitou zahraničných vlád.

Definitívnym dôkazom, že v ekonomickej oblasti spoločenstvá neexistujú, bola správa Senátu USA z roku 1996, v ktorej sa na základe vyšetrovania ukázalo, že do hospodárskej špionáže proti Spojeným štátom sú v najväčšej miere zapojení Izrael a Francúzsko. Uväznenie izraelského špióna a odhalenia o Izraeli sa dotkli citlivej oblasti, keďže má s USA blízke historické väzby. V správe sa uvádza, že Izrael vedie

---

¹⁸⁰ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.237-238

¹⁸¹ Gregory, S.: *Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues for Reform*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/eprint/snyder/economic.htm>>

¹⁸² Nasheri, H.: *Economic espionage and industrial spying*. 2005. s.9

¹⁸³ Škvrnda, F.: *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. 2007. s.236, 239

¹⁸⁴ Gregory, S.: *Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues for Reform*. [cit.2012-07-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/eprint/snyder/economic.htm>>

najagresívnejšiu špionážnu operáciu proti USA zo všetkých ich spojencov, ktorá pozostáva primárne z útokov na vojenské a obchodné tajomstvá Spojených štátov. Utajené vojenské informácie a citlivé vojenské technológie predstavujú pre izraelské výzvedné služby ciele vysokej priority. Jednou z hlavných misií izraelskej tajnej služby Lekem bolo údajne práve získavanie amerických (vojenských) technológií.

Francúzsko, ktoré bolo rovnako obvinené z agresívnej hospodárskej špionáže, podľa správy nie je prioritne zamerané na informácie o americkej národnej obrane, ale skôr sa usiluje o americké technológie. Francúzsko je všeobecne považované za jeden zo štátov, ktorý vykonáva hospodársku špionáž v najväčšej miere, k čomu sa aj otvorene priznáva. Početné zadržania francúzskych špiónov (napr. vo firmách IBM, Corning Inc., Texas Instruments) vyvolali diplomatické protesty, vďaka ktorým sa Francúzsko verejne ospravedlnilo, ale špionážne aktivity nezastavilo. Nasledovali aféry umiestňovania plošíc do sedadiel prvej triedy lietadiel najväčšej francúzskej leteckej dopravnej spoločnosti *Air France* na odpočúvanie konverzácií amerických obchodníkov či prehľadávanie ich hotelových izieb alebo batožín na letisku francúzskymi agentmi.¹⁸⁵

Najnovší dokument ONCIX z roku 2011, vychádzajúci z údajov FBI, preukazuje, že v súčasnosti sú najagresívnejšími a najschopnejšími protivníkmi USA používajúcimi hospodársku špionáž ČLR a Ruská federácia. Okrem často medializovaných čínskych kybernetických útokov tieto dva štáty vo veľkej miere používajú aj „*insiderov*“. V roku 2010 FBI viedol vyšetrovania väčšieho množstva prípadov čínskej hospodárskej špionáže, ako kedykoľvek v histórii USA.¹⁸⁶ Podľa predpokladov FBI pôsobilo v USA na začiatku 21. storočia viac než 3000 čínskych firiem s jednoznačným účelom získavania hospodárskeho spravodajstva a technológií. Počet vyšetrovaných čínskych špionážnych prípadov len v samotnom *Silicon Valley* sa každoročne zvyšuje o 20-30 %.¹⁸⁷ Čínski aktéri (spravodajské služby, súkromné spoločnosti, akademické a výskumné inštitúcie, občania) sa dnes považujú za svetovo najaktívnejších a najvytrvalejších páchatel'ov hospodárskej špionáže. Prvé dve dekády 21. storočia čínski lídri považujú za vhodnú strategickú príležitosť na zameranie sa na hospodársky rast, inovácie, vedecko-technický pokrok a rast sektora obnoviteľnej energie. V súlade s politikou predbehnutia západných mocností tak pri dosahovaní vytýčených cieľov dochádza aj k zintenzívňovaniu aktivít hospodárskej

---

¹⁸⁵ Nasheri, H.: *Economic espionage and industrial spying*. 2005. s.15-16

¹⁸⁶ ONCIX: *Economic Espionage*. [cit.2012-11-03]. Dostupné na internete: <<http://www.ncix.gov/issues/economic/index.php>>

¹⁸⁷ Burgess, Ch. – Power, R.: *Secrets Stolen, Fortunes Lost: Preventing Intellectual Property Theft and Economic Espionage in the 21st Century*. 2008. s.42-43

špionáže zo strany ČĽR. Program s označením „Projekt 863“, ktorý poskytuje financovanie a poradenstvo pre snahy tajne získať americkú technológiu a citlivé ekonomické informácie, spustila Čína už v roku 1986 s cieľom posilnenia čínskej hospodárskej konkurencieschopnosti a zúženia vedecko-technologickej medzery medzi ČĽR a Západom v oblastiach, akými sú nanotechnológie, počítače a biotechnológie. Hlavnú prioritu predstavuje v súčasnosti podľa daného programu vývoj kľúčových technológií na konštrukciu čínskej informačnej infraštruktúry. Rozširujúce sa vzájomné vzťahy medzi čínskymi a americkými spoločnosťami (zamestnávanie čínskych technických expertov v zariadeniach USA a *off-shoring* americkej produkcie, výskumu a vývoja do zariadení v ČĽR) navyše predstavujú čoraz viac príležitostí na získavanie citlivých amerických hospodárskych informácií. V poslednej dobe boli rozsiahle špionážne aktivity ekonomického charakteru zo strany ČĽR zaznamenané aj v Japonsku, Južnej Kórei, Nemecku, Francúzsku či Veľkej Británii. V reakcii na verejné obvinenia z hospodárskej špionáže vláda ČĽR v roku 2009 uviedla, že austrálska ťažobná korporácia *Rio Tinto* bola šesť rokov zapojená do špionážnych aktivít, ktoré viedli k strate importov železnej rudy pre čínsky oceliarský priemysel v hodnote 107 miliárd dolárov.¹⁸⁸

Ruská federácia je podľa dokumentu ONCIX v súčasnej dobe na druhom mieste za ČĽR vo vykonávaní rozsiahlych a sofistikovaných hospodársko-špionážnych operácií proti USA. Zaznamenané boli prípady ruskej hospodárskej špionáže aj v iných rozvinutých krajinách (vo Veľkej Británii, Japonsku, Južnej Kórei, Nemecku). Spoločne s Iránom má Rusko agresívne programy špionáže zamerané na špecifickú oblasť vývoja pokročilých materiálov – oblasť nanotechnológií. Hlavnou motiváciou ruskej hospodárskej špionáže sú údajne vysoká závislosť na prírodných zdrojoch, potreba diverzifikácie ekonomiky a presvedčenie, že globálny ekonomický systém je naklonený západným záujmom na úkor Ruska. O potrebe spájania spravodajských operácií s ekonomickými záujmami sa v roku 2007 vyjadril ruský prezident V. Putin: „SVR musí byť schopná rýchlo a adekvátne vyhodnotiť zmeny na medzinárodnej ekonomickej scéne, vidieť dôsledky pre domácu ekonomiku a ...aktívnejšie chrániť ekonomické záujmy našich spoločností v zahraničí.“¹⁸⁹ Riaditeľ SVR (M. Fradkov) v súvislosti s prioritnou činnosťou ruských spravodajských služieb v roku 2010 povedal, že sa „zameriavajú na podporovanie procesu modernizácie [Ruskej federácie] a na vytváranie optimálnych podmienok pre rozvoj jej vedy

---

¹⁸⁸ ONCIX: *Foreign Spies Stealing US Economic Secrets in Cyberspace (Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage, 2009-2011)*. [cit.2012-12-03]. Dostupné na internete: <http://www.ncix.gov/publications/reports/fecie_all/Foreign_Economic_Collection_2011.pdf>

¹⁸⁹ Tamtiež. s.6

a techniky.“¹⁹⁰ Do budúcnosti sa očakávajú dva trendy¹⁹¹, ktoré môžu zvýšiť hrozbu ruského zberu amerických hospodárskych informácií a technológií:

1. Veľa ruských imigrantov s pokročilými technickými zručnosťami, pracujúcich pre popredné americké firmy, môže byť čoraz častejšie cieľom náborových procesov ruských spravodajských služieb;
2. Rastúca hospodárska integrácia Ruska so Západom pravdepodobne povedie k väčšiemu množstvu ruských spoločností spojených so spravodajskými službami (často prostredníctvom zamestnania zdanlivo vyslúžených spravodajských dôstojníkov), ktoré budú podnikat' v USA.

3.2 Kybernetická bezpečnosť

Otázka kybernetickej bezpečnosti predstavuje pomerne novú problematiku, ktorá je zatiaľ málo preskúmaná. Súčasný dostupný zdroj informácií, ktoré je takmer výlučne možné nájsť na internete, preto treba brať s určitou rezervou. Začlenenie kybernetickej bezpečnosti i samotného kybernetického priestoru do agendy spravodajských služieb nie je zatiaľ teoreticky rozpracované, avšak o úlohu spravodajských organizácií pri zaisťovaní kybernetickej bezpečnosti a pri vykonávaní špecifických aktivít v kybernetickom priestore (vrátane novej formy spravodajských hier) je možné s určitou istotou uvažovať.

Žijeme v hybridnom svete, v ktorom sú ľudské bytosti a technika striktné prepletené. Dianie v materiálnom svete má okamžitý dopad na svet virtuálny (pre ktorý môžeme použiť jednoduchý výraz „web“) a naopak. S rozmachom kybernetického priestoru došlo k zásadnej zmene dvoch fundamentálnych dimenzií spoločenského života – času a priestoru. Priestor sa transformoval do priestoru informačných tokov, siete interakcií a takmer simultánnych výmen medzi ľuďmi, ktorí sú fyzicky od seba vzdialení, zatiaľ čo čas sa vynuloval a stal sa irelevantným, keďže spoločenský aktéri môžu synchronne komunikovať alebo asynchrónne používať rozličné nástroje technologickej inovácie. Vysoký stupeň sociálneho prieniku týchto zmien spôsobil skutočnú revolúciu a vytvoril tzv. „siet'ovú (webovú) spoločnosť“,¹⁹² v ktorej sa mení ekonomická štruktúra a objavujú

---

¹⁹⁰ Tamtiež.

¹⁹¹ Tamtiež. s.8

¹⁹² Maniscalco, M. L.: *Living in the Cyber Era: Reflections on Security in a Hybrid World*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.13

sa nové postupy, nové kultúry a nové prejavy imaginárnych a spoločenských vzťahov. Ide o globálnu sieť, ktorá je sústredená okolo inovácií daných technickými vývojovými trendmi. Na bezpečnosť je preto potrebné hľadieť cez prizmu hybridizácie dvoch svetov – z virtuálneho sveta prichádzajú riziká a hrozby, ktoré majú dopad aj na reálny život.

Virtuálne siete „navždy menia vzťah medzi občanmi a ich vládami a medzi jednotlivými vládami navzájom.“¹⁹³ Nové komunikačné toky, križujúce jednotlivé kultúry, sa pohybujú za hranicou konvenčného politického vládnutia a jurisdikcie. Globalizácia informácií vedie k rozširovaniu národných verejných sfér za hranice v podobe komplexnej siete vzájomných prepojení. Príkladom stupňujúcej sa dynamiky a šírenia webových spojení môže byť dominový efekt badateľný pri „arabskej jari“, pri ktorej dochádza k mobilizácii mäs, šíreniu protestných myšlienok i k samotnému organizovaniu protestov prostredníctvom webových stránok, akými sú napríklad *Twitter*, *Facebook* či *YouTube*. „Arabská jar“ v podstate pohltila takmer celý arabský svet; vyústila do priameho zvrhnutia troch vlád (v Tunisku, Egypte a Líbyi) a destabilizovala niekoľko ďalších (vrátane Jemenu a Sýrie). Rapídny vzostup informačných technológií disproporcionálne zvýšil silu obyčajných ľudí pri vyjadrovaní a v niektorých prípadoch aj pri priamom uplatňovaní svojej politickej moci bez sprostredkovateľskej roly suverénneho štátu.¹⁹⁴

Bezprecedentná vlna ľudových povstaní založených na tzv. sociálnych sieťach, ako aj čoraz častejšie používanie týchto sociálnych médií drogovými kartelmi, militantnými skupinami i demonštrantmi podnietili vlády k zintenzívneniu systematického monitorovania daných webových stránok. Sociálne siete zahŕňajú všetky online aplikácie, ktoré spontánne a interaktívne spájajú internetových užívateľov cez prehliadateľné adresáre (*Facebook*, *LinkedIn*), textové alebo zvukové „blogy“ (*WordPress*, *BlogTalkRadio*), „mikroblogy“ (*Twitter*, *Tumblr*), video zdieľajúce (*YouTube*, *DailyMotion*) a vzájomne spolupracujúce nástroje (*GoogleDocs*). Osobný profil na sieti *Facebook* je dnes považovaný za identitu jedinca na webe, za akýsi druh internetového preukazu, s vytvorením ktorého sa automaticky spája strata súkromia. Odhaduje sa, že štyria z piatich internetových užívateľov pravidelne používajú sociálne médiá, ktoré postupne nahrádzajú e-mail ako preferovanú metódu online komunikácie.

Rapídne eskalujúci fenomén sociálnych sietí spôsobil prevrat v zbere taktického spravodajstva. Vyznačujú sa totiž neoceniteľnou schopnosťou odzrkadľovať názorové

---

¹⁹³ Tsirigotis, A. A.: *Military Strategy in the Cyber Era: Continuity and Changes*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.21

¹⁹⁴ Maniscalco, M. L.: *Living in the Cyber Era: Reflections on Security in a Hybrid World*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.13-18

trendy a šíriť masové politické akcie. Spravodajským službám navyše poskytujú rozsiahle databázy ľudí (obvykle aj s fotkami a množstvom osobných informácií) a užitočné taktické spravodajstvo, na základe ktorého je možné plánovať budúce konanie. Tajné služby využívajú sociálne siete aj ako model pre dômyselné, hospodárne a vysoko efektívne bezpečnostné operácie proti cieľným skupinám. K získavaniu spravodajstva zo sociálnych sietí sa otvorene hlási napríklad CIA, ale tiež NATO (počas vojny v Líbyi). Izrael vyhlásil, že internet predstavuje vojnové územie medzi ním a jeho nepriateľmi (v podobe arabských aktivistov) a zriadil špeciálnu jednotku pre sociálne siete, ktorá má za cieľ monitorovanie aktivity na sociálnych médiách v arabskom svete. Izraelská vláda navyše odsúhlasila zahájenie veľkého množstva psychologických operácií využívajúcich sociálne siete (najmä na šírenie proizraelskej propagandy a na získavanie spolupracovníkov z radov Palestínčanov na základe ich osobných údajov).¹⁹⁵

Ministerstvo obrany USA vníma sociálne siete ako významný zdroj informácií, avšak tiež ako psychologickú zbraň v budúcich konfliktoch. V súčasnosti vyvíja ofenzívne metódy spájajúce prvky spravodajskej činnosti a sociálnych sietí, ktoré smerujú k proaktívnemu ovplyvňovaniu internetových konverzácií a k šíreniu proamerickej propagandy. Založené sú na koncepte tzv. „sociálnych botov“ (softvérové programy imitujúce ľudské správanie), prostredníctvom ktorých je možné vytvoriť na sociálnych sieťach armády fiktívnych profilov riadených centrálnym zdrojom. Tie sú potom schopné odpovedať a reagovať pri vznikajúcich online diskusiách.¹⁹⁶

Kybernetický priestor kvôli uvedeným faktom nemožno považovať iba za „fúziu všetkých komunikačných sietí, databáz a informačných zdrojov do globálneho virtuálneho systému.“¹⁹⁷ Revolučný potenciál tohto nového média možno pripísať jeho trom charakteristickým črtám:¹⁹⁸

1. Priorita sietí ako organizačných schém na rozdiel od hierarchií;
2. Difúzia moci smerom k menším a neštátnym aktérom;
3. Strategická dimenzia kybernetického priestoru.

---

¹⁹⁵ Fitsanakis, J. – Bolden, M.: *Social Networking as a Paradigm Shift in Tactical Intelligence Collection*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.28-40

¹⁹⁶ Washington's Blog: *Pentagon Seeks to Manipulate Social Media for Propaganda Purposes*. [cit.2012-03-04]. Dostupné na internete: <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=25719>>

¹⁹⁷ Liapopoulos, A.: *Cyber-Security and the Law of War: The Legal and Ethical Aspects of Cyber-Conflict*. [cit.2011-10-12]. Dostupné na internete: <http://www.gpsg.org.uk/docs/GPSG_Working_Paper_07.pdf> s.2

¹⁹⁸ Tsirigotis, A. A.: *Military Strategy in the Cyber Era: Continuity and Changes*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.21-22

V súčasnom hybridnom svete hrá logicky významnú úlohu kybernetická bezpečnosť. Kybernetický priestor už relatívne dlho predstavuje nový front pre medzinárodný terorizmus. Otvoril nové možnosti pre rôznorodé podoby kybernetického terorizmu, pre propagandu, náborové procesy a výcvik, vrátane nových organizačných foriem, ktoré sú rozsiahlejšie, flexibilnejšie a efektívnejšie než masové politické akcie. Globálne pokrytie, takmer absolútna absencia kontroly a možnosť rapídne vytvoriť alebo zrušiť webovú stránku uľahčujú šírenie akéhokoľvek typu informácií a ideí, vrátane tých najpodvratnejších. Uvádza sa, že internet predstavuje najväčšiu investíciu pre radikálne islamské skupiny – vytvorená bola napríklad internetová univerzita džihádu s kurzami o elektronickom či psychologickom džiháde alebo explozívnych technológiách; čoraz častejší je tiež výskyt internetových vojenských výcvikov, voči čomu sú zatiaľ protiteroristické jednotky viac-menej bezmocné.¹⁹⁹

Hospodársky vyspelé štáty, ktoré sa v súčasnosti takmer vo všetkom spoliehajú na svoju kybernetickú infraštruktúru (od komunikácie, cez manažment kritickej infraštruktúry, až po kontrolu a riadenie ozbrojených síl), sa čoraz častejšie stávajú cieľmi zahraničných kybernetických operácií. Vysoký stupeň závislosti od techniky, spoločne s rapídnu rýchlosťou technologických inovácií vytvárajú neustále nové oblasti zraniteľnosti, ktoré sa protivníci usilujú využiť najčastejšie pri získavaní spravodajstva alebo narúšaní a degradovaní efektivity technológií, od ktorých daný štát závisí. Kybernetické operácie sa stávajú atraktívnymi najmä z dôvodu ich relatívne nízkej nákladnosti, jednoduchosti, rýchlosti a vysokej efektívnosti pri nízkom stupni rizika (môžu byť vykonávané na diaľku, s veľkou mierou anonymity). Uvedené faktory majú za následok, že štátni i neštátni aktéri posilňujú svoje spravodajské aktivity v kybernetickom priestore. Kritická rola pri identifikácii kybernetických hrozieb a s tým súvisiacich nepriateľských taktík, ako aj pri hľadaní možností obrany a následnej redukcii efektivity daných operácií pripadá kontrarozviedke, ktorá tak i naďalej predstavuje kľúčový prvok pri posilňovaní (kybernetickej) bezpečnosti národa v čoraz viac prepojenom svete.²⁰⁰

Uvádza sa, že vojenský kybernetický a informačný prieskum otvorene a preukázateľne uskutočňujú USA, Čína, Taiwan a Japonsko; oznámili zriadenie špeciálnych kybernetických jednotiek.²⁰¹

---

¹⁹⁹ Maniscalco, M. L.: *Living in the Cyber Era: Reflections on Security in a Hybrid World*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.13-18

²⁰⁰ ONCIX: *Cybersecurity*. [cit.2012-17-03]. Dostupné na internete: <<http://www.ncix.gov/issues/cyber/index.php>>

²⁰¹ Volner, Š.: *Bezpečnosť v 21. storočí*. 2009. s.333

Predpovedá sa, že v priebehu 21. storočia sa objaví nová globálna hrozba, ktorou bude kybernetická vojna – použitie všetkých dostupných počítačových a elektronických prostriedkov na vyradenie protivníkovej elektroniky a komunikácie (vyradenie počítačov, zničenie údajov, poškodenie elektrární, tovární, distribúcie palív, komunikačných systémov, dopravy, ozbrojených síl), pričom hlavnú úlohu by mala zohrávať informačná vojna. Š. Volner vymedzuje základné operácie a formy boja v kybernetickej a informačnej vojne nasledovne:²⁰²

- Útoky na vojenské databázy; vymazanie vládnych zoznamov;
- Útoky na systémy protivzdušnej obrany; na systémy riadenia leteckej premávky; na vodné komunikácie; na priemyselné zariadenia (jadrové a konvenčné elektrárne, chemické továrne, rafinérie atď.); a na elektrické systémy;
- Operácie týkajúce sa velenia a kontroly vedenia vojny - sťaženie komunikácie nepriateľa s jeho bojovými jednotkami a ich riadenia; prienik do rozhodovacieho cyklu nepriateľa;
- Zosilnené aktivity operačnej bezpečnosti s cieľom zabrániť prístupu nepriateľa k užitočným informáciám; a súčasne zosilnené špionážne aktivity v kybernetickom priestore;
- Zakalenie – vybavenie elektronického prístroja odolnosťou voči EMP;
- Aktivity hackerov – vznik partizánskej vojny, do ktorej sa môže zapojiť ktokoľvek a kdekoľvek na svete;
- Informačná blokáda – vyradenie satelitov, káblovej linky; mikrovlnné veže na nepriateľskom území;
- Vojna o informácie; psychologická vojna;
- Útoky zločineckých alebo vládnych organizácií na bankové účty (s možným efektom ochromenia bánk);
- Atentát prostredníctvom falšovania zdravotných záznamov; krádeže totožnosti;

Zdroje kybernetickej hrozby sa navzájom odlišujú predovšetkým úmyslami a potenciálom pri uskutočňovaní kybernetických útokov. CIA v súčasnosti rozlišuje päť hlavných kategórií zdrojov kybernetických hrozieb:²⁰³

---

²⁰² Tamtiež. s.321-323, 330-331

²⁰³ US-CERT: *Cyber Threat Source Descriptions*. [cit.2012-03-04]. Dostupné na internete: <http://www.us-cert.gov/control_systems/csthreats.html>

1. Národné vlády (so svojimi spravodajskými službami), ktorých programy vedenia kybernetickej vojny sú unikátne v tom, že predstavujú hrozbu popri celom spektre cieľov, ktoré môžu mať škodlivý účinok na protivníka. Tieto hrozby majú rozsah od propagandy a nízko úrovňového poškodzovania webových stránok, až po špionáž a vážny rozvrat spojený so stratou na životoch a značným narušením infraštruktúry. V súčasnosti iba vládou sponzorované programy majú potenciál v budúcnosti spôsobiť rozsiahle, dlhotrvajúce poškodenie kritickej infraštruktúry tých najrozvinutejších štátov. Cieľom vládnych aktivít môže byť oslabenie, rozvrátenie alebo zničenie iného národa; sekundárnymi cieľmi sú špionáž na útočné účely, špionáž s cieľom technologického pokroku, poškodenie infraštruktúry v zmysle útoku na ekonomiku národa alebo odvetný útok na infraštruktúru v plnom rozsahu v zmysle zabránenia danému štátu pokračovať v útočení.
2. Teroristi, ktorí vzhľadom na technické vybavenie, schopnosti a celkový potenciál uskutočňovať kybernetické útoky zaostávajú za ostatnými kategóriami protivníkov. V súčasnosti predstavujú iba limitovanú kybernetickú hrozbu a predpokladá sa, že v najbližšom období ostanú zameraní prevažne na tradičné útočné metódy. Ich cieľom je šírenie teroru medzi civilným obyvateľstvom; sekundárne ciele zahŕňajú útoky s vysokým počtom obetí v rámci krajiny a útoky na oslabenie národnej ekonomiky.
3. (Medzinárodní) priemyselní špióni a skupiny organizovaného zločinu predstavujú hrozbu stredného stupňa vďaka ich schopnosti vykonávať hospodársku špionáž, rozsiahle finančné krádeže, ako aj najímať alebo „produkovať“ hackerov. Ich ciele sú založené na profíte a zahŕňajú útoky na infraštruktúru za účelom zisku pre konkurentov alebo pre iné zo zvyšných uvedených štyroch skupín; krádež obchodných tajomstiev; získanie prístupu do určitého odvetvia a následné vydieranie použitím možného verejného odhalenia ako hrozby.
4. „Hacktivistí“ – malá, zahraničná populácia politicky aktívnych hackerov. Predstavujú stredne veľkú hrozbu vykonania izolovaného, avšak ničivého útoku. Väčšina medzinárodných „hacktivistických“ skupín sa sústreďujú skôr na propagandu, než na poškodzovanie infraštruktúry. Cieľom činnosti je podpora ich politickej agendy používaním prvkov propagandy a spôsobovaním škody za účelom dostať sa do pozornosti verejnosti.
5. Hackeri. Veľká celosvetová populácia hackerov predstavuje relatívne vysokú hrozbu izolovaného alebo krátkodobého rozvratu sprevádzaného vážnou škodou, vrátane rozsiahleho poškodenia majetku alebo straty na životoch. S neustálym narastaním

počtu hackerov sa rovnako zvyšuje i pravdepodobnosť výskytu výnimočne zručných jednotlivcov, ktorí budú vyvíjať úsilie o vykonanie rozsiahleho útoku na kritické ciele. Narastá však aj objem aktivít menej schopných hackerov, ktorí môžu svojou nedbanlivosťou nevedomky poškodiť kritickú infraštruktúru. Existuje viacero rozličných kategórií hackerov, ktorých cieľom môže byť získanie prístupu a úprava webových stránok iba pre pobavenie a dosiahnutie vytýčeného cieľa; programovanie vírusov a infikovanie sietí a počítačových systémov (za účelom preoslávania sa); alebo vylepšenie bezpečnosti a následné dosiahnutie zisku (napr. tvorcovia antivírusových programov).

Frekvencia kybernetických útokov v súčasnosti rastie exponenciálne. Za najviditeľnejší incident a „prvú webovú vojnu“²⁰⁴ sa označuje estónsko-ruský incident, ktorý sa odohral v apríli 2007. Presunutie sovietskeho pomníka z centra Tallinnu na vojenský cintorín podnietilo nepokoje etnických Rusov žijúcich v Estónsku a blokádu estónskej ambasády v Moskve. Udalosť tiež odštartovala obdobie trojtýždňových masívnych kybernetických útokov ruského pôvodu na estónske štátne webové stránky, obzvlášť na stránky ministerstiev a politických strán, ale napadnuté boli tiež spravodajské portály, banky a telekomunikačné spoločnosti.²⁰⁵

Využitie nástrojov kybernetickej vojny je možné nájsť i v prípade rusko-gruzínskej vojny o Južné Osetsko, ktorá sa odohrala v auguste 2008. Kybernetické útoky počas tejto vojny tvorili časť vojenských operácií ruských pozemných a leteckých síl namierených proti Gruzínsku; prebiehali teda simultánne s vojenským konfliktom. Ich cieľom boli webové stránky gruzínskeho prezidenta, ministerstiev, spravodajských agentúr, bánk a komunikačné linky.²⁰⁶

Novou tvárou vojny 21. storočia sa po objavení expertmi na kybernetickú bezpečnosť v roku 2010 stal unikátne sofistikovaný, neviditeľný, anonymný a zničujúci vírus s názvom *Stuxnet*, ktorý napadol iránsky jadrový program. Ide údajne o prvý známy vírus, ktorý sa zameriava na kontrolu priemyselných systémov, pričom efekty jeho pôsobenia sú známe útočníkovi skôr ako výrobcovi softvéru. *Stuxnet* je odborníkmi

---

²⁰⁴ Tsirigotis, A. A.: *Military Strategy in the Cyber Era: Continuity and Changes*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.22

²⁰⁵ EurActiv: *Estonsko v přední linii boje proti kyberterorismu*. [cit.2012-08-04]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/clanek/estonsko-v-predni-linii-boje-proti-kyberterorismu-005855>>

²⁰⁶ Tsirigotis, A. A.: *Military Strategy in the Cyber Era: Continuity and Changes*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.22

považovaný za prvú skutočnú modernú kybernetickú zbraň, ktorá bola úmyselne namierená na Irán izraelskými tajnými službami a vyvinutá v spolupráci so Spravodajským spoločenstvom Spojených štátov.²⁰⁷

Dôkazom, že vojenské siete nie sú imúnne voči kybernetickým útokom a tiež sa môžu stať ľahkým terčom, je prípad z konca roku 2011, keď iránske spravodajské služby infikovali americké UAV letiace cez Afganistan vírusom, deaktivovali jeho komunikačný systém, prevzali nad ním kontrolu a nechali ho bez poškodenia pristáť na území Iránu.²⁰⁸

Použitie nenásilných digitálnych útokov (ktoré sa uskutočňujú v rôznych podobách prakticky nepretržite) na dosahovanie politických cieľov predstavuje súčasť novej formy vedenia vojny. Vedú sa však diskusie, či je možné samotnými kybernetickými útokmi pri absencii akejkoľvek inej tradičnej vojenskej operácie donútiť suverénne štáty zmeniť ich politickú vôľu a tým naplniť politické ciele páchatel'a. Napriek uvedeným pochybnostiam sú útoky v kybernetickom priestore považované jednotlivými štátmi za prejav agresie. Napríklad USA vyhlásili, že na závažný kybernetický útok na svoj národ budú odpovedať rovnakým spôsobom (primeranou vojenskou silou), ako keby boli napadnutí na zemi, na mori, vo vzduchu či vo vesmíre.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Gross, M. J.: *A Declaration of Cyber-War*. [cit.2012-09-04]. Dostupné na internete: <<http://www.vanityfair.com/culture/features/2011/04/stuxnet-201104>>

²⁰⁸ Global Research: *Israeli Intelligence Report: US Drone downed by Iran Cyber Attack*. [cit.2012-07-04]. Dostupné na internete: <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=28114>>

²⁰⁹ Tsirigotis, A. A.: *Military Strategy in the Cyber Era: Continuity and Changes*. [cit.2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>> s.22-24

Diskusia

Spracovaná téma je pomerne obsiahla, preto bolo žiadúce vychádzať z relatívne veľkého množstva zdrojov a súčasne sa vyvarovať zahlteniu menej podstatnými informáciami. Objavil sa však problém nejednotnej terminológie a existencie viacerých rozdielnych hľadísk na skúmanú problematiku.

Na komplexné analyzovanie pôsobenia spravodajských služieb v súčasných medzinárodných vzťahoch bolo nevyhnutné najprv ucelene charakterizovať medzinárodné vzťahy, ktoré sa v podmienkach globalizácie, protirečivo vedúcej k vytvoreniu novej jednoty sveta, stali preukázateľne komplikovanejšími, dynamickejšími a mnohostrannejšími. Z hľadiska naštudovaného materiálu som vyvrátil liberálmi proklamovanú ideu, že po skončení studenej vojny došlo k vytvoreniu definitívne bezpečného sveta a kvalitatívne odlišného systému medzinárodných vzťahov – tzv. nového svetového poriadku. Namiesto toho som používal umiernenejšiu terminológiu charakterizujúcu súčasný dynamický stav, v ktorom sa medzinárodné vzťahy nachádzajú, ako ich prechodné obdobie, resp. ako postvestfálsky zmiešaný systém, ktorý však nevyhnutne smeruje k vytvoreniu skutočne radikálne nového poriadku a k významnejšej zmene, aká nastala po rozpade bipolarity. V aktuálnom období „horúceho mieru“ a pôsobenia nových bezpečnostných hrozieb, zosilňujúceho sa tlaku globálnych problémov a zvyšujúceho sa napätia medzi veľmocami, sa na druhej strane tiež stávame svedkami snáh o výraznejšiu kooperáciu v globálnom meradle, čo je sprevádzané aj rastúcim vedomím potreby zaistiť trvalo udržateľný rozvoj. Nedá sa s určitosťou predpokladať, aké následky prinesie v blízkej budúcnosti kríza západnej modernej spoločnosti, ktorej súčasťou je aj globálna finančná a hospodárska kríza dokazujúca, že možnosti vývoja anglo-americkéj spoločnosti v súčasnej podobe sa postupne vyčerpávajú. Viazaná hegemonia USA sa otriasa v základoch a je dlhodobo neudržateľná, avšak rapídne sa zvyšujúce vojenské výdavky naznačujú, že prechod k multipolárnemu usporiadaniu medzinárodných vzťahov založenému na vzájomnej spolupráci a dôvere, ktoré presadzujú ČĽR, krajiny EÚ a niektoré moslimské štáty, sa už nemusí uskutočniť mierovou cestou, ako to bolo v prípade zmeny bipolárneho usporiadania sveta začiatkom 90. rokov.

Súčasťou ilúzie o nadchádzajúcich bezpečných časoch v medzinárodných vzťahoch po skončení studenej vojny bolo aj spochybňovanie samotnej existencie spravodajských služieb a podceňovanie významu ich činnosti. Čoskoro sa však ukázalo, že pri riešení množiacich sa nových bezpečnostných problémov, obzvlášť nevojenského charakteru,

zohrávajú práve spravodajské služby nezastupiteľnú rolu. I keď 90. roky minulého storočia signalizovali súmrak spravodajských služieb, začiatkom nového milénia začali zažívať obdobie novej renesancie. Potreba efektívne pôsobiacich spravodajských organizácií sa stala na celom svete krikľavou najmä po udalostiach z 11. septembra 2001, ktoré okrem iného vyslali aj jasný signál, že zanedbávanie HUMINT-u v prospech TECHINT-u sa nevypláca. Úvahám ztracujúcim fungovanie tajných služieb tak definitívne odzvonilo a môžeme konštatovať, že pokiaľ v medzinárodných vzťahoch budú existovať bezpečnostné hrozby, budú potrebné aj spravodajské služby. Tie totiž odzrkadľujú nedôverčivosť, ktorá je už historicky v medzinárodných vzťahoch zakorenená. Otázne je, čo vyvolá prípadná zmena základných paradigiem medzinárodných vzťahov, ktorá nevyhnutne bude sprevádzať formovanie radikálne nového svetového poriadku. V súčasnosti dochádza k zrážkam názorov ohľadom aktuálnych základných problémov týkajúcich sa pôsobenia spravodajských služieb v súčasnom prechodnom období medzinárodných vzťahov. Ide o otázku ich postavenia v demokratickej spoločnosti, otázku vymedzenia ich povinností a právomocí a taktiež spôsob a rozsah ich kontroly a s tým spojenú úroveň odtajňovania archívov. Pri snahe o objasnenie určitých udalostí súvisiacich s pôsobením tajných služieb po studenej vojne som narazil na obmedzenie spojené s nedostatkom relevantných, ucelených a vyvážených informácií. Jednak to súvisí s uplynutím krátkej doby, jednak s postupným obmedzovaním prístupu verejnosti k utajeným dátam a so zmrazením procesu odtajňovania minulých aktivít služieb v dôsledku narastajúcej hrozby medzinárodného terorizmu.

So zreteľom na preštudované zdroje by som odporúčal venovať viac pozornosti problematike kybernetickej bezpečnosti a postaveniu spravodajských služieb pri jej zaistovaní. Kybernetické hrozby, ktorých množstvo sa každým dňom exponenciálne zvyšuje, sa vyznačujú mnohotvárnosťou. Ich súčasťou je aj rozširujúci sa fenomén hospodárskej špionáže, jeden z najvýznamnejších druhov spravodajskej činnosti, ktorý sa paradoxne vyskytuje častejšie v komerčnom svete. Za najväčšieho páchatel'a kybernetických útokov a hospodárskej špionáže je západným svetom otvorene označovaná ČLR. Na mieste je však polemika, nakoľko jednoznačne sa dá vypátrať zdroj kybernetického útoku. Ak sa aj podarí zistiť, že pôvodcom útoku je čínsky server, nie je ešte zaručené, že páchatel'om je čínsky občan alebo čínska vládna agentúra. Anonymita v kybernetickom priestore otvára priestor pre uskutočňovanie nového typu spravodajských operácií, ktoré pri sledovaní skrytých cieľov môžu siahať napríklad aj do projektu *WikiLeaks*, do skupiny *Anonymous*, či k útokom „pod falošnou vlajkou“.

ZÁVER

Stanovený hlavný cieľ práce - analyzovať pôsobenie spravodajských služieb v meniacich sa podmienkach medzinárodných vzťahov v dôsledku zosilňujúcich sa procesov globalizácie - bol naplnený vyváženým skúmaním a ucelenou charakteristikou troch základných problémov, ktorými boli analýza súčasných medzinárodných vzťahov, analýza a teoretické vymedzenie pôsobenia spravodajských služieb v medzinárodných vzťahoch a charakteristika vybraných aspektov pôsobenia spravodajských organizácií v súčasných medzinárodných vzťahoch.

V súčasnom prechodnom období medzinárodných vzťahov, ktoré charakterizuje najmä vysoký stupeň dynamiky spojený s kvalitatívnymi zmenami a zásadný vplyv procesov globalizácie a postmoderny, sú spravodajské služby konfrontované s odlišnými problémami ako pred desaťročiami. Zmeny, ktoré so sebou priniesol rozpad bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov, a ktoré predstavovali hnaciu silu pre rozsiahle reformy vnútornej podoby, vonkajšej podoby i celkovej koncepcie spravodajských štruktúr, sme rozdelili do štyroch základných skupín a podrobnejšie analyzovali. V prvom rade išlo o politické zmeny, ktoré súvisia predovšetkým s novými podmienkami medzinárodnej bezpečnosti, s novými bezpečnostnými hrozbami a s rastom významu i rozsahu nevojenskej bezpečnosti. Druhá skupina faktorov vychádza z prudkých zmien na poli vedy a techniky – súvisí s informačnou a komunikačnou revolúciou. Tretia skupina zmien sa spája s fenoménom globalizácie, ktorá okrem iného prináša vyššie stupne interdependencie, oslabovanie významu a možností štátu pri riešení bezpečnostných a ekonomických otázok a rast počtu, významu i rozsahu pôsobenia neštátnych aktérov. Posledné, nemenej dôležité zmeny so sebou priniesol zvyšujúci sa význam ekonomických aspektov pôsobenia spravodajských služieb, s čím sa spája najmä privatizácia a komercializácia v oblasti zaisťovania národnej a medzinárodnej bezpečnosti, ako aj zintenzívnenie záujmu štátnych i neštátnych subjektov o hospodársku špionáž.

Skutočnosť, že hospodárska špionáž v súčasnosti predstavuje jeden z najvýznamnejších druhov spravodajskej činnosti, je definitívnym dôkazom presunu ťažiska špionáže z vojensko-politickej oblasti do ekonomicko-technologickej sféry, v rámci ktorej už spojenectvá neexistujú. Do budúcnosti môžeme predpokladať ďalší rozmach hospodárskej špionáže, ktorá bude v čoraz väčšej miere uskutočňovaná prostredníctvom kybernetických operácií. Zaisťovanie kybernetickej bezpečnosti preto bude predstavovať hlavnú výzvu pre spravodajské služby.

Zoznam použitej literatúry

- [1] ALDRICH, Richard J. 2002. 'Grow Your Own': Cold War Intelligence and History Supermarkets. In: *WRAP – University of Warwick Research Archive Portal*. [online]. 2002 [cit. 2012-05-03]. Dostupné na internete: <http://wrap.warwick.ac.uk/925/1/WRAP_Aldrich_0672848-240609-h.aldrich.grow.pdf>
- [2] BAYLIS, John – SMITH, Steve. 2001. *The Globalization of World Politics : An introduction to international relations*. 2. vydanie. New York : Oxford University Press, 2001. 651 s. ISBN 0-19-878263-2.
- [3] BROWN, Harold – RUDMAN, Warren B. 1996. *Preparing for the 21st Century : An Appraisal of U.S. Intelligence (Report of the Commission on the Roles and Capabilities of the U.S. Intelligence Community)*. Washington, D.C. : Diane Publishing, 1996. 151 s. ISBN 978-0160485350.
- [4] BURGESS, Christopher – POWER, Richard. 2008. *Secrets Stolen, Fortunes Lost : Preventing Intellectual Property Theft and Economic Espionage in the 21st Century*. Burlington : Syngress Publishing, 2008. 357 s. ISBN 978-1-59749-255-3.
- [5] BUZAN, Barry a kol. 1990. *The European Security Order Recast : Scenarios for the Post-Cold War Era*. Londýn : Pinter Publishers, 1990. 288 s. ISBN 978-0861871438.
- [6] CENTER FOR THE STUDY OF INTELLIGENCE. 2009. William J. Clinton, 1993-2001. In: *CIA – Central Intelligence Agency*. [online]. Apríl 2009 [cit. 2012-15-02]. Dostupné na internete: <<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/our-first-line-of-defense-presidential-reflections-on-us-intelligence/clinton.html>>
- [7] CENTRE FOR COUNTERINTELLIGENCE AND SECURITY STUDIES. 2004. Economic Espionage. In: *Federation of American Scientists*. [online]. Jún 2004 [cit. 2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/threat/handbook/economic.pdf>>
- [8] CIBULA, Igor a kol. 2007. Sympóziu: Zmeny v spravodajských službách. In: *Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov*. [online]. December 2007 [cit. 2012-07-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/upload/file/Zmeny_v_spravodajskych_sluzbach.pdf>
- [9] CIBULA, Igor a kol. 2009. *Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti : Zborník príspevkov zo sympózia Bratislava 25. november 2008*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2009. 112 s. ISBN 978-80-89363-28-5.
- [10] CORERA, Gordon. 2009. How vital were Cold War spies? In: *BBC News*. [online]. 5.8.2009 [cit. 2012-02-03]. Dostupné na internete: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8184338.stm>>

- [11] ČT24. 2012. Sky News přiznala, že dvakrát vnikla do cizích mailů. In: *ČT24 – Česká televize*. [online]. 5.4.2012 [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/171196-sky-news-priznala-ze-dvakrat-wnikla-do-cizich-mailu/>>
- [12] DLOUHÁ, Jana – DLOUHÝ, Jiří - MEZŘICKÝ, Václav. 2006. *Globalizace a globální problémy*. Praha : Univerzita Karlova v Praze (Centrum pro otázky životního prostředí), 2006. 312 s. ISBN 80-87076-01-X.
- [13] ELIAS, Juanita – SUTCH, Peter. 2007. *International Relations : The Basics*. New York : Routledge, 2007. 214 s. ISBN 978-0-415-31184-7.
- [14] EURACTIV. 2009. Estonsko v přední linii boje proti kyberterorismu. In: *Evropská unie – portál o EU*. [online]. 9.4.2009 [cit. 2012-08-04]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/clanek/estonsko-v-predni-linii-boje-proti-kyberterorismu-005855>>
- [15] FBI. [s.a.]. Economic Espionage. In: *The FBI – Federal Bureau of Investigation*. [online]. [cit. 2012-18-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fbi.gov/about-us/investigate/counterintelligence/economic-espionage>>
- [16] FISCHER, Petr. 2009. Život v dějinné jednokolejce : Co zbylo z Konce dějin Francise Fukuyamy? In *Mezinárodní politika*. ISSN 0543-7962, 2009, ročník XXXIII, zvázok číslo 11-12, s. 4-6.
- [17] FUKUYAMA, Francis. 2002. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha : Rybka Publishers, 2002. 379 s. ISBN 80-86182-27-4.
- [18] GABAL, Ivan. 2008. Zpravodajské služby v novém kontextu? (pracovní poznámky). In: *Europeum - Institute for European Policy*. [online]. September 2008 [cit. 2012-11-03]. Dostupné na internete: <http://www.europeum.org/doc/pdf/Ivan_Gabal_zari_final.pdf>
- [19] GERECHE, Reuel M. 2001. The Counterterrorist Myth : A former CIA operative explains why the terrorist Usama bin Ladin has little to fear from American intelligence. In: *The Atlantic – News and analysis on politics, business, culture, technology, national, international, and life*. [online]. August 2001 [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.theatlantic.com/past/docs/issues/2001/07/gerecht.htm>>
- [20] GLOBAL RESEARCH. 2011. Israeli Intelligence Report : US Drone downed by Iran Cyber Attack. In: *Global Research – Centre for Research on Globalization*. [online]. 8.12.2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné na internete: <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=28114>>
- [21] GREENE, Richard A. 2011. Murdoch's scandal-hit News of the World to shut down. In: *CNN World*. [online]. 7.7.2011 [cit. 2012-18-03]. Dostupné na internete: <http://articles.cnn.com/2011-07-07/world/uk.phonehacking_1_andy-coulson-clive-goodman-james-murdoch?_s=PM:WORLD>

- [22] GREGORY, Sean. 1997. Economic Intelligence in the Post-Cold War Era : Issues for Reform. In: *Federation of American Scientists*. [online]. 10.2.1997 [cit. 2012-07-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/eprint/snyder/economic.htm>>
- [23] GRIFFITHS, Martin – O'CALLAGHAN, Terry – ROACH, Steven. 2008. *International Relations : The Key Concepts*. 2. vydanie. New York : Routledge, 2008. 407 s. ISBN 978-0-415-77436-9.
- [24] GROSS, Michael J. 2011. A Declaration of Cyber-War. In: *Vanity Fair*. [online]. Apríl 2011 [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <<http://www.vanityfair.com/culture/features/2011/04/stuxnet-201104>>
- [25] HOBBS, Thomas. 1941. *Leviathan (neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského)*. Praha : Melantrich, 1941. 375 s.
- [26] HUGHES, Mark. 2012. News Corp firm is accused of sabotaging rival. In: *Telegraph online*. [online]. 27.3.2012 [cit. 2012-11-04]. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/9168531/News-Corp-firm-is-accused-of-sabotaging-rival.html>>
- [27] JOHNSON, Loch K. 2007. *Handbook of Intelligence Studies*. New York : Routledge, 2007. 382 s. ISBN 978-0-415-77050-7.
- [28] KAM, Ephraim. 1988. *Surprise Attack : The Victim's Perspective*. Cambridge : Harvard University Press, 1988. 298 s. ISBN 0674857453.
- [29] KING, Alexander – SCHNEIDER, Bertrand. 1993. *The First Global Revolution : A Report by the Council of the Club of Rome*. India : Orient Longman, 1993. 174 s. OLBN 0 00116 032 X.
- [30] KINZER, Stephen. 2006. *Overthrow : America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*. New York : Times Books, 2006. 384 s. ISBN 987-0-8050-7861-9.
- [31] KREJČÍ, Oskar. 2010. *Mezinárodní politika*. 4. vydanie. Praha : Ekopress, 2010. 751 s. ISBN 978-80-86929-60-6.
- [32] LAML, Roman. [s.a.]. Spravodajstvo 21. storočia. In: *Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov*. [online]. [cit. 2012-19-03]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/spravodajstvo_21_storocia>
- [33] LERNER, K. Lee – LERNER, Brenda W. 2004. *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security : volume 1 (A-E)*. Farmington Hills : Gale, 2004. 424 s. ISBN 0-7876-7686-1.
- [34] LERNER, K. Lee – LERNER, Brenda W. 2004. *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security : volume 2 (F-Q)*. Farmington Hills : Gale, 2004. 463 s. ISBN 0-7876-7687-X.

- [35] LERNER, K. Lee – LERNER, Brenda W. 2004. *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security : volume 3 (R-Z)*. Farmington Hills : Gale, 2004. 432 s. ISBN 0-7876-7688-8.
- [36] LIAROPOULOS, Andrew. 2011. Cyber-Security and the Law of War : The Legal and Ethical Aspects of Cyber-Conflict. In: *Greek Politics Specialist Group*. [online]. 2011 [cit. 2011-10-12]. Dostupné na internete: <http://www.gpsg.org.uk/docs/GPSG_Working_Paper_07.pdf>
- [37] LORENC, Alojz. 2000. *Dešifrovaný svet*. Bratislava : Forza, 2000. 271 s. ISBN 8096847511.
- [38] LOWENTHAL, Mark M. 2003. *Intelligence : From Secrets to Policy*. 2. vydanie. Washington, D.C. : CQ Press, 2003. 274 s. ISBN 978-1568027593.
- [39] LYSÁK, Ladislav. 2009. Začiatok nového svetového poriadku. In: *Slovenská ekonomická spoločnosť – Nezávislé združenie ekonómov Slovenska*. [online]. 24.6.2009 [cit. 2012-10-02]. Dostupné na internete: <www.nezes.sk/aktivity/ROZHOVOR.doc>
- [40] MATEY, Gustavo Diaz. 2005. Intelligence Studies at the Dawn of the 21st Century : New Possibilities and Resources for a Recent Topic in International Relations. In: *UNISCI – Research Unit on International Security and Cooperation*. [online]. Máj 2005 [cit. 2012-05-01]. Dostupné na internete: <<http://redalyc.uaemex.mx/pdf/767/76712470005.pdf>>
- [41] MEDITERRANEAN COUNCIL FOR INTELLIGENCE STUDIES (MCIS). 2012. MCIS Yearbook 2012. In: *RIEAS – Research Institute for European and American Studies*. [online]. 2012 [cit. 2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://www.rieas.gr/images/mcis2012.pdf>>
- [42] METSCHER, Robert – GILBRIDE, Brion. 2005. Intelligence as an Investigative Function. In: *International Foundation for Protection Officers*. [online]. August 2005 [cit. 2012-18-02]. Dostupné na internete: <<http://www.ifpo.org/articlebank/intelligence.pdf>>
- [43] NASHERI, Hedieh. 2005. *Economic Espionage and Industrial Spying*. New York : Cambridge University Press, 2005. 270 s. ISBN 978-0-521-83582-4.
- [44] NATIONAL INTELLIGENCE COUNCIL. 2008. *Global Trends 2025 : A Transformed World*. Washington : US Government Printing Office, 2008. 99 s. ISBN 978-0-16-081834-9.
- [45] ONCIX. 2011. Foreign Spies Stealing US Economic Secrets in Cyberspace (Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage, 2009-2011). In: *ONCIX – Office of the National Counterintelligence Executive*. [online]. Október 2011 [cit. 2012-12-03]. Dostupné na internete: <http://www.ncix.gov/publications/reports/fecie_all/Foreign_Economic_Collection_2011.pdf>

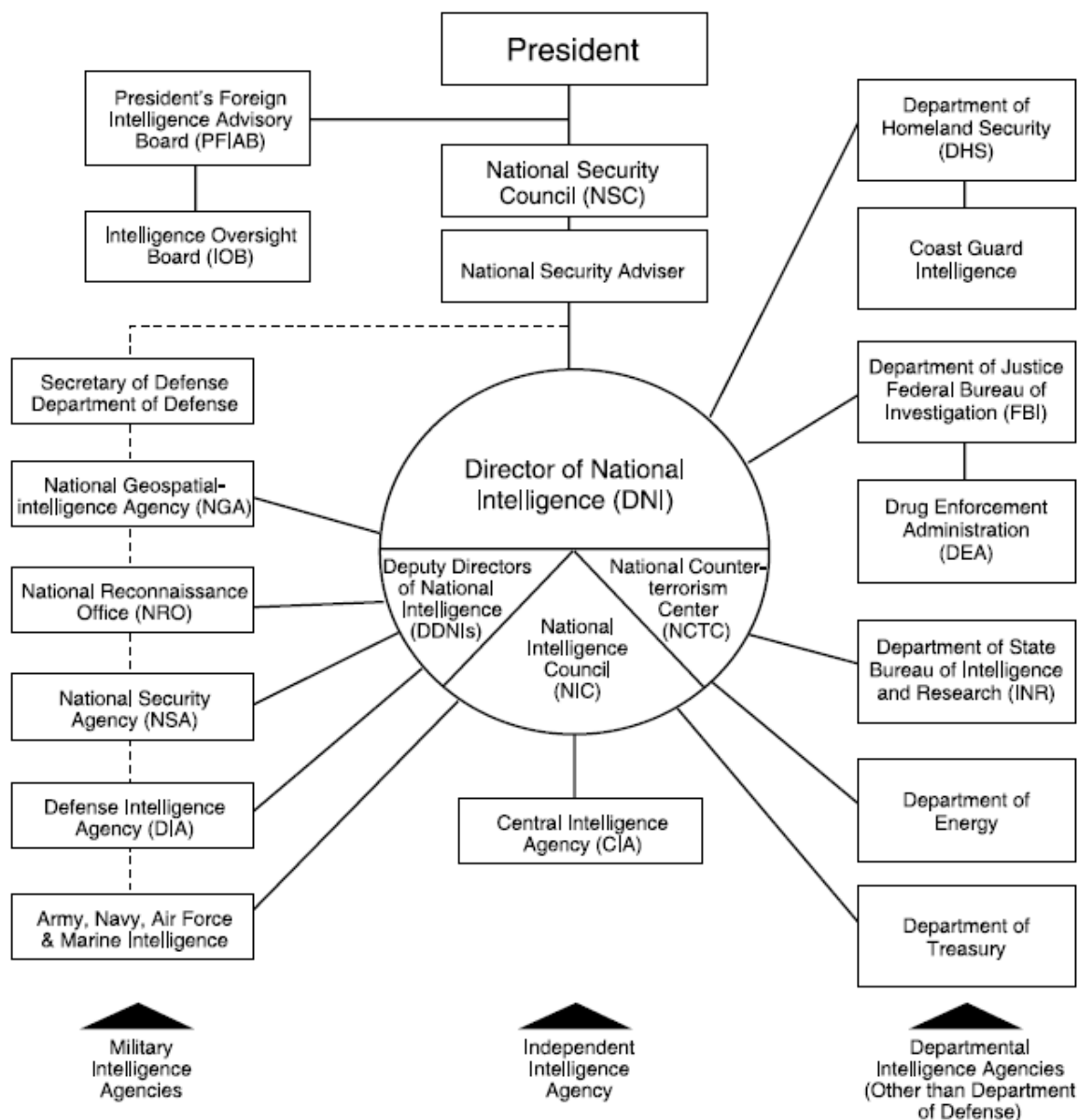
- [46] ONCIX. [s.a.]. Cybersecurity. In: *ONCIX – Office of the National Counterintelligence Executive*. [online]. [cit.2012-17-03]. Dostupné na internete: <<http://www.ncix.gov/issues/cyber/index.php>>
- [47] ONCIX. [s.a.]. Economic Espionage. In: *ONCIX – Office of the National Counterintelligence Executive*. [online]. [cit. 2012-11-03]. Dostupné na internete: <<http://www.ncix.gov/issues/economic/index.php>>
- [48] PEARSON, Frederic S. – ROCHESTER, J. Martin. 1992. *Medzinárodné vzťahy*. Bratislava : Iris, 1992. 271 s. ISBN 80-88778-42-5.
- [49] PIEKALKIEWICZ, Janusz. 2004. *Historie světové špionáže : agenti, systémy, akce*. Praha : Naše vojsko, 2004. 565 s. ISBN 80-206-0738-2.
- [50] POTEAT, S. Eugene. 2001. The Attack on America's Intellectual Property : Espionage after the Cold War. In: *Tau Beta Pi – The Engineering Honor Society*. [online]. December 2001 [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete: <<http://www.tbp.org/pages/publications/Bent/Features/W01Poteat.pdf>>
- [51] PRINGLE, Robert W. – RANSOM, Harry H. [s.a.]. Intelligence (international relations). In: *Britannica Online Encyclopedia*. [online]. [cit. 2012-20-02]. Dostupné na internete: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/289760/intelligence>>
- [52] ROSENBERG, Miloslav a kol. 2004. *Vývojové tendencie svetového hospodárstva*. Bratislava : Ekonóm, 2004. 409 s. ISBN 80-225-1783-6.
- [53] SALMON, Trevor C. – IMBER, Mark F. 2008. *Issues in International Relations*. 2. vydanie. New York : Routledge, 2008. 258 s. ISBN 978-0-415-43126-2.
- [54] SCIENCE AND SECURITY BOARD, THE BULLETIN OF THE ATOMIC SCIENTISTS. 2012. Doomsday Clock moves to five minutes to midnight. In: *Bulletin of the Atomic Scientists*. [online]. 10.1.2012 [cit. 2012-09-02]. Dostupné na internete: <<http://www.thebulletin.org/content/media-center/announcements/2012/01/10/doomsday-clock-moves-to-five-minutes-to-midnight>>
- [55] SHEEHAN, Michael. 1996. *The Balance of Power : History & Theory*. New York : Routledge, 1996. 229 s. ISBN 0-415-11930-8.
- [56] SHULSKY, Abram N. – SCHMITT, Gary J. 1993. *Silent Warfare : Understanding the World of Intelligence*. Londýn : Brassey's UK, 1993. 285 s. ISBN 978-0028810256.
- [57] SIPRI. 2011. SIPRI Yearbook 2011 – Armaments, Disarmament and International Security. In: *Stockholm International Peace Research Institute*. [online]. Júl 2011 [cit. 2012-08-02]. Dostupné na internete: <<http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf>>

- [58] SPYKMAN, Nicholas J. 2007. *America's Strategy in World Politics : The United States and the Balance of Power*. New Jersey : Transaction Publishers, 2007. 495 s. ISBN 978-1-4128-0631-2.
- [59] ŠKVRNDA, František. 2007. *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. Bratislava : Ekonóm, 2007. 248 s. ISBN 978-80-225-2272-4.
- [60] ŠKVRNDA, František a kol. 2010. *Medzinárodné politické vzťahy*. Bratislava : Ekonóm, 2010. 229 s. ISBN 978-80-225-2918-1.
- [61] ŠKVRNDA, František. 2011. Zabitie Muammara Kaddáfího - zrod legendy? In: *Slovo: spoločensko-politický internetový portál*. [online]. 24.10.2011 [cit. 2012-14-03]. Dostupné na internete: <[http://www.noveslovo.sk/c/27049/Zabitie_Muammara_Kaddafiho_?_zrod_legendy](http://www.noveslovo.sk/c/27049/Zabitie_Muammara_Kaddafiho_-_zrod_legendy)>
- [62] UN GENERAL ASSEMBLY. 1979. Inadmissibility of the policy of hegemonism in international relations. In: *UNHCR – The UN Refugee Agency*. [online]. 14.12.1979 [cit. 2012-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f03424.html>>
- [63] UNDP. [s.a.]. Human Security. In: *United Nations Development Programme*. [online]. [cit. 2012-15-02]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/nhdr/support/financing/humansecurity/>>
- [64] US-CERT. 2001. Cyber Threat Source Descriptions. In: *US-CERT – United States Computer Emergency Readiness Team*. [online]. Jún 2001 [cit. 2012-03-04]. Dostupné na internete: <http://www.us-cert.gov/control_systems/csthreats.html>
- [65] U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE. 2002. A Review of FBI Security Programs. In: *Federation of American Scientists*. [online]. Marec 2002 [cit. 2012-11-03]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/irp/agency/doj/fbi/websterreport.html>>
- [66] U.S. SENATE. 1975. Alleged assassination plots involving foreign leaders : an interim report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. In: *Internet Archive*. [online]. November 1975 [cit. 2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://archive.org/details/allegedassassina00unit>>
- [67] U.S. SENATE. 1976. Final report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. In: *Internet Archive*. [online]. Apríl 1976 [cit. 2012-12-03]. Dostupné na internete: <<http://archive.org/details/finalreportofsel06unit>>
- [68] VIOTTI, Paul R. – KAUPPI, Mark V. 1993. *International Relations Theory : Realism, Pluralism, Globalism*. New Jersey : Prentice Hall, 1993. 624 s. ISBN 9780024230218.
- [69] VOLNER, Štefan. 2009. *Bezpečnosť v 21. storočí*. Bratislava : Iris, 2009. 387 s. ISBN 978-80-89256-36-5.

- [70] WASHINGTON'S BLOG. 2011. Pentagon Seeks to Manipulate Social Media for Propaganda Purposes. In: *Global Research – Centre for Research on Globalization*. [online]. Júl 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné na internete: <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=25719>>
- [71] WHITAKER, Reg. 1992. Security and Intelligence in the Post-Cold War World. In: *Socialist Register – The intellectual lodestone for the international Left since 1964*. [online]. 1992 [cit. 2012-08-03]. Dostupné na internete: <<http://www.socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5610/2508>>
- [72] WIGHT, Martin. 2002. *Power Politics*. Londýn : Continuum, 2002. 317 s. ISBN 978-0826461742.
- [73] YEW, Leong. 2002. Neocolonialism. In: *Postcolonial and Postimperial Literature*. [online]. Máj 2002 [cit. 2010-13-02]. Dostupné na internete: <<http://www.postcolonialweb.org/poldiscourse/neocolonialism1.html>>
- [74] ZEMAN, Petr. 2002. Zpravodajské služby po 11. září. In: *Obrana a strategie*. [online]. Január 2002 [cit. 2012-05-03]. Dostupné na internete: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=6401>>
- [75] ZEMAN, Petr. 2008. Co je zpravodajství. In: *Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov*. [online]. Máj 2008 [cit. 2012-22-02]. Dostupné na internete: <http://www.absd.sk/co_je_zpravodajstvi>
- [76] ZEMAN, Petr. 2010. Zpravodajský cyklus – kliše nebo nosný koncept? In: *Obrana a strategie*. [online]. 9.4.2010 [cit. 2012-23-02]. Dostupné na internete: <<http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=30274>>

Prílohy

Príloha A: Organizačná štruktúra Spravodajského spoločenstva USA (v reformovanej podobe z roku 2006)

Prameň: Johnson, L. K.: *Handbook of Intelligence Studies*. 2007. s.363